

ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΑΞΙΔΙΩΤΩΝ, ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΩΝ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ ΤΟΥ 1896

Ὁ Γάλλος ταξιδιώτης πού πραγματοποιοῖ τὸ ταξίδι του στὴν Ἑλλάδα στὰ πλαίσια τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων τοῦ 1896, δὲν εἶναι ὁ μοναχικὸς ἐπισκέπτης πού ἐπιχειρεῖ μὲ δυσκολίες ἓνα εἶδος προσκυνήματος στὰ μνημεῖα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος ἢ μιὰ ἐπίσκεψη σὲ ἀγνωστὴ γραφικὴ ἢ ἐξωτικὴ χώρα μὲ ἰδιαίτερα ἥθη κι ἐθίμα. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀπαρχὴ τοῦ σύγχρονου μαζικοῦ τουρισμοῦ, τῆς ὀργανωμένης καὶ ἀνετῆς διαμονῆς. Στὰ κίνητρα τοῦ ταξιδιώτη προστίθενται ἡ ἐμπειρία τοῦ ἀθλητικοῦ γεγονότος τῶν διεθνῶν ἀγῶνων καθὼς καὶ ἡ συμπαραστάση στοὺς ἀθλητὲς τῆς ἐθνικότητάς του. Ὁ γαλλικὸς Τύπος, προβάλλοντας τὶς διαφημιστικὲς ἀφίσες τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων οἱ ὁποῖες κυκλοφόρησαν κατὰ τὴν περίοδο προετοιμασίας τῆς παγκόσμιας αὐτῆς συνάντησης, ἐκθειάζει τὴ γοητεία τοῦ ταξιδιοῦ συμμετοχῆς στοὺς ἀγῶνες πού τελοῦνται στὴν Ἑλλάδα. Ἡ πρωτόγνωρὴ αὐτὴ ἐμπειρία ἐνὸς θεσμοῦ ἀνανεωμένου, σύγχρονου, ζωντανοῦ, προσφέρεται σὰν «εὐκαιρία» ἢ «πρόσχημα» γιὰ τὴν ἐπίσκεψη στὰ μνημεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Σκοπὸς τῆς παρούσας μελέτης εἶναι νὰ παρουσιάσει μιὰν ἀντιπροσωπευτικὴ εἰκόνα τῆς ἀπήχησης τοῦ γεγονότος στὸν γαλλικὸ Τύπο, κι ὅχι νὰ ἐξαντλήσει ὅλα, τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, δημοσιεύματα στὴ Γαλλία· νὰ ἐξετάσει τοὺς πόλους ἐνδιαφέροντος τῶν ταξιδιωτῶν, τὰ κίνητρά των, τὶς ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν ἀθλητικὴ ἐπικαιρότητα καὶ τὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα, ὅπως ἐπίσης καὶ νὰ συγκρίνει τὶς ἐπιστολὲς-ἀνταποκρίσεις πού ἀπεστάλησαν στὶς ἐφημερίδες μὲ τὶς αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις τῶν κειμένων αὐτῶν πού πραγματοποιήθηκαν ἀργότερα.

Ἀνταποκριτὲς, δημοσιογράφοι ἢ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, ἀναλαμβάνουν τὴ μεταφορὰ τῶν μηνυμάτων ἀπὸ τὴ διεξαγωγὴ τῶν ἀγώνων, γιὰ λογαριασμό τῶν ἐντύπων, ἢ διεύθυνση τῶν ὁποίων τοὺς ἀναθέτει τὴν εἰδικὴ αὐτὴ ἀποστολή. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ταξιδεύουν μὲ τὸ πλοῖο *Σενεγάλη*, ἐπιλέγοντας πρόγραμμα ὁμαδικοῦ τουρισμοῦ πού ἡ ὑπόσχεση τῆς ξενάγησης, ἀπὸ ἀρχαιολόγους τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν, κοθιστᾶ ἐλκυστικὸ. Οἱ

ἐμπειρίες ἀπὸ τὴν τέλεση τῶν ἀγώνων, ἀπὸ τὶς ἐπισκέψεις στοὺς ἀρχαιολογικοὺς τόπους, δημοσιεύονται στὸν περιοδικὸ Τύπο —στὶς ἐφημερίδες *Le Temps, Journal des Débats, La Gazette de France, Bulletin de la Société de Géographie de Toulouse, Le Figaro, Le Petit Journal, Le Journal*, κ.ἄ. μετὰ τὴν ὑπογραφή τῶν ἀπεσταλμένων ὅπως: Charles Maurras, Gustave Larroumet, Pierre de Coubertin, Emile Cartailhac, Hugues Le Roux, Jacques des Gachons. Πολλὲς ἐπιστολὲς-ἀνταποκρίσεις δημοσιεύονται ἀργότερα σὲ αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις, μετὰ προσθήκη ἢ μετὰ διαφοροποίηση στοιχείων.

Ι. ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΤΩΝ: CHARLES MAURRAS, PIERRE DE COUBERTIN, JACQUES DES GACHONS, EMILE CARTAILHAC

1. Ἐπιστολὲς τοῦ Charles Maurras

Ἡ ἐφημερίδα *La Gazette de France*, ἀφοῦ προσφέρει γενικὲς πληροφορίες σχετικὰ μετὰ τὴ διοργάνωση καὶ τέλεση τῶν ἀγώνων, στὰ φύλλα τῶν 12, 13, 14 Ἀπριλίου, μετὰ ἰδιαίτερη ἐμφαση στὸ Μαρθωνίον δρόμο, δημοσιεύει τὶς ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις τοῦ συγγραφέα καὶ πολιτικοῦ Charles Maurras ἀπὸ τὸ ταξίδι τοῦ στὴν Ἀθήνα, στὰ πλαίσια τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Οἱ ἀνταποκρίσεις δημοσιεύονται ὡς Ἐπιστολὲς ἀπὸ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες στὰ φύλλα τῶν 15, 17, 18, 19, 20, 22 Ἀπριλίου μετὰ τὸν τίτλον *Χρονικὸν - Τὸ Ταξίδι στὴν Ἀθήνα*. Πρόκειται γιὰ ἑξὶ συνολικὰ ἐπιστολὰς¹ ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὶς παραπάνω ἡμερομηνίες καὶ καταλαμβάνουν τὴ δεξιὰ στήλη τῆς πρώτης σελίδας.

Ὁ Charles Maurras, ἀπεσταλμένος τῆς ἐφημερίδας ἀπευθύνει στὸν διευθυντὴ τοῦ Gustave Janicot, τὴν *Πρώτη ἐπιστολὴ* ἀπὸ τὸ πλοῖον L'Ortégat, ποὺ τὸν μεταφέρει στὴν Ἑλλάδα. Οἱ προσφωνήσεις στὸν διευθυντὴ τῆς ἐφημερίδας, στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς, ἀνάλογες εἰσαγωγὲς στὶς ἄλλες ἐπιστολὰς, ἀναφορὲς στὸν G. Janicot στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κειμένου καὶ ὑστερόγραφα, ἀφαιροῦνται στὴν αὐτοτελεῖ ἐκδοση τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν, στὴν ὁποία προβαίνει ὁ συγγραφέας ἀργότερα. Ἐπίσης στὴν αὐτοτελεῖ ἐκδοση πραγματοποιοῦνται ἐπεμβάσεις, ἀντικαθίστανται ἐκφραστικοὶ τύποι, ἀφαιροῦνται μὲν στοιχεῖα ἀλλὰ κυρίως προστίθενται ἄλλα γιὰ περαιτέρω ἀνάπτυξη τῶν περιγραφῶν ἢ τῶν γεγονότων. Στὸ κείμενον τῆς αὐτοτελοῦς ἐκδοσης δὲν ἀναφέρεται διόλου, γιὰ παράδειγμα, ἡ ἐξῆς παράγραφος τῆς πρώτης ἐπιστολῆς μετὰ πληροφορίες γιὰ τὴν καθυστερημένη ἀφιξὴ τοῦ Maurras. Ὁ συγγραφέας γράφει καθ' ὁδὸν

1. Βλ. Γ. Τόλια, Ἀνταποκρίσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, Ἀθήνα, Ὀλκός, 1993, σελ. 18-22, 67-108.

πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐνῶ οἱ ἀγῶνες ἔχουν ἤδη ἀρχίσει: «Θὰ σᾶς διηγηθῶ σὲ ἄλλη ἐπιστολὴ τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες ποὺ βεβαίως ἀρχισαν σήμερα Τρίτῃ 7 Ἀπριλίου. Ἵσως ἀκόμη νὰ καθυστερήσω λίγο νὰ ἀνταποκριθῶ μὲ ἀκρίβεια στὸ ὠραῖο αὐτὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Τύπου. Κι αὐτὸ γιὰτὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα θὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὴν ἐξιστόρηση τῶν ἐντυπώσεών μου ἀπὸ τὴν ἀφιξή μου στὴν Ἀθήνα. Νὰ φθάσω στὴν Ἀθήνα! Δὲν μπορῶ νὰ τὸ διανοηθῶ. Μοῦ φαίνεται πὼς ὡς τότε θὰ πεθάνω καὶ θὰ ξαναγεννηθῶ γιὰ μιὰ νέα ζωή. Ὅ,τι κι ἂν γίνεῖ θὰ παραμείνω σίγουρα ἀπλὸς στὴν παραστατικὴ ἀφήγησή μου ὅπως ἀπέριττες νιώθω σήμερα τίς σκέψεις μου. Δὲν πάει ὁ νοῦς μου διόλου στὴν Ἀθήνα, γεύομαι σταλιά σταλιά τὸ παραλήρημα τῆς θάλασσας: φουρτουνιασμένη ἢ γαλήνια, θεϊκὴ μᾶς φαίνεται: εἴτε λάμπει εἴτε βουρκώνει εἶναι τὸ ἴδιο ἀξιολάτρευτη, μὲ τόση δύναμη μᾶς μαγεύει ἢ ὕψι της»².

Κατὰ τὴ διαδρομὴ ἀναπαράγονται περιγραφὰς καὶ συγκινήσεις μὲ διακειμενικὰς προεκτάσεις στὶς ἐμπειρίες ἄλλων ταξιδιωτῶν. Ἡ στιγμή τῆς προσέγγισης τῆς «ἱερῆς» γῆς εἶναι ἰδιαιτέρη καθὼς διεισδύουν «στὴν καρδιά τοῦ κλασικοῦ κόσμου, κληρονομιά ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας». Ἀρχαῖοι μῦθοι προβάλλονται στὸ χωρόχρονο τοῦ συγγραφέα ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ζωντάνεια τῶν εἰκόπων ποὺ χρησιμοποιοεῖ, ἐνεργοποιοεῖ καὶ τὴ συμβολικὴ ἀξία των. Στὴν αὐτοτελεῖ ἐκδοση, ἢ διέλευση ἀπὸ τὰ στενὰ τῆς Μεσσηνίας προσφέρει τὴν εὐκαιρία στὸ συγγραφέα νὰ ἀναφερθεῖ σὲ ὁμηρικὺς στίχους, καθὼς τὸ δρομολόγιό του φαίνεται ν' ἀκολουθεῖ, ὅμως γράφει, τὴν πορεία τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Ὀδυσσεά, μετὰ τὴν περιπέτειά του μὲ τὸν Αἴολο.

Ἡ Ἑλλάδα, ὁ ἥωρος αὐτὸς ποὺ λειτουργεῖ σὰν πόλος ἑλξης, καθὼς τὴν προσεγγίζει τὸ πλοῖο, ἐμφανίζεται στὴν περιγραφὴ τοῦ Maurras ὅπως καὶ στὰ περισσότερα καίμενα τῶν ταξιδιωτῶν συνδεδεμένη μὲ τὸ «φῶς», τὸν διαυγὴ ὀρίζοντα, τὸν καθαρὸ οὐρανό. Ἐπίσης, ἡ ἀνάγκη νὰ ἐκφράσει ὁ συγγραφέας τὸ βαθύτερο δεσμὸ ποὺ συνδέει τὸ δυτικὸ ἐπισκεπτή μὲ τούτῃ τῇ γῇ, τὸν ὀδηγεῖ στὴν ἐπιλογὴ τοῦ ἐπιθέτου «ἀδελφικός»:

«Ἐνα λαμπερὸ ἀπαλὸ φῶς διαδέχθηκε τὰ σύννεφα! Ἀγαπητοὶ φίλοι Γάλλοι, ἂν ξέρατε πόσο ὅλα αὐτὰ μᾶς εἶναι ἀδελφικά!»³

Ἡ Δεύτερη ἐπιστολὴ ἀναφέρεται στὴν ἀφιξὴ τῶν ἐπισκεπτῶν στὴν Ἀττικὴ ὅπου τοὺς ὑποδέχεται ὁ πρέσβης τῆς Γαλλίας Jules Arene, στὴ φύση τῆς ἀττικῆς γῆς, στὴν πρώτη ἐπαφὴ μὲ τίς ἀρχαιοτάτες. Οἱ ἀναφορὰς στὸν ποιητὴ τοῦ παρνασσισμοῦ Leconte de Lisle καὶ ὁ κριτικὸς σχολιασμὸς στίχων ἀναφορικὰ μὲ τὸ ἰδεῶδες τῆς ὁμορφίᾳς τῶν γλυπτῶν τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος,

2. *La Gazette de France*, 15 Ἀπριλίου 1896.

3. *Αὐτόθι*.

ἐκφράζουν τὴν πεποίθησιν γιὰ τὴ συνεχῇ ἐπίδρασιν τοῦ κλασικοῦ ἑλληνικοῦ κάλλους στὰ καλλιτεχνικὰ κινήματα καὶ λογοτεχνικὰ ρεύματα κάθε ἐποχῆς.

Ὁ Maurras προειδοποιεῖ τὸ κοινὸ τῆς ἐφημερίδας γιὰ τὸν τρόπο ἀπόδοσης τοῦ χρονικοῦ τῶν ἀγώνων καὶ τίς προτεραιότητες τοῦ στὰ ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα. Στὴ θέα τοῦ Θησείου, ἡ συγκίνησή του εἶναι μεγάλη: ἀλλάζει ξαφνικὰ τὴ προγραμματισμένη διαδρομή, σταματᾷ στὸ μνημεῖο «γιὰ ἓνα λεπτὸ ἢ μιὰ ὥρα (...) ταραχμένος ἢ κλαίγοντας σχεδὸν ἀπὸ εὐχαρίστησιν». Ὅμως, συνεπῆς καὶ στὸ καθήκον τοῦ ἀπεσταλμένου, περιγράφει τὸ παναθηναϊκὸ στάδιο, τὴ συμβολὴ τοῦ Γεωργίου Ἀβέρωφ στὴν ἀνακαίνισή του καὶ καταγράφει στιγμιότυπα ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες.

Παρατηροῦμε ἀλλοτρίους μεταξὺ τῆς δημοσιευμένης στὸν Τύπο ἐπιστολῆς καὶ τῆς ἀντίστοιχης στὴν αὐτοτελῇ ἔκδοσιν, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ διατύπωση τῶν συναισθημάτων τοῦ συγγραφέα γιὰ τὸ μνημεῖο τῆς Ἀκρόπολης: ὁ λόγος τοῦ στὴν ἐφημερίδα διακρίνεται ἀπὸ μικρότερες φραστικές ἐνότητες καὶ μεγαλύτερο αὐθορμητισμὸ. Ἐπίσης στὴν αὐτοτελῇ ἔκδοσιν παραλείπεται ἡ τελευταία παράγραφος σχετικὴ μὲ τὸν κληρικὸ Didon καὶ τὴν ὁμιλία τοῦ στὰ πλαίσια τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα.

Στὴν *Τρίτη Ἐπιστολή*, ὁ συγγραφέας ἐπανερχεται μὲ περισσότερες λεπτομέρειες στὴν περιγραφή τοῦ παναθηναϊκοῦ σταδίου, μὲ ἀναφορὰς στὸν περιβάλλοντα χώρο, τὸν Ἰλισσό, στοὺς στύλους τοῦ Ὀλυμπίου Διός, στὰ ἐρεπια τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου, στὴν Ἀκρόπολιν. Παρέχονται πληροφορίες ἐπίσης γιὰ τὸ βασιλιά Γεώργιο, τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια, τοὺς προσκεκλημένους τῶν πρὸς κατέχουν περίοπτη θέση στὸ στάδιο, γιὰ διάφορες προσωπικότητες τοῦ πολιτικοῦ κόσμου, τὸ ἀνώνυμο πλῆθος, τὴν Ἑλληνίδα, γυναίκα, γιὰ τὸ προσωπικὸ ἐποπτείας τῶν ἀγώνων, μὲ τρόπο ὥστε νὰ ἐνδιαφέρουν καὶ νὰ διασκεδάζουν τὸ κοινὸ τῆς ἐφημερίδας ὅπως γιὰ παράδειγμα μὲ τὰ στοιχεῖα ἐνδυσης, τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικά, τὸ σχολιασμὸ τῆς χάρις τῆς Ἑλληνίδας, τὴ σύγκριση τοῦ πρίγκιπα διαδόχου μὲ πρόσωπα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου. Τὸ κείμενο ὅπως καὶ σὲ προηγούμενες ἐπιστολές, διανθίζεται μ' ἑλληνικὲς λέξεις ἢ ἐκφράσεις μὲ λατινικοὺς χαρακτήρες: κοσμήτωρ, ἐπόπτης, ἱατρός, κ.ἄ.

Ἡ συνέχεια τῆς ἀρχαίας ἀθλητικῆς παράδοσης μὲ τὴν ἀνάληψη τῆς πρώτης ὀλυμπιάδας ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ ἡ παγκοσμιότητα τῶν ἀγώνων, θίγεται στὴν *Τέταρτη Ἐπιστολή*. Σύμφωνα μὲ τὸ ἀπόσπασμα ποὺ παραθέτομε: «Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες προσκαλοῦσαν στὴν ὄχθιν τοῦ Ἀλφειοῦ ὅλους τοὺς ὁμόγλωσσους λαοὺς συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Μακεδόνων». Ἀργότερα ἀνοιξαν τίς πύλες τοῦ Σταδίου καὶ γιὰ τοὺς Λατίνους κατακτητές. Οἱ σύγχρονοι Ἀθηναῖοι ἐπανασυνάπτουν τὴν ὀλυμπιακὴ σύμβαση ὅχι μόνον μὲ τοὺς Ἕλληνες, οὔτε μὲ τοὺς Ἑλληνο-Λατίνους, οὔτε μόνον μὲ τοὺς Εὐρω-

παίους αλλά με όλη την ύψηλίου⁴. Στο κείμενο έμπεριέχεται ό προβληματισμός του συγγραφέα σχετικά με την αναβίωση των αγώνων: ή ιδέα αυτή τόν έβρισκε άρχικά αντίθετο διότι, κατά τη γνώμη του, θά ήταν μιá ιεροσυλία, ένας άναχρονισμός που θά κατέληγε σέ μιá κοσμοπολίτικη γιορτή τής όποίας τά κέρδη θ' άποκόμιζε ή άγγλοσαξωνική φυλή. "Όμως με την έμπειρία των ολυμπιακών αγώνων στήν Άθήνα, ό συγγραφέας αλλάζει γνώμη και πείθεται πώς οί πατρίδες δέ θά σβήσουν στή διεθνή αυτή σύναξη, οί άθλητές στους αγώνες αυτούς θά γίνουν νέοι πρέσβεις τής ειρήνης των λαών. Χαρακτηριστική είναι ή ανταγωνιστική θέση του άπέναντι στους Άγγλοσαξώνες, «παγκόσμιους κυρίαρχους», όπως τους άποκαλεί, και ιδιαίτερα άπέναντι στους Άμερικανούς έπισκέπτες⁵ που ύποστηρίζεται ότι είναι οί πιό θορυβώδεις έθνικιστές του σταδίου.

Συνεπώς στήν άπόδοση τής έπικαιρότητας, περιγράφει στιγμιότυπα των προσπαθειών των άθλητών, του Χριστόπουλου, του Λούη κ.λπ. Ή παράγραφος που αναφέρεται στόν "Έλληνα ολυμπιονίκη μεταφέρεται στο τέλος τής έπιστολής, στήν αúτοτελή έκδοση, με σκοπό την έκτενέστερη ανάπτυξη της. Τό άγώνισμα του μαραθώνιου δρόμου που όδηγεί τό Σπύρο Λούη στή νίκη αναπτύσσεται με λεπτομέρειες για τό ιστορικό τής μάχης του Μαραθώνα και με σχόλια για την ύποδοχή του μαραθωνοδρόμου. Ή άπόσταση των 40 χιλιομέτρων περίπου, μεταξύ Μαραθώνα και Άθήνας, διαδρομή του Μαραθωνομάχου που αναγγέλλει στους Άθηναίους τό *Νενικήκαμεν* κατά των Περσών, συμπίπτει με τη διαδρομή του ολυμπιονίκη Σπύρου Λούη. Ή λέξη *Νενικήκαμεν* που άντηχεί στις κερκίδες φορτίζεται με σημασιολογικές προεκτάσεις. Ύπεισέρχεται ή άναφορικότητα στήν ιστορική μάχη του Μαραθώνα και συνιστά ένα σημείο συνοχής, έπικοινωνίας, παράλληλων δράσεων στόν ίδιο χώρο αλλά σέ διαφορετικό χρόνο. Ό συγγραφέας έπισημαίνει: «Στή μνήμη αυτού του ήρωα ή άρχαία Άθήνα είχε θεσμοθετήσει τό Μαραθώνιο δρόμο. Ή νέα Άθήνα έπωφελείται άπό τους ολυμπιακούς αγώνες για νά έπανασυνδέσει την παράδοση. Ή έπιθυμία της νά συνδέσει τό παρόν με τό παρελθόν έπαφίεται σέ τούτο τό λάόν»⁶. Τό κείμενο παραπέμπει τά σημεία τής δράσης του Σπύρου Λούη στο παραδειγματικό μέγεθος του Μαραθωνομάχου που έπесе νεκρός τό 480 π.χ. αναγγέλλοντας τη νίκη. Δίδεται ή έντύπωση ότι ό παρών αγώνας έχει τόν παραστασιακό χαρακτήρα μιās αúθεντικής δράσης που προϋπήρξε και με την

4. Αúτόθι, 19 Άπριλίου 1896.

5. Βλ. κριτική που άσκέιται στις θέσεις αυτές του Maurras άπό τό Maurice Martin du Gard στο έργο του *De Sainte Beuve à Fénelon: Henri Bremond*, Παρίσι, Kra, 1927, σελ. 24.

6. Σχόλια που έπισημαίνονται μόνο στήν αúτοτελή έκδοση Charles Maurras, *Le Voyage d'Athènes*, Ern. Flammarion, 1929, σελ. 69.

όποια ἐγκαθιστοῦν σημεῖα σύγκλισης ὅπως: ἓνας δρῶν, ἐλληνικῆς καταγωγῆς, ὁ ἴδιος χώρος, ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων, ἐνθουσιασμός, ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια τοῦ πλήθους κ.ἄ. Ὁ Σπύρος Λούης ἀνυψώνεται πέρα ἀπὸ τὸν πραγματικὸ χωρὸχρονο μὲ τὴ σχέση παραλληλισμοῦ ποὺ δημιουργεῖται ἀνάμεσα σὲ αὐτὸν καὶ τὸν ἐνδοξο Μαρθανομάχο. Ἀνάλογα σημαίνονενα ἀπὸ τὸ ἐδῶ —τότε καὶ τὸ ἐδῶ— τώρα ἀναδύουν δυνάμεις ταύτισης: ἀφοῦ καὶ οἱ δύο ἀποκαλοῦνται ἥρωες.

Στὴν τέταρτη ἐπιστολή, τῆς αὐτοτελοῦς ἐκδοσης μὲ τίτλο *Voyage de Grèce*, προστίθεται ἀπὸ τὸ συγγραφέα σὲ ὑποσημείωση, μακροσκελὲς παραπομπὴ στοῦ δημοσίευμα τοῦ Lucien Dubech στὴ *Revue Hebdomaire*, τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1924, μὲ τίτλο *L'Impérialisme de l'Arène*, ὅπου ἐπισημαίνεται πὼς εἶναι μάταιο νὰ ἀναμένουμε ἀπὸ τὸν ὀλυμπισμό τὴν «ἱερὴ ἐκχειρίρα» ἢ τὴν παγκόσμια ἀδελφσύνη»: ὁ ἀθλητισμὸς ἀποκτᾷ «διπλωματικὸ ἐνδιαφέρον» γίνεται «ἓνα ὅπλο τοῦ ἐθνικισμοῦ»⁷.

Στὴν Πέμπτη Ἐπιστολὴ ἐπικρατεῖ κυρίως τὸ χρονικὸ τοῦ ἐπισκέπτη τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ τῆς σύγχρονης Ἑλλάδας. Σχολιάζεται ἡ ἀπήχηση τῆς νίκης τοῦ Σπύρου Λούη, ὁ θάνατος τοῦ Χαρίλαου Τρικούπη, ἡ ἀποθέωση τοῦ Ἑλλήνα πολιτικοῦ, ἐπιχειρεῖται σύντομος ἀπολογισμὸς τοῦ ἔργου του, σκιαγραφεῖται ὁ ρόλος τῶν κομμάτων καὶ ἡ σχέση των μὲ τοὺς Ἕλληνες ψηφοφόρους. Ἀναφέρονται πολιτικὲς ἀπόψεις τοῦ συγγραφέα καὶ συζητήσεις μὲ κομματικὰ στελέχη, στοιχεῖα ποὺ ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ διατύπωση τοῦ κειμένου τῆς ἐπιστολῆς στὴν ἐφημερίδα *La Gazette de France* καὶ τὰ ὅποια ἀναπτύσσονται στὴν αὐτοτελῆ ἐκδοση. Οἱ παρακάτω σκέψεις τοῦ Maurgas ἀποκαλύπτουν τὸν προβληματισμὸ του ἀπέναντι στὴν πολιτικὴ κατάσταση στὴν Ἑλλάδα, στίς κομματικὲς διαμάχες τίς παράλογες, κατὰ τὴν ἐκτίμησή του, συμφωνίες ἢ δαπανηροὺς συμβιβασμοὺς σὲ βάρος τοῦ ἐλληνικοῦ δημοσίου χρήματος: «(...) εἶχα ἔντονη τὴν αἴσθηση ὅτι ἡ δημοκρατικὴ φιλελεύθερη πλάνη ὅλων αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων ὑποσχόταν περισσότερες ἀπογορευσεῖς ἀπ' ὅ,τι ὁ τσάρος καὶ ὁ σουλτάνος (...) ὑπολόγισα τίς μεγάλες εὐθύνες ποὺ ἀναλαμβάνει ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση στὴν παρέκκλιση τοῦ πολιτικοῦ πνεύματος τῶν λαῶν ποὺ ἔχει διαφωτίσει»⁸.

Ἡ τελευταία Ἐκτη Ἐπιστολή, περιλαμβάνει τὴν περιγραφὴ τῆς μεγαλοπρεποῦς τελετῆς λήξης τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ὅπως τὸ ὑποδηλώνει ὁ τίτλος *Λήξη τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων*, σὲ κλίμα ἑορταστικόν. Ὁ συγγραφέας ἀποκομίζει καλὲς ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν ὀργάνωση τῆς πρώτης σύγχρονης ὀλυμπιάδας. Ἡ θέση τῆς Ἑλλάδας γιὰ μόνιμη τέλεση τῶν ἀγώνων στὴν Ἑλλάδα προβάλλεται περισσότερο στοῦ κείμενο τῆς ἐφημερίδας συγκριτικὰ μὲ τὴν αὐτοτελῆ ἐκδοση.

7. Αὐτόθι, σελ. 60-62.

8. Αὐτόθι, σελ. 83.

Κατά το Maurras με τον τρόπο αυτό η πόλη που την θεωρούν «όμορφη νεκρή» θα επανακτούσε έναν ενεργητικό ρόλο. Η άποψη του συγγραφέα στο θέμα αυτό ενισχύει έμμεσα την πρόταση της 'Αθήνας. Γράφει συγκεκριμένα: «Για διάφορους λόγους, πολλοί από τους οποίους διακρίνονται από ευγενή κίνητρα, οί 'Αθηναίοι μας θα επιθυμούσαν στο έξής να εορτάζονται οί ολυμπιάδες μόνο στην 'Αθήνα αντί να τελούνται διαδοχικά από πρωτεύουσα σε πρωτεύουσα (όπως τὸ ἀναγγέλλουν). Θὰ εἶχαν πολλὰ πλεονεκτήματα. Πιστεύω στὸ νέο αὐτὸ λαό, ἔχει φρόνηση καὶ καλαισθησία γιὰ νὰ διασώσει στὴν περίπτωσή αὐτὴ τὴ μεγαλοπρέπεια, τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ παρελθόντος. Ἔτσι ἡ σύγχρονη αὐτὴ 'Αθήνα, κέντρο ἤδη τοῦ ἀθλητισμοῦ, θὰ ἐβρίσκει ἐπιτέλους ἓνα ἐνεργητικό, ζωντανό ρόλο στὴν Εὐρώπῃ. Τὸ ὄνομά της θὰ ξέφευγε ἀπὸ τὴ λήθη. Τώρα ἡ 'Αθήνα ἔχει παντοῦ τὴ φήμῃ μιᾶς ὁμορφῆς νεκρῆς. (...) Ἡ ἐπιθυμία αὐτὴ ἐκφράζεται στὰ χεῖλῃ ὄλων. Ὁ βασιλιάς ἔκανε κάποιον ὑπαινιγμό στὸ γεῦμα ποὺ προσέφερε. Δὲ γνωρίζω τὴ γνώμη τῶν διευθυντῶν τῶν ἀθλητικῶν ἑταιρειῶν ἀπὸ τίς ὁποῖες ἐξαρτᾶται ἡ ὑπόθεσις. Δὲν ξέρω ἀκόμῃ ἂν ὁ κ. Pierre de Coubertin, ἐκπρόσωπός μας στὰ ἀθλητικὰ συμβούλια εἶναι εὐνοϊκὰ διατεθειμένος στὴν ἐπιθυμία αὐτὴ τῆς 'Αθήνας. Αὐτὸ ποὺ γνωρίζω, αὐτὸ ποὺ θέλω καὶ ὀφείλω νὰ πῶ εἶναι ὅτι οἱ ἀσχήμες ποὺ φοβόμουν ὅτι θὰ συναντοῦσα ἐδῶ μὲ τὴν ἀνάμιξη τοῦ ἀρχαίου μὲ τὸ σύγχρονο, δὲν τίς παρατήρησα πουθενά»⁹.

Ἐπίσης, στὴν εὐτοτελῇ μόνο ἔκδοσή γίνεται λόγος γιὰ τίς δραστηριότητες τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς.

Οἱ ἐπιστολὲς αὐτὲς μὲ τὴν προσάρτηση ἄλλων κειμένων ποὺ ἀναπτύσσουν τίς ἀντυπώσεις ἀπὸ τὸ ταξίδι 'Αθήνα-Φλωρεντία, καὶ ἀπόψεις τοῦ συγγραφέα σχετικὰ μὲ τὸν ἀρχαιοελληνικὸ πολιτισμὸ, δημοσιεύονται σὲ αὐτοτελῇ ἔκδοσή, γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε λόγος, τὸ 1901 μὲ τίτλο *Anthinéa: D'Athènes à Florence*¹⁰ καὶ ἔκτοτε ἀκολουθοῦν πολλαπλὲς διαδοχικὲς ἐκδόσεις. Τὸ 1929 ἐπίσης κυκλοφορεῖ τροποποιημένη ἔκδοσή μὲ τὸν τίτλο *Voyage d'Athènes*¹¹ ἡ ὁποία ἀναφέρεται μόνο στὴ διαμονὴ τοῦ συγγραφέα στὴν 'Αθήνα, στοὺς ολυμπιακοὺς ἀγῶνες καὶ στὴν ἐπίσκεψή τοῦ τμήματος τῶν ἐλληνικῶν γλυπτῶν τοῦ Βρε-

9. *La Gazette de France*, 22 Ἀπριλίου 1896.

10. Βλ. ἐπίσης τὸ κεφάλαιο μὲ τίτλο «L'Orient du Mont Hymette» ποὺ συντάχθηκε τὸ 1901 ἀπὸ τὸ Charles Maurras καὶ δημοσιεύθηκε ἀργότερα στὸ ἔργο του *Les Vergers sur la mer*. Παρίσι, Flammarion, 1937. Robert Jouanny, «Maurras à Athènes», *Missions et démarches de la, critique*, Παρίσι, Klincksieck, σελ. 327-342. Sophie Basch, *Le Mirage grec*, Παρίσι, Hatier 1997, σελ. 262-265.

11. Charles Maurras, *Le Voyage d'Athènes*, ὅ.π.

τανικού Μουσείου. Στὴν εἰσαγωγή τῆς ἐκδόσης αὐτῆς ὁ συγγραφέας ἐκφράζει τὸ θαυμασμό του γιὰ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ παράδοση, στυλοβάτη τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Παραθέτομε τὸ ἐξῆς χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα: «Ἡ τέχνη καὶ ἡ ζωὴ ἀκόμη τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶναι ἀντικείμενα στατικά πού ὑπῆρξαν μιὰ φορὰ κι ἀπὸ τότε παραμένουν ἐνταφιασμένα. Πρέπει νὰ τὰ συλλάβουμε στὴν ἀδιάλειπτη συνέχειά των μέσα ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τίς ἀξίες πού καλλιέργησε. Ὅλοι μας στεκόμαστε κι ἀντλοῦμε τὸ καθαρό γάρ-γαρο νερὸ πού τὸ κελάρυσμά του παραπέμπει σὲ σχέση θεϊκή, σὲ ὅ,τι βαθύ-τερο ἔχει ὁ ἄνθρωπος.»¹²

Τὸ πρῶτο κεφάλαιο τῆς αὐτοτελοῦς ἐκδόσης *Voyage d'Athènes* συγκεντρώνει τίς Ἐπιστολὲς τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων, τὸ δεύτερο, μὲ τίτλο Ἀρχαία Ἀθήνα, τίς ἐντυπώσεις, ἀπὸ τὴν παραμονή του στὴν Ἀττικὴ καὶ τὸ τρίτο, σημειώσεις ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή του στὸ Βρετανικὸ Μόuseum ὅπως περίπου τὸ ὑποδηλώνουν οἱ ἀντίστοιχοι τίτλοι. Πέρα ἀπὸ τίς ἐπιστολὲς —ἀνταποκρίσεις, πού τίς θεωρεῖ ἐπαγγελματικὸ καθῆκον, ὁ συγγραφέας φιλοδοξεῖ νὰ δώσει, στὸ δεύτερο κεφάλαιο, μιὰ γενικὴ εἰκόνα τῶν συναισθημάτων του, τῶν ζωηρῶν ἐντυπώσεων καὶ συγκινήσεων πού βιώνει κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὴν Ἀττικὴ, νὰ καταγράψει («τὴν ἴδια του τὴ ζωή», ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει. Γίνεται φανερό ὅτι ἡ ἀφήγηση ἐστιάζεται περισσότερο στὸ ὑποκείμενο —ἀφηγητὴ, σὲ σχέση μὲ τὸ ἀντικείμενο—ἀρχαιοτῆτες. Ὁ Maurras τοποθετεῖ τὸ ταξίδι του ἀναφορικὰ μὲ τὰ ταξίδια τῶν Chateaubriand καὶ Lamartine κι ἐπισημαίνει τίς ἀλλαγές στὸ χῶρο, τὴν ἐξέλιξη τῆς Ἀθήνας, κατὰ τὸν 19ο αἰώνα, ἀπὸ χωριὸ σὲ ἀστικὸ κέντρο. Ἰσως τὰ σύγχρονα δεδομένα τοῦ χώρου νὰ ἔχουν ὑποστῇ τὴν ἐξέλιξη κι ἀλλαγὴ, κατὰ τὸ συγγραφέα, ὅμως τὸ ἀρχαῖο πνεῦμα στὰ μνημεῖα αὐτὰ παρουσιάζεται ἀναλλοίωτο. Μέσα στὸ πλούσια ὑπαινικτικὸ ὑπόβαθρό τους, τὸ δυνητικὸ περιβάλλον αὐτοῦ τοῦ χώρου, ἡ λειτουργία του, ἀναδιπλώνει γιὰ τὸν Maurras καὶ γιὰ ὅποιονδήποτε ἐπισκέπτη, αἰσθητικές, συγκινησιακὲς παραμέτρους. Στὸ διάστημα τοῦ ἐνὸς μηνὸς παραμονῆς του στὴν Ἑλλάδα, ἡ Ἀττικὴ κερδίζει τὴν προτίμησή του καὶ δὲν ἀπομακρύνεται, ἀρνούμενος προτάσεις γιὰ ἐκδρομὲς σὲ ἄλλες ἐνδιαφέρουσες, ἀπὸ ἀποψη ἀρχαιοτήτων, τοποθεσίες.

Ὁ ἀρχαῖος ἐλληνικὸς πολιτισμὸς εἶναι γιὰ τὸ Maurras, ὅ,τι πιὸ σημαντικὸ καὶ «μνημειῶδες παρουσιάζει ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας»¹³. Τὰ μνημεῖα τῆς Ἀττικῆς καὶ τὰ σταθερὰ ἐξωτερικὰ χωρικὰ γνωρίσματα, παραπέμπουν συνεχῶς στὸ τεράστιο σημασιολογικὸ ἀποθεματικὸ μέγεθος πού ἐκφράζουν ἡ ὑποβάλλουν. Ἡ ἄμεση πρόσληψη ἀπὸ τὸν ἐπισκέπτη τῶν θεματικῶν κι αἰσθη-

12. Αὐτόθι, σελ. 8-9.

13. Αὐτόθι, σελ. 135.

τικῶν μηνυμάτων πού ἐκπέμπει τὸ σημειολογικὸ σύνολο τοῦ προνομιούχου ἀττικοῦ χώρου ἀποδίδεται ὡς ἐξῆς: α' Ἀφ' ἡνὰ τὰ μικρὰ ἀθηναϊκὰ στιχεῖα νὰ μὲ κατακλύσουν ὅπως ἀφήνει κανεὶς ἀνοιχτὴ τὴν ψυχὴ του στὶς δυνάμεις ἐνὸς ἀστερόφωτου οὐρανοῦ κάποιας καλοκαρινῆς νύχτας. Περισσότερο ἀπὸ κάθε σκέψη, αὐτὴ ἡ κατανυκτικὴ νάρκη μοῦ ἐνέπνεε τὸ νόημα καὶ τὴ θεϊκότητα τῆς πόλης: προσκολλημένος, πετρωμένος θαρρεῖς πάνω της, μοῦ φαινόταν πὼς ἡ ζωὴ αὐτῶν τῶν ἐξόχων μαρμάρων μὲ κέρδιζε σιγὰ σιγὰ.»¹⁴ Ἐπίσης γιὰ τὴν ἀπήχηση στὸ διαχρονικὸ ἐπισκέπτη πού ἀσκεῖ ὁ Παρθενώνας, διαβάζομε τὸ ἐξῆς: (...) ἐμεῖς ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ τὸν Παρθενῶνα γιὰ νὰ πᾶμε τὴ ζωὴ μας πρὸς τὸ καλύτερον»¹⁵

Σχολιάζονται ἀπόψεις πού διατυπώνονται σὲ ἔργα διανοητῶν τὰ ὁποῖα ἐκφράστηκαν γιὰ τὴν ἑλληνικὴ τέχνη, ὅπως τοῦ Boutmy, *Φιλοσοφία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς* στὴν Ἑλλάδα καὶ τοῦ Maxime Collignon, *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γλυπτικῆς*, ἔργα ἐπίσης τοῦ Lamartine, τοῦ Joseph de Maistre· δίδεται ἔμφαση στὴ σπουδαιότητα τῆς ἑλληνικῆς σκέψης πού δὲν ὑπογραμμίστηκε, κατὰ τὴ γνώμη του, ὅπως θὰ ἔπρεπε καὶ μάλιστα ἐπὶ τὴν ἀρχαία τέχνη κατὰ τὴν περίοδο τοῦ ρομαντισμοῦ. Στὸ ἔργο τοῦ Ernest Renan *Προσευχή* στὴν Ἀκρόπολιν ἀσχετοῦται δξεία κριτικὴ καθὼς ἐπισημαίνονται ἀπὸ τὸ συγγραφέα ἀντιφάσεις¹⁶. Στὸ ἴδιο κεφάλαιο, ἀναφέρονται στοιχεῖα ἱστορικά, γνωρίσματα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης στὴν πιδ ἐκλεπτυσμένη, κατὰ τὸν συγγραφέα, μορφὴ τῆς κλασικῆς περιόδου, συγκρίνεται ἡ τέχνη αὐτὴ μὲ τὴν μυκηναϊκὴ, ἀρχαϊκὴ, ἑλληνιστικὴ κ.λπ. τέχνη, ἐπίσης μὲ τὴ ρωμαϊκὴ, γοτθικὴ ἢ τὴν τέχνη τῆς Ἀναγέννησης. Ὅρισμένα ἐκθέματα μουσείων προκαλοῦν ἰδιαίτερη ἐντύπωση καὶ περιγράφονται λεπτομερῶς.

Τὸ τρίτο κεφάλαιο πραγματεύεται ἐντυπώσεις καὶ σχόλια γιὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου, κυρίως γι αὐτὸ πού ἔχει σχέση μὲ τὸν ἀρχαιο-ελληνικὸ πολιτισμὸ. Ἐπιδοκιμάζεται ἔντονα ἡ λεηλασία τοῦ Παρθενῶνα ἀπὸ τὸ λόρδο Ἑλγιν τὸ 1801, πρέσβη τῆς Ἀγγλίας, τὴν περίοδο ἐκείνη, στὴν Ὑψηλὴ Πύλη. Τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκρόπολης, ἡ λατρεία τῆς Ἀθηνᾶς, θεᾶς τῆς σοφίας, στὴν ἀρχαία Ἀθήνα, δημιουργοῦν σκέψεις στὸ Maurras σχετικὰ μὲ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα: τὴ φιλοσοφία, τὴν τέχνη, τὴν ἐπιστήμη, τὸ ἥθος. Ὁ συγγραφέας ἐπισεῖ τὸν κίνδυνον ὅτι ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ μᾶς καθιστᾷ θύματά του καὶ διερωτᾶται ἂν καὶ τότε θὰ κυριαρχήσουν ἡ χάρις,

14. Αὐτόθι, σελ. 137.

15. Αὐτόθι, σελ. 155.

16. Αὐτόθι, σελ. 157-159. Βλ. ἐπίσης τοῦ ἰδίου *Portrait de Monsieur Renan*, Liège, Dynamo, 1962.

τὰ σχεδὸν θεία μέτρα τῆς Λογικῆς ὅπως ἐπικράτησαν κατὰ τὴν ἐλληνικὴ ἀρχαιότητα.

Σχετικὰ μὲ τὴ σύγχρονη Ἑλλάδα, στὸν πρόλογο τῆς ἐκδοσης αὐτῆς, θὰ ὑποστηρίξει τὴν πολιτικὴ τοῦ βασιλιᾶ Γεωργίου ἐνῶ ἀποδίδει στὸ λαὸ ἀταξία καὶ διχασμὸν, ἐπιβεβαιώνοντας τὶς ἀπολυταρχικὲς ἀντιλήψεις του. Στὸν ἴδιο πρόλογο δὲν ἀρνεῖται τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ M. Barrès πὸς ἡ παραμονὴ τοῦ στῆν Ἑλλάδα συνέτεινε στὴ διαμόρφωση τῶν ἀντιδημοκρατικῶν ἀντιλήψεων, τοῦ «μεγάλου μίσους πρὸς τὴ δημοκρατία»: «Ἡ σύντομη ζωὴ αὐτοῦ ποὺ ἀποκαλοῦμε δημοκρατία στὴν ἀρχαιότητα, μοῦ ἔδωσε νὰ καταλάβω ὅτι τὸ χαρακτηριστικὸ αὐτοῦ τοῦ καθεστώτος εἶναι νὰ καταναλώσει αὐτὰ ποὺ παρήγαγαν περίοδοι ἀριστοκρατίας (...) Τὸ νὰ εἶσαι ἐθνικιστὴς καὶ νὰ ἐπιθυμεῖς τὴ δημοκρατία εἶναι σὰν νὰ θέλεις συγχρόνως νὰ ἐξοικονομήσεις καὶ νὰ δαπανήσεις τὴ γαλλικὴ δύναμη κατὰ πού εἶναι, πιστεύω, ἀδύνατο»¹⁷, γράφει ὁ μελλοντικὸς ὑποστηρικτὴς τοῦ Franco, τοῦ Mussolini καὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Vichy.

2. Ὀλυμπιακὲς Ἐπιστολὲς τοῦ Pierre de Coubertin

Μεταξὺ τῶν γαλλικῶν ἐντύπων ποὺ δίνουν μεγάλη ἔμφαση στὴ διεξαγωγὴ τῆς πρώτης σύγχρονης Ὀλυμπιάδας καταλέγεται ἡ ἐφημερίδα *Journal des Débats Politiques et Littéraires*. Ἐνημερώνει τὸ κοινὸ γιὰ τὴν ἑναρξὴ τῆς νέας ἐποχῆς τῶν ἀγώνων καὶ ὑπογραμμίζει ἐπίσης τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζει τὸ ταξίδι συμμετοχῆς καθὼς συνδυάζει τὴν παρακολούθηση τῶν καὶ τὴν ἐπίσκεψιν «στὴν πατρίδα τῶν καλῶν τεχνῶν». Τὰ κείμενα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ, πρωτεργάτη τῆς ἀναβίωσης τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων Pierre de Coubertin¹⁸, ποὺ δημοσιεύονται στὸ ἐντυπο αὐτό, ἀποστέλλονται ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ φέρουν τὸν τίτλο Ὀλυμπιακὲς ἐπιστολές.

Ἡ πρώτη ἐπιστολὴ δημοσιεύεται στὸ φύλλο τῆς 6ης Ἀπριλίου, ἀναφέρεται στὴν ἑορταστικὴ ἀτμόσφαιρα ποὺ ἐπικρατεῖ στὴν Ἀθήνα καὶ παρέχει λεπτομέρειες γιὰ τὶς τελευταῖες ἐτοιμασίες ἐν ὄψει τοῦ μεγάλου γεγονότος. Κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Pierre de Coubertin, «ἡ ἀνοιχτὴ αὐτὴ εἶναι διπλὴ γιὰ τοὺς Ἕλληνες. (...) ἡ ὥρα τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων πλησιάζει, καὶ ἀπὸ τοὺς φόβους καὶ τὴν εἰρωνεία ποὺ ἐκφράστηκαν τὸ χρονοὺ ποὺ πέρασε, δὲν ἔμεινε ἔχνος. Οἱ ἐπιφυλακτικοὶ σιώπησαν. Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες δὲν ἔχουν πιά ἔχθρους».

17. *Voyage de Grèce*, ὅπ. π., σελ. 11-12.

18. Σχετικὰ μετὴν ἀναβίωση τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων βλ. ἐπίσης τὸ ἄρθρο τοῦ Pierre de Coubertin μὲ τίτλο *La préface des Jeux Olympiques* στὸ περιοδικὸ *Cosmopolis*, Ἀπρίλιος 1896 (μὲ ἡμερομηνία συγγραφῆς τὸ Μάρτιο 1895).

Στην περιγραφή παρουσιάζονται εικόνες από την 'Αθήνα που έτοιμάζεται για τὸ ἀθλητικὸ γεγονός: εὐρωπαϊκὲς σημαῖες ἀνεμίζουν στὴν ὁδὸ Ἑρμοῦ, σπῖτια καὶ δρόμοι μὲ γιορτινὴ ὄψη, μιὰ ἀψίδα θριάμβου στολίζει τὴν ὁδὸ Σταδίου, μιὰ μεγάλη γέφυρα πάνω ἀπὸ τὸν Ἰλισσὸ ὁδηγεῖ στὸ Στάδιο ὅπου θὰ διεξαχθοῦν οἱ ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες καὶ ὅπου θ' ἀναβιώσει ἓνας θεσμὸς μὲ τὰ ἴδια συναισθήματα ἐνθουσιασμοῦ καὶ συμφιλίωσης, 1502 χρόνια μετὰ τὴν κατάργησή του ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιο. Μὲ γραφικότητα ἀποδίδονται εἰκόνες ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ὅπου διεξάγονται οἱ ἀγῶνες κολύμβησης. Δὲν παραλείπει νὰ τονίσει ὁ Coubertin τὴ συμβολὴ τοῦ εὐεργέτη Γεωργίου Ἀβέρωφ, ὅπως ὅλοι οἱ ανταποκριτὲς Τύπου, στὴν ὑλοποίηση τοῦ θεσμοῦ τῶν ἀγῶνων, μὲ τὴ χρηματοδότηση τοῦ ἔργου τῆς ἀναμαρμάρωσης τοῦ σταδίου. Στὴν ἴδια ἐπιστολὴ σχολιάζεται ἡ ἐπίδραση τοῦ εὐνοῦχοῦ κλίματος ποὺ δημιούργησε ἡ προετοιμασία αὐτῆς τῆς ολυμπιάδας στὴν ἑλληνικὴ νεολαία καὶ ἐπιχειρεῖται ἡ συσχέτιση τῶν ἀρχαίων μὲ τοὺς νεώτερους "Ἕλληνες: ἡ νέα γενιὰ ἀθλητῶν ἐμπνέεται ἀπὸ τὴ σύνδεση τοῦ θερμοῦ μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ παράδοση τῶν ἀγῶνων τῆς Ὀλυμπίας καὶ μ' ἐπίπονη προπόνηση ἐτοιμάζεται νὰ ἀντιμετωπίσει τοὺς ἀντιπάλους τῆς. Ἡ ὑποδοχὴ τῶν ξένων ἀντιπροσωπειῶν εἶναι θερμὴ καὶ ἐνθουσιώδης: «Θὰ γνωρίσουν, γράφει ὁ Coubertin, μιὰ Ἑλλάδα σύγχρονη γιὰ τὴν ὁποία δὲν ξέρουν τίποτε. Θὰ γνωρίσουν ὅτι ἡ Ἑλλάδα αὐτὴ στηρίζεται στὴν ἀρχαία μὲ τοὺς πιὸ στενοὺς δεσμοὺς ὁμοιότητος καὶ κληρονομικότητος». Τὸ παραπάνω κείμενο ἀποτελεῖ μέρος ἑνὸς εὐνοϊκοῦ γιὰ τὴ σύγχρονη Ἑλλάδα ἐπιλόγου τῆς πρώτης ἐπιστολῆς, ὁ ὁποῖος ὅμως ἀφαιρεῖται ἀπὸ τὸ συγγραφέα στὴν εὐτοτελῆ ἐκδοση τῶν ἀνταποκρίσεων τοῦ ἐργο *Souvenirs d'Amérique et de Grèce*¹⁹.

Ἡ δευτέρη²⁰ «ὀλυμπιακὴ ἐπιστολὴ» τοῦ Pierre de Coubertin ἀναφέρει-

19. Βλ. Coubertin P. de, *Souvenirs d'Amérique et de Grèce*. Hachette, 1897, σελ. 139-159. Οἱ ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπεμβάσεις τοῦ συγγραφέα πιθάνον νὰ πραγματοποιήθηκαν λόγω τοῦ κλίματος ψυχρότητας ποὺ δημιουργήθηκε ἑξαιτίας τῆς ἀντίθεσης τοῦ στὴν ἑλληνικὴ θέση γιὰ μόνιμη διεξαγωγὴ τῶν ἀγῶνων στὴν Ἀθήνα. Στὸ ἔργο του *Une campagne de vingt et un ans* θὰ γράψῃ ἀργότερα: «Ἡ ἰδιαίτερα φροντίς τὴν ὁποίαν ἐλάβανον οἱ Ἕλληνες νὰ μὲ ἐξαλείψουν εἰς πᾶσαν περίστασιν μὲ ἐπρόξενε θλίψιν ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκπληξιν. Διότι ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἔργου, ἡ ὁποία διεγράφετο εἰς τὸ πνεῦμα των, καθίστα τὴν στάσιν των εὐεξήγητον, εὐκρινῆ, συγχωρητὴν. Παρεσκευάζοντο νὰ διεκδικήσουν τὴν ἀποκλειστικὴν κατοχὴν τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων», μετάφραση τοῦ Ι. Ε. Χρυσάφη, στὴ μελέτη του *Οἱ Σύγχρονοι Διεθνεῖς Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες*, Ἀθήνα, 1930, (Βιβλιοθήκη τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων) σελ. 338. Σχετικὰ μὲ τὴν πρώτη ολυμπιάδα, βλ. ἐπίσης Α. Ἀργυροῦ, *Οἱ Πρῶτοι ἐν Ἀθῆναις Ἀγῶνες τοῦ 1896*, «Βιβλιοθήκη τοῦ Ἑρμοῦ» Ἐκδ. Μ. Σαλίβερος, ἐν Ἀθῆναις, 1896.

20. *Journal des Débats Politiques et Littéraires* 8 Ἀπριλίου 1896. Δημοσιεύεται ἐπίσης καὶ στὸ *Journal Politiques et Littéraires* (Hebdo) 11 Ἀπριλίου 1896, σελ. 711.

τοι στὸ πρόγραμμα τῶν ἀγώνων μὲ λεπτομέρειες ὡς πρὸς τὴν ἑναρξή, τὴ διάρκεια. τὰ ἐγκαίνια καὶ πληροφορίες ἀναφορικά μὲ τὰ ἀγωνίσματα: ἀγῶνες δρόμου, ξιφασκίας, ποδηλατικοὶ ἀγῶνες στὸ νέο ποδηλατοδρόμιο στὸ Φάληρο, ἀγῶνες κολύμβησης ἱστιοπλοίας κωπηλασίας στὸ λιμάνι τῆς Ζέας στὸν Πειραιά, μαραθώνιος δρόμος. Ἐπισημαίνεται ὁ ρόλος τῆς ὀργανωτικῆς Διεθνοῦς Ὀλυμπιακῆς Ἐπιτροπῆς ἢ ὅποια στὰ πλαίσια τῶν ἀγώνων, ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ Δημ. Βικέλα, θὰ συντονίσει σὲ κλίμα συνεργασίας, τίς προσπάθειες τῶν μελῶν γιὰ ἓνα κοινὸ στόχο, ξεπερνώντας τίς μεταξὺ των ἀντιθέσεις καὶ διαφορές.

Ἡ δεύτερη αὐτὴ ἐπιστολὴ δὲν ὑπάρχει μὲ τὸ σχῆμα αὐτὸ στὴν αὐτοτελῆ ἔκδοση. Τὰ περισσότερα στοιχεῖα τῆς θὰ ἀποτελέσουν κυρίως τὴν τρίτη ἐπιστολὴ τῆς αὐτοτελοῦς ἔκδοσης καὶ λιγότερα τὴν πέμπτη ἐπιστολή: Ἀντὶ τοῦ μελλοντικοῦ χρόνου μὲ τὸν ὅποιο ὁ συγγραφέας ἀνακοινώνει τίς προγραμματισμένες ἐκδηλώσεις ποὺ θ' ἀκολουθήσουν, θὰ χρησιμοποιοῦσε, στὴν τρίτη ἐπιστολὴ τῆς αὐτοτελοῦς ἔκδοσης, παροντικὸ ἢ παρελθοντικὸ γιὰ ν' ἀποδοθοῦν οἱ ἐκδηλώσεις ὅπως πραγματοποιήθηκαν, ὅπως βιώθηκαν ἀπὸ τὸν Coubertin. Οἱ κρίσεις του γιὰ τὸν Παρθενῶνα ὡς κλασικὸ πλαίσιο τῆς σύγχρονης Ὀλυμπιάδας ἐπανερχοῦνται ἀπαράλλακτες ἐνῶ δὲν ὑπάρχει καμιά ἀναφορὰ στὴ Διεθνῆ Ὀλυμπιακὴ Ἐπιτροπὴ.

Ἡ τρίτῃ ἐπιστολῇ²¹ δημοσιεύεται τῇ 17ῃ Ἀπριλίου, καὶ ἐμφανίζεται ὡς δεύτερη στὴν αὐτοτελῆ ἔκδοση. Περιγράφεται ἡ ζωὴ τῆς σύγχρονης Ἀθήνας κατὰ τὴ Μεγάλῃ Ἑβδομάδα μὲ ἔμφαση στὰ θρησκευτικὰ ἔθιμα.

Ἡ τέταρτη δημοσιεύσῃ²² του στὸ φύλλο τῆς 22ας Ἀπριλίου, σχολιάζει τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀγώνων ὅπου θριαμβεύουν οἱ Ἀμερικανοὶ ἀθλητὲς καὶ τοὺς ὁποίους τὸ πλῆθος τιμᾷ μ' ἐπευφημίες στῆς κερίδες. Μὲ συγκίνηση ἀποδίδονται ἐπίσης στιγμιότυπα ἀπὸ τὴν ἄφιξη τοῦ μαραθωνοδρόμου Σπύρου Λοῦη στὸ κατάμεστο ἀπὸ θεατὲς στάδιο ὅπου ὅλοι ὄρθιοι περιμένουν τὴν ἄφιξη τοῦ νικητῆ ἐνῶ οἱ ζητωκραυγὲς ἤχου ὡς τοὺς πρόποδες τῆς Πάρνηθας. Οἱ ἐκδηλώσεις συμπάθειας, οἱ προσφορὲς πρὸς τὸ Σπύρο Λοῦη εἶναι ἐνθουσιώδεις. Ἐντύπωση προκαλεῖ τὸν ἐμπνευστὴ τῶν σύγχρονων ἀγώνων τὸ γεγονός ὅτι τὸ κλίμα χαρᾶς καὶ συναδέλφωσης ἐπηρεάζει ἀκόμη καὶ τὸ συμπατριώτη του, ἄλλοτε ἀντίθετο στὴ διεθνοποίηση τῶν ἀγώνων, Charles Maurras, καὶ ὁ

21. Δημοσιεύεται καὶ στὸ *Journal des Débats Politiques et Littéraires* (Hebdo), 25 Ἀπριλίου 1896, σελ. 805. Βλ. αὐτοτελῆ ἔκδοση *Souvenirs d'Amérique et de Grèce*, ὅπ. π., σελ. 142-145.

22. *Journal des Débats Politiques et Littéraires*, 22 Ἀπριλίου 1896, δημοσιεύεται ἐπίσης στὸ *Journal des Débats Politiques et Littéraires* (Hebdo), 25 Ἀπριλίου 1896, σελ. 805-806 καὶ στὴν αὐτοτελῆ ἔκδοση *Souvenirs...* ὅπ. π., σελ. 149-153.

όποιος όμολογεῖ: «(...) βλέπω πώς ἡ διεθνοποίηση αὐτῇ δὲ θὰ ἐξαλείψει τίς πατριδές ἀλλὰ ἀντίθετα θὰ τίς ἱσχυροποιήσει».

Ἡ πέμπτη καὶ ἕκτη ἐπιστολὴ μὲ ἡμερομηνίες σύνταξης 15 Ἀπριλίου καὶ 24 Ἀπριλίου ἀντίστοιχα, δημοσιεύονται μόνο στὴν αὐτοτελῆ ἔκδοση. Ἡ πέμπτη ἀναφέρεται στὸ θάνατο τοῦ Χαρίλαου Τρικούπη καὶ στὴν τελετὴ λήξης τῆς ολυμπιάδας. Τονίζεται ἡ δημοκρατικότητά τῶν ἀγώνων ποὺ καταργεῖ τίς κοινωνικὲς διακρίσεις καὶ ἀνισότητες καὶ ἡ ἀναγκαιότητα τῆς διατήρησης τοῦ διεθνoῦς χαρακτῆρα τῶν. Ἡ ἕκτη ἐπιστολὴ πραγματεύεται τὸ ταξίδι μὲ τρένο ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα στὴν Πάτρα καὶ καταγράφει στοχασμοὺς τοῦ συγγραφέα ποὺ δημιουργοῦνται μὲ τὴ διέλευσή του ἀπὸ τὴν Ἐλευσίνα.

Οἱ Ὀλυμπιακὲς Ἐπιστολὲς ἐπιχειροῦν νὰ ἀποδώσουν τὸν παλμό, τὴν ἀτμόσφαιρα τῶν ολυμπιακῶν ἀγώνων. Ὁ ὑπέρμαχος τῆς ἀναβίωσης τῶν ἀγώνων τῆς ἀρχαιότητος καταγράφει μὲ συγκίνηση τίς ἐντυπώσεις γιὰ τὰ δρώμενα κατὰ τὴν πρώτη σύγχρονη ολυμπιάδα. Ἡ ἰδέα ποὺ συνέλαβε τὸ 1888 ὑλοποιεῖται στὴν Ἀθῆνα τὸ 1896 μὲ τὴν πρωτοβουλία, τίς προσπάθειές του καὶ τὴ συμβολὴ τῶν παραγόντων ποὺ συμπαραστάθηκαν τῇ Διεθνῇ Ὀλυμπιακῇ Ἐπιτροπῇ.

3. Ἀνταποκρίσεις τοῦ Jacques des Gachons στὴν ἐφημερίδα *Le Journal* καὶ στὸ περιοδικὸ *La Plume*

Δυὸ δημοσιεύσεις καλύπτουν κυρίως²³ τὸ γεγονὸς τῶν ολυμπιακῶν ἀγώνων στὸ ἔντυπο *Le Journal*. Ἡ πρώτη φέρει τὸν τίτλο *Μικρὸ ταξίδι στὴν Ἑλλάδα* μὲ τὴν ὑπογραφή τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς ἐφημερίδας, συγγραφέα, Jacques des Gachons· πρόκειται γιὰ ἓνα μικρῆς ἔκτασης ἄρθρο δύο παρagraφῶν μὲ ἡμερομηνία 7 Ἀπριλίου²⁴. Ἡ πλήρης ἀνταπόκρισή του δημοσιεύεται ἀργότερα στὸ περιοδικὸ *La Plume*²⁵. Ὁ συγγραφέας τοῦ σύντομου ἄρθρου καταγράφει τὴ συγκίνηση ποὺ νιώθει κατὰ τὴν ἐπίσκεψή τῶν μνημείων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καθὼς ἐπίσης σχολιάζει καὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴ σύγχρονη Ἑλλάδα, τὸ ἀνακαινισμένο στάδιο, τὸ βασιλικὸ κῆπο, τὴν εὐγέν-

23. Στὸ φύλλο τῆς 12ης Ἀπριλίου, ἀνταπόκριση ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα πληροφορεῖ γιὰ τὸ κλίμα ὑποδοχῆς τῶν ξένων ἀνταποκριτῶν στὴν Ἀθῆνα καθὼς ἐπίσης καὶ γιὰ τὴ διάλεξη τοῦ Γάλλου δημοσιογράφου Hugues Le Roux στὴν αἴθουσα τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός».

24. *Le Journal*, 13 Ἀπριλίου 1896, δευτέρη σελίδα. Βλ. ἐπίσης στὸ φύλλο τῆς 16ης Ἀπριλίου μικρὸ ἄρθρο σχετικὰ μὲ τὴν τελετὴ ἀπονομῆς τῶν ἐπάθλων.

25. *La Plume*, (littéraire artistique et sociale), ἀρ. 171, 1 Ἰουνίου 1896, σελ. 345-351.

νεια τοῦ Ἑλληνα μονάρχη ἀπέναντι στοὺς ἐκπροσώπους τοῦ ξένου Τύπου, ἐνῶ θεωρεῖ τοὺς σύγχρονους Ἑλλήνες «ἀξιαγάπητους». Τίς πληροφορίες γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀγῶνων, τίς ἐπιδόσεις τῶν ἀθλητῶν ποὺ διακριθῆκαν, διαδέχονται οἱ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ σταδίου, τὴν παρουσία τοῦ βασιλιᾶ ποὺ χειροκροτεῖται καὶ ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοῦ ἄρθρου. Ἐπίσης προσιθύνονται πληροφορίες γιὰ τὴ θεατρικὴ κίνηση τῆς Ἀθήνας.

Τὸ δεύτερο ἄρθρο, ἄλλου συγγραφέα, μὲ τίτλο Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες καὶ μὲ τὴν ὑπογραφὴ Les Vebers's, συμπληρώνει τὴν περιορισμένης ἔκτασης δημοσίευση τοῦ Jacques des Gachons στὴν ἐφημερίδα *Le Journal*. Καλύπτει ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν τὴν τρίτη σελίδα τοῦ ἴδιου φύλλου καὶ διανθίζεται μὲ σκίτσα ἀπὸ ἀγῶνες πάλης, ποδηλατοδρομίας ἀλλὰ καὶ μὲ πρόσωπα ποὺ πρωταγωνίστησαν στὸ ὁμαδικὸ αὐτὸ ταξίδι ὅπως ὁ Gustave Larroumet. Τὸ κείμενο ἀναπτύσσει τὴ μαρτυρία ἐνὸς ταξιδιωτῆ, ἐπιβάτη τοῦ ἀτμοπλοίου *Σενεγάλη*, μὲ λεπτομερῆ περιγραφὴ τῆς ἀναχώρησης, τῆς σύνθεσης τῆς ὁμάδας τῶν ἐπισκεπτῶν-τουριστῶν καὶ μὲ χιουμοριστικὴ ἀπόδοση στιγμιотύπων κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ. Ἐπισημαίνεται ἡ δυναμικὴ παρουσία τοῦ Larroumet ὁ ὁποῖος, ἀνεξάντλητος σὲ πληροφορίες, ἐνημερώνει τοὺς συνταξιδιώτες του σχετικὰ μὲ τὸ παραμικρὸ ἀρχαιολογικὸ εὑρημα, μὲ τὰ μνημεῖα ποὺ χάθηκαν, τοὺς ναοὺς ποὺ γκρεμίστηκαν, τοὺς Ἑλλήνες φιλοσόφους, τὸ ρόλο τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων, τὴν ἐπίδρασή των στὸ πνεῦμα τοῦ πολίτη, τὴ λατρεῖα τοῦ Ὁραίου κλπ., μὲ τρόπο ὥστε τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ νὰ συγκινοῦν καὶ νὰ ἐμπνέουν τοὺς ἀκροατές του.

Στὰ πλαίσια τῆς σύγχρονης Ὀλυμπιάδας ποὺ ἀρχίζει μὲ τοὺς ἀγῶνες δρόμου καὶ συνεχίζει μὲ τὰ ἄλλα ἀγωνίσματα, ὁ Γάλλος αὐτὸς διανοούμενος, ὅπως ὑπογραμμίζει ὁ ἀρθρογράφος Les Vebers', ποὺ ἀντίθετα μὲ τὸν Jacques Des Gachons ἀντιμετωπίζει εὐνοϊκὰ τίς κατατοπιστικὲς διαλέξεις τοῦ Larroumet ἢ ἄλλων ἀρχαιολόγων, διευρύνει τίς ἐμπειρίες ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνες, ἀπὸ τὴ σύγχρονη Ἑλλάδα, μὲ τίς ἀναφορὲς του στὸ παρελθόν. Ἡ σταθερὴ συνιστώσα τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου προσδίδει, κατὰ τὸ συγγραφέα τοῦ ἄρθρου, μὲ τὸ πολιτιστικὸ του φορτίο μιὰ ἀτμόσφαιρα διαφορετικὴ ἀπ' ὅ,τι ἂν οἱ ἀγῶνες θὰ πραγματοποιοῦνταν στὴ Γαλλία καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀποψὲ τοῦ αὐτοῦ ὀφείλεται («στὸ καλλιμάρμαρο στάδιο, στὸν ἐλληνικὸ γαλανὸ οὐρανὸ καὶ στοὺς ἀρχαίους μύθους ποὺ πλανῶνται γύρω μας»). Ἐκκινώντας ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες δρόμου καὶ πάλης, ὁ Larroumet ἀποκαλύπτει, μὲ τὴ διαδικασία τῆς ἀναζήτησης καταστάσεων ποὺ συνδέονται μὲ τὸ τρόπο ζωῆς τοῦ παρελθόντος, ἄλλες παραμέτρους ὅπως γαστρονομικὲς συνήθειες, τρόπος ἐνδυσης καὶ σκέψης. Ἀναφέρεται ἡ σπουδαιότητα τῶν ἔργων ὅπως *Συμπόσιο* καὶ *Φαίδων* τοῦ Πλάτωνα καὶ ἀναγνωρίζεται ἡ ἐπίδραση τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ λόγου στὸ σύγχρονο πολιτισμό. Ἡ ἀνάγνωση τοῦ κειμένου

τῆς Προσευχῆς τοῦ Renan, ἀπὸ τὸ Larroumet στὴν Ἀκρόπολη, ἐπιτείνει τὸ θαυμασμὸ καὶ τὴν ἀναγνώριση τῶν ἐπισκεπτῶν μπροστὰ στὸ μεγάλο τοῦ Παρθενῶνα. Ἀπὸ τὸ συγγραφέα τοῦ ἄρθρου πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ Gustave Larroumet μὲ τὶς καθημερινὲς διαλέξεις, ἀποδεικνύεται πολὺτιμος γιὰ τὸ ταξίδι: μὲ τὴ μεσολάβησή του συμβάλλει στὸ κατ'ἀλλῆλο κλίμα κοινωνίας μὲ τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ ἔτσι ὥστε ὅταν οἱ ἐπισκέπτες αὐτοὶ θὰ βρεθοῦν ἀργότερα στὸ Παρίσι θὰ αἰσθάνονται, ὅπως νιώθει ὁ ὑπογράφων τὸ ἄρθρο, ὡς νὰ εἶναι «ἐξόριστος μεταξὺ τῶν βαρβάρων».

Ἡ ἐκτενὴς ἀνταπόκριση τοῦ Jacques des Gachons, ὅπως προαναφέρθηκε, δὲ δημοσιεύθηκε στὴν ἐφημερίδα, *Le Journal* τῆς ὁποίας ἦταν ἀπεσταλμένος, ἀλλὰ στὸ περιοδικὸ *La Plume*. Παραλλαγμένο καὶ μὲ προσθήκες ἐκδίδεται αὐτοτελῶς κατὰ τὸ ἴδιο ἔτος, μὲ τὸν ἴδιο τίτλο²⁶ καὶ μὲ εἰκονογράφηση τοῦ ἀδελφοῦ του Andhré des Gachons. Ὁ συγγραφέας ἀφιερώνει τὶς τεξιδιωτικὲς σημειώσεις στὸν φίλο του René Boylesve: «Ἦθελα νὰ πραγματοποιήσω μαζί του τὴν κρουαζιέρα στὴν Ἑλλάδα ποὺ ὀργανώθηκε τὸ 1896 γιὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ σταδίου τῶν ολυμπιακῶν ἀγώνων τῆς Ἀθήνας. Ὁ φίλος μας Charles Maurras ἀναχωροῦσε διὰ τῆς ἡπειρωτικῆς ὁδοῦ²⁷, ἐκπροσωπώντας τὴν ἐφημερίδα *Gazette de France*. Ἐγώ, ἀνταποκριτὴς τῆς ἐφημερίδας *Le Journal*, προτίμησα τὸ ταξίδι ἀπὸ τὴ Μεσόγειο. Ἄν καὶ κράτησα δύο θέσεις στὸ *Sene-galle*, τὴν παραμονὴ τῆς ἀναχώρησης ὁ Boylesve ἄλλαξε γνώμη. Μὲ πρόσχημα τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ ὁ Τύπος φαινόταν νὰ δείχνει στὴν πρόσφατη ἔκδοση βιβλίου του, δὲν ἐγκατέλειψε τὸ Παρίσι. Σ' αὐτὸν ἀφιέρωσα τὸ τομίδιο τῶν ταξιδιωτικῶν μου ἐντυπώσεων»²⁸.

Ὁ Jacques des Gachons συγγράφει τὶς ἀντυπώσεις καὶ πρόσφατες ἀναμνήσεις του μετὰ τὸ τέλος τοῦ ταξιδιοῦ του. Μὲ ἔμφαση περισσότερο στὰ δικὰ του ἐνδιαφέροντα καὶ τοῦ φίλου του στὸν ὁποῖο ἀπευθύνεται κι ὄχι τόσο στὴν προοπτικὴ τῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ, ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴ ἤδη, γιὰ τὴ διαδρομὴ ἀπὸ τὴ Μασσαλία στὴν Ἰτέα, ἐκτὸς ἀπὸ σποραδικὲς γεωγραφικοῦ χαρακτῆρα πληροφορίες, ἐπιμένει σὲ σχόλια γιὰ τοὺς συνταξιδιώτες κυρίως τοῦ γυναικείου φύλου. Ἐπίσης ἐκφράζει τὴ δυσανεξία του γιὰ τὶς πραγματοποιούμενες ἐνημερωτικὲς διαλέξεις διότι κατὰ τὴ γνώμη του ἀπομυθοποιοῦν τὴν ποιητικὴ διάσταση τοῦ ταξιδιοῦ.

26. Jacques des Gachons, *Petit Voyage de Grèce*, Παρίσι, Paul Ollendorff, 1896 (74 σελίδες).

27. Τὸ ταξίδι τοῦ Charles Maurras πραγματοποιήθηκε μὲ τὸ πλοῖο *L'Ortégat*.

28. *Souvenirs de René Boylesve* (René Boylesve, Abel Bonnard, Jacques des Gachons, Gérard Gailly), *Varia*, Paris, Le Divan, 1934, σελ. 44.

Στὸ κείμενό του γίνεται σύντομη ἀναφορὰ στὶς ἐπισκέψεις τῶν ἀρχαιο-λογικῶν τόπων, σὲ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐλληνικῆς φύσης, στὴν ἐναλλαγὴ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς βροχῆς, ἐπισημαίνεται ἡ εὐγένεια τῶν ἀρχῶν, ἡ ἐνθουσιώδης ὑποδοχὴ στὸ Ναύπλιο, ἡ διάθεση ἐκμετάλλευσης ἐκ μέρους τῶν ἐμπόρων ἀλλὰ καὶ ἡ τιμιότητά γενικὰ τῶν Ἑλλήνων, τὰ συναισθήματα «εὐτυχίας»²⁹ τῶν ἐπισκεπτῶν, ὅταν συνδέουν τὴ γῆ αὐτὴ μὲ τοὺς ἥρωες τῆς ἀρχαίας τραγωδίας ἢ τῆς μυθολογίας. Ἡ Δῆλος ἐμπνέει στίχους στὸν περιηγητῇ, ἡ Σῦρος δίδει τὴν ἐντύπωση τῆς πύλης τῆς Ἀνατολῆς, εἰκόνα ποὺ χρησιμοποιοῦται ἐπίσης καὶ σὲ κείμενα ἄλλων περιηγητῶν.

Στὰ πλαίσια τῆς ἐπίσκεψης στὴν Ὀλυμπία γίνεται λόγος γιὰ τοὺς σύγχρονους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες καὶ ἔκκληση στοὺς ἐμπνευστὲς καὶ ὀργανωτὲς νὰ ἀναβιώσουν τοὺς ἀγῶνες καὶ στὰ Γράμματα καὶ τὶς Τέχνες. Κατὰ τὴν ἄφιξή του στὴν Ἀθήνα, συγκρίνοντας τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζουν οἱ ἀγῶνες μὲ τὴν ἀκτινοβολία τῆς Ἀκρόπολης, γράφει: «Ἐπιτύχαμε τὸ στόχο μας, φθάσαμε στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ παρακολουθήσουμε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες. ἐπιτύχαμε τὸ σκοπὸ μας κυρίως ἐπειδὴ βρισκόμαστε στοὺς πρόποδες τῆς Ἀκρόπολης, διότι ὅση ἀκτινοβολία κι ἂν διέθετε τὸ Στάδιο, δὲν μπορούσε νὰ ξεπεράσει τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσίαζε ἡ θέα τοῦ Παρθενῶνα»³⁰. Ἡ Ἀθήνα, ἡ Ἀττικὴ προκαλεῖ τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ συγγραφέα μὲ τὰ μνημεῖα τῆς, τὴ φύση τῆς, τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ πλήθους, τὸ χαρακτῆρα τῶν Ἑλλήνων, γενικὰ καὶ μὲ τὶς ὕψεις τῆς σύγχρονης ζωῆς³¹. Στὸ στάδιο ἐκδηλώνει τὰ φιλοβασιλικά του αἰσθήματα καὶ σχολιάζει στιγμιότυπα, ἀγωνίσματα, καὶ ἀθλητές.

Ὁ συγγραφέας καταγράφει τὴν ἐπικοινωνία του μὲ τοὺς Δημήτρη Κκαμάνο, ἀρχισυντάκτη τῆς ἐφημερίδας Ἀστὺ, τὸ ζωγράφο Γεώργιο Ροῦλό, τὸν Δημήτρη Καμπούρογλου, μὲ ἄλλους δημοσιογράφους, ποιητὲς, συγγραφεῖς, μεταδίδει τὸ κλίμα ἀνησυχίας γιὰ τὴν πορεία τῆς ὑγείας τοῦ Χαρίλαου Τρικούπη καὶ τὸ σεβασμὸ ποὺ ἐμπνέει ὁ Ἕλληνας πολιτικός.

Στὸν ἐπίλογο ἐκφράζεται μεταξὺ ἄλλων ἡ «μεγάλῃ χαρὰ» ποὺ ἔνωσαν ὅλοι αὐτοὶ ποὺ συμμετεῖχαν στὸ ταξίδι καὶ ἡ προθυμία τοῦ συγγραφέα νὰ ξαναεπισκεφθεῖ τὴν Ἑλλάδα, συναισθήματα ἀνάλογα μὲ αὐτὰ ποὺ διατυπώνουν οἱ Larroumet, Cartailhac κι ἄλλοι ταξιδιώτες.

29. «surhumaine félicité» γράφει ὁ Jacques des Gachons σὲ στίχους ποὺ συναντᾶμε μόνον στὴ δημοσίευση τοῦ περιοδικοῦ *La Plume*, ὅπ. π., σελ. 348.

30. Αὐτόθι.

31. Στὴν αὐτοτελὴ ἔκδοση προστίθενται πληροφορίες γιὰ τὶς ἀγορὲς-σουβενίρ τῶν ἐπιβατῶν τοῦ *Σενεγάλη*, οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς ἀπὸ ἀντίγραφα ἔργων ποὺ ἐκτίθενται στὰ Μουσεία, ἀναζητοῦν «αὐθεντικὲς ταναγραφεῖς», *Petit Voyage de Grèce*, ὅ π. π. σελ. 58.

4. Ὀκτώ μέρες στὴν Ἑλλάδα τοῦ *Emile Cartailhac*

Τὸ περιγητικὸ αὐτὸ κείμενο δημοσιεύεται στὸ *Bulletin de la Société de Géographie de Toulouse* ἀποσπασματικὰ σὲ δυὸ τεύχη: τὸ πρῶτο μέρος δημοσιεύεται μετὰ ἡμερομηνία συνεδρίας 1 Ἰουνίου 1996 (ἀρ. τεύχους 7-8, 1896) καὶ τὸ δεύτερο μετὰ ἡμερομηνία 9 Νοεμβρίου 1896 (ἀρ. τεύχους 11-12, 1896). Ἐπίσης κυκλοφορεῖ ὡς ἀνάτυπο τοῦ Δελτίου αὐτοῦ σὲ αὐτοτελῇ ἐκδόσῃ³². Οἱ ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις ἀναπτύσσονται σ' ἐννέα θεματικὲς ἐνότητες σύμφωνα μετὰ τὸ πρόγραμμα τῆς περιήγησής τῶν ἐπιβατῶν τοῦ ὑπερωκεανείου *Σενεγάλη*³³.

Στὴν πρώτη ἐνότητα ὁ Cartailhac, γεωλόγος καὶ παλαιοντολόγος, μέλος τῆς Académie des Jeux Floraux, καὶ τῆς Académie des Sciences de Toulouse, παρέχει πληροφορίες γιὰ τὴν ὁργάνωση τοῦ ὁμαδικοῦ ταξιδιοῦ μετὰ τὸ παραπάνω πλοῖο τῆς μεταφορικῆς ἐταιρείας Messageries maritimes, μετὰ ἀπὸ πρόταση τοῦ περιοδικοῦ *Tour du Monde* (Hachette) ὑπὸ τὸ διευθυντὴ Emile Bourgeois. Ὑπογραμμίζεται ἀφενὸς ἡ ἀξία τῆς ἀμεσης ἐπικοινωνίας μετὰ τὰ μνημεῖα καὶ τὰ ἔργα τέχνης, ἀφετέρου τὸ κόστος τοῦ ταξιδιοῦ ποὺ τὸ καθιστᾷ δυσπρόσιτο γιὰ τὸ μεγάλο κοινό. Γράφει ὁ Cartailhac: «(...) τὸ προσκύνημα αὐτὸ δὲν εἶναι προσιτὸ στὸ μεγάλο κοινό, ἀκόμη καὶ σὲ αὐτοὺς ποὺ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὶς πνευματικὲς ἐκδηλώσεις. Τὸ πλοῖο στοιχίζει ἀκριβὰ, καὶ παρόλο ποὺ ἡ χώρα εἶναι μικρὴ, οἱ ἐκδρομὲς στὸ ἐσωτερικὸ τῆς εἶναι δύσκολες, μακρινὲς καὶ δαπανηρὲς ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τὶς διαδρομὲς μετὰ τρένο ἂν καὶ τὸ δίκτυο τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν δὲν ἀναπτύχθηκε ἀρκετά. Διπλωμάτες, ὠρισμένοι οἰκονομικὰ προνομιούχοι, οἱ πρῶτοι τῆς Ecole Normale Supérieure, αὐτοὶ τελικὰ κατάρφεραν καὶ πῆγαν στὸν Κόρινθο»³⁴.

Μεταξὺ τῶν ταξιδιωτῶν ἀναφέρονται καθηγητὲς τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Γαλλίας, τοῦ Κολλεγίου τῆς Γαλλίας, καθηγητὲς τῆς Σορβόνης, τῶν Λυκείων τοῦ Παρισιοῦ, τῶν Βερσαλλιδῶν, τῆς Λιέγης, γιατροί, δικηγόροι ἀπὸ διάφορες χώρες, ὁ P. Monceaux πρῶην μέλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, τῶν Ἀθηνῶν καθηγητὴς στὸ Λύκειο Henri IV, ὁ συγκλητικὸς Janson, ἀρχηγὸς τοῦ ριζοσπαστικοῦ κόμματος τοῦ Βελγίου, κληρικοὶ καὶ πολλοὶ νέοι ποὺ ἔλκονται κυρίως ἀπὸ τοὺς ολυμπιακοὺς ἀγῶνες, ἐνῶ ἀγνοοῦν τὰ μνημεῖα καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν κ.ἄ. Ἀνάλογη πληροφόρηση ἐπιχειρεῖται κι ἀπὸ τὸν συνταξιδιώτη του Gustave Larroumet, στὴν ἐφημερίδα *Le Temps*. Ὑπαίνισσεται ἐπίσης

32. Emile Cartailhac, *Huit jours en Grèce*, Imprimerie Lagarde et Sebillé, Toulouse, 1896.

33. Βλ. ἄρθρο τοῦ Allbert Petit τίτλο «Au jour le jour-Aux Jeux Olympiques» τὴν ἐφημερίδα *Journal des Débats*, 13 Μαρτίου 1896.

34. Emile Cartailhac, *Huit jours en Grèce*, ὅπ. π., σελ. 6.

τῇ συμμετοχῇ τῶν γυναικῶν μὲ τὴν ἐκ τῶν ὑστέρων ἀνακοίνωση τῶν ὀργανωτῶν «ὅτι οἱ κυρίες γίνονται ἀποδεκτές»: τριάντα γυναῖκες λαμβάνουν μέρος στὴν περιήγηση αὐτῇ, προερχόμενες, σύμφωνα μὲ τὸ συγγραφέα, ἀπὸ Ἀμερική, Ἀγγλία, Βέλγιο, Ἑλβετία καὶ Γαλλία. Καταγράφονται 160 ταξιδιώτες, στοὺς ὁποίους προστίθενται 150 ὑπεράριθμοι, γεγονός πού, ὅπως ἐπισημαίνεται, δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἄσφογ ὀργάνωση. Τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ αὐτῶν προέρχεται ἀπὸ τὸ Παρίσι καὶ λιγότεροι ἀπὸ τὴν ἐπαρχία: Ρουέν, Λυών, Τουλούζη καὶ ἄλλες χῶρες ὅπως Βέλγιο, Ἑλβετία.

Συγχρόνως μὲ τὴν περιγραφή τῆς διαδρομῆς, ἡ ζωὴ ἐν πλῶ ἀποδίδεται μὲ λεπτομέρειες σχετικὰ μὲ τίς πολιτιστικὰς διαλλάξεις, προβολές, τὴν παρουσία τοῦ γυναικείου φύλου. Ἡ ἐμφάνιση τῆς Ἑλλαδικῆς γῆς στὸ κείμενό του στερεῖται τῇ ρομαντικῇ ἐξαρση ἄλλων περιηγητῶν, προδίδει ὅμως τὴ συγκίνηση τοῦ Cartailhac: «Ἡ γῆ, ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδας, γράφει, ἐπιτέλους ἐμφανίζεται μακριὰ στὴ μαύρη ὀμίχλη» καὶ στὴ θέα τῆς Ἰθάκης προσθέτει: «Μὲ τί συγκίνηση ἀντικρύζουμε αὐτὴ τὴ μελαγχολικὴ ἀκτὴ, αὐτὴ τὴν ἀγροτικὴν περιοχὴ, τίς βραχώδεις ξερὲς πλαγιὲς τῶν λόφων της, ὅπου ἐμφανίζονται ἴχνη καλλιεργημένων ἀγρῶν δίπλα σὲ δάση ἀτροφικά. Εἶναι ἡ Ἰθάκη, τὸ νησί πού ἄλλοτε ἦταν κατάφυτο μὲ δάση, ποτιζόταν μὲ ἄφθονα νερά καὶ ἦταν πλούσια σὲ κοπάδια μὲ βόδια»³⁵.

Ἡ δευτέρη ἐνότητα περιλαμβάνει τὴν ἀποβίβαση στὴν Ἰτέα καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν ἐπίσκεψιν στοὺς Δελφούς. Ἡ ἀνάβαση στὸν ἀρχαιολογικὸ τόπο, προσφέρει τὴν εὐκαιρίαν στὸ συγγραφέα νὰ ἀναδείξει βέβαια τὴ γραφικότητα τῆς περιοχῆς ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπισημάνει τίς ἐλλείψεις ὑποδομῆς σὲ ὁδικὰς ἀρτηρίες, μεταφορικὰ μέσα κ.λπ., παραπέμποντας σὲ ἀνάλογες ἐμπειρίες καὶ περιγραφὰς περιηγητῶν ὅπως τοῦ Chateaubriand καὶ τοῦ About. Οἱ Ἕλληνες στὴν ἐξωτερικὴ τῶν ἐμφάνιση, στὰ χαρακτηριστικὰ τῶν δὲν ἀνταποκρίνονται στὴν αἰσθητικὴ πού προσδοκᾷ ὁ περιηγητὴς καὶ τὰ σχόλια εἶναι ἀρνητικά.

Ὅπως καὶ στὰ ἄλλα περιηγητικὰ κείμενα, δηλώνεται πῶς, καθὼς αὐτοὶ οἱ τόποι παρουσιάζουν ἀρχαιότητες μὲ μακρόχρονη ἱστορία, τὰ μνημεῖα δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ σκιαγραφηθοῦν μὲ ἀδρὲς γραμμές. Ἡ περιγραφή περιλαμβάνει τὴν Κασταλία πηγὴ, τὸ τέμενος, τὸ ναὸ, τοὺς θησαυροὺς, τὸ θέατρο, τὰ ἀγάλματα καὶ ἐμπλουτίζεται μὲ ἱστορικὰ καὶ μυθολογικὰ στοιχεῖα.

Παρατίθεται ἡ ὁμιλία τοῦ προέδρου τοῦ χωριοῦ Χρυσὸ πρὸς τὴν περιηγητικὴν ὁμάδα καὶ ἡ ἀνταπόκριση ἐκ μέρους τῶν Γάλλων, μὲ τίς ὁμιλίες τῶν Larroumet, Janson καὶ Jourdanne. Ὁ ἐπίλογος τῆς πρώτης μέρας στὴν Ἑλλάδα «πρώτης μέρας εὐτυχίας», ὅπως γράφεται, εἶναι χαρακτηριστικὸς

35. *Αὐτόθι*, σελ. 16.

τῆς ψυχικῆς κατάστασης τῶν μελῶν τῆς ομάδας αὐτῆς μετὰ τὴν ἐπίσκεψή τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τόπου.

Κατὰ τὴν ἐπίσκεψή στὴν Ὀλυμπία τὴν ἐπομένη, τὰ μνημεῖα — Ὁ ναὸς τοῦ Δία, τὸ Ἡραῖο, τὸ Στάδιο, τὸ Ἱπποδρόμιο, τὸ Ἐργαστήρι τοῦ Φειδία, ἡ Ἀγορά, τὸ τεῖχος, τὸ περιεχόμενο τοῦ Μουσείου καὶ ἰδιαιτέρα τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλη—, ἡ φύση γύρω ἀπὸ τὰ εἰσέπια, ἀποζημιώνει τοὺς ἐπισκέπτες γιὰ τὶς δυσμενεῖς καιρικὲς συνθῆκες. Τὸ διακείμενο τοῦ περιηγητικοῦ ἔργου τοῦ Πausanias εἶναι παρόν. Ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἐπίσκεψή στοὺς Δελφοὺς, γίνονται ἀναφορὲς στὸ ἔργο αὐτό: (...) ἡ ἀνάμνηση τῶν περιγραφῶν του, ὁμολογεῖ ὁ συγγραφέας, μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὴν ἀγία πόλιν καὶ μᾶς κάνει νὰ ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὴ βροχὴ καὶ τὴ λάσπη»³⁶. Συγκριτικὰ μὲ τὸ κείμενο τοῦ Γάλλου ἀρχαιολόγου P. Monceaux στὴ μελέτῃ του γιὰ τὰ μνημεῖα τῆς Ὀλυμπίας, ἡ ἀφήγησις τοῦ Πausanias κρίνεται κατὰ τὸν Cartailhac «ψυχρή, στεγνὴ καὶ φοβερὰ μονότονη»³⁷. Τὸ ἱστορικὸ τοῦ χώρου καὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἐμπλουτίζεται ἐπίσης μὲ στίχους τοῦ Ὁράτιου ποὺ δίνουν παράλληλα ἔμφαση καὶ στὴν ἀξία τῶν λογοτεχνικῶν μνημείων.

Σχετικὰ μὲ τὶς ἀνασκαφὲς ποὺ κατ' ἀρχὴν διενεργήθηκαν τὸ 1829 ἀπὸ τὴν Γαλλικὴ Ἀποστολὴ στὸ Μωριά, ἐπισημαίνεται ἀπὸ τὸν Cartailhac ἡ συμμετοχὴ τοῦ λοχαγοῦ πυροβολικοῦ Trutat, πληροφορία ποὺ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸν υἱὸ τοῦ λοχαγοῦ, διευθυντὴ τοῦ Μουσείου Φυσικῆς Ἱστορίας τῆς Τουλούζης. Ἀναφέρεται πὼς στὸ διάστημα λίγων ἑβδομάδων, ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Γάλλου λοχαγοῦ, «κατόρθωσαν νὰ στείλουν στὸ Λουβρο πολὺ ὠραῖα κομμάτια ἀλλὰ ὁ πυρετὸς καὶ ὁ θάνατος προκάλεσαν τόσα κενὰ μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν ποὺ ὁ Trutat ἐγκατέλειψε τὴ θέση»³⁸.

Ἡ ἐπίσκεψή ὁλοκληρώνεται κατὰ τὸ κείμενο τοῦ Cartailhac, μὲ τὴ διοργάνωση ἐκ τοῦ προχείρου ἀγώνων μὲ Ἑλλήνες βοσκούς καὶ σημειώνεται ἡ ἐπιθυμία γιὰ ἓνα ἀναμνηστικὸ στοιχεῖο, ἓνα σουβενίρ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ φύση: οἱ ἐπισκέπτες αὐτοὶ ποὺ ἐγκαταλείποντας τοὺς Δελφοὺς εἶχαν κόψει ἓνα κλαδὶ ἐλιάς, ἀφήνουν τὴν Ὀλυμπία παίρνοντας ἀπὸ μιὰ χελώνα(!) ὁ καθένας μαζί τους.

Τὸ Ναύπλιο, τρίτο στάδιο τῆς περιήγησις, εἶναι, κατὰ τὸν ἀφηγητὴ, ἡ πρὶ ὠραία πόλιν μετὰ τὴν Ἀθῆνα καὶ τὴν Κέρκυρα. Ἐντύπωση προκαλοῦν τὰ πασχαλινὰ ἥθη καὶ ἔθιμα. Οἱ Ἑλλήνες παρουσιάζονται συμπαθητικοί, φιλόξενοι, πρόθυμοι γιὰ ἐξυπηρέτηση καὶ ποζάρουν εὐχαρίστως γιὰ φωτογράφηση. Στὸ Ἄργος ὁ πληθυσμὸς «ἐμφανίζεται, γράφει ὁ Cartailhac, πολὺ

36. *Αὐτόθι*, σελ. 32.

37. *Αὐτόθι*, σελ. 36.

38. *Αὐτόθι*, σελ. 36.

πρωτόγονος ἀκόμη: ποικίλες τοπικὲς ἐνδυμασίαις ἐπικρατοῦν στὴν κεντρικὴ ὁδὸ μὲ τὰ εὐρύχωρα, ὀλάνοικτα μαγαζιά. Ἐκεῖ βλέπεις πορτοκάλια, λεμόνια, σύκα, κόκκινα αὐγά, ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὁ ἀρτοποιὸς ἔβαλε στὰ ψωμιὰ καὶ τὰ τσουρέκια του, κρεμασμένα ἀρνιά μισογδαρμένα μὲ τὸ ἄσπρο ἢ μαῦρο τομάρι τους νὰ κρέμεται καταγῆς. Ἐδῶ, σ' ἓνα σταυροδρόμι συνωστίζονται τσαγκάρηδες ποὺ ἐπιδιορθώνουν βιαστικὰ σόλες καὶ ψίδια μὲ τὸν πελάτη ἀπὸ πάνω τους νὰ παρακολουθεῖ, ἄλλοι βιτρίνες μὲ παπούτσια, μὲ κόκκινο δέρμα στολισμένα μπροστὰ μὲ ὀγκώδη μεταξωτὴ φούντα ἐνῶ οἱ προθῆκες τῶν ἐμπόρων κίτρινων, κόκκινων, πράσινων κεριῶν εἶναι διακοσμημένες μὲ χάρτινους χρυσοὺς φιδόγκους»³⁹.

Κατὰ τὴν περιγραφὴ τῆς Ἀκρόπολης τῶν Μυκηνῶν καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἀρχαιολόγου Schliemann γίνονται ἀναφορές, στὰ ἔργα Ἡλέκτρα καὶ Ὁρέστεια ἀπ' ὅπου παρατίθενται ἀποσπάσματα μὲ ἰδιαιτέρη συγκίνηση. Μὲ τὴν ἴδια συγκίνηση ἀργότερα στὴν Τίρυνθα, πατρίδα τοῦ Ἡρακλῆ, βιώνεται ὁ ἀρχαιολογικὸς χώρος καθὼς ἀναφέρονται σὲ ἀρχαίους μύθους. Συνοπτικὰ ἀποδίδονται ἡ ἐπιστροφή στὸ Ναύπλιο καὶ ἡ ἑορταστικὴ ἀτμόσφαιρα ὑποδοχῆς: ὁ σημαιοστολισμὸς μὲ γαλλικὲς κι ἐλληνικὲς σημαῖες, ἡ μεγάλῃ ἐπιγραφὴ «Ναυαρίνο "1827", οἱ ζητωκραυγές, τὰ βεγγαλικά συνιστοῦν ἐνθουσιώδη ἔκφραση τῶν φιλικῶν συναισθημάτων τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Γάλλους.

Ὁ ὑποκειμενικὸς χρόνος τῶν ταξιδιωτῶν διαστέλλεται, κατὰ τὸν Cartailhac, μὲ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐμπειριῶν καὶ τῶν ἐντυπώσεων: «Εἶναι ὄνειρο! γράφει, καθὼς τὸ Σενεγάλη πλησιάζει τὸ Σαρωνικό. Εἶναι ἡ τέταρτὴ αὐγὴ ποὺ ξημερώνει ἀπὸ τὴν ἀφιξή μας στὴν Ἑλλάδα καὶ εἶδαμε ἤδη τόσα μέρη καὶ μνημεῖα!»⁴⁰ Κατὰ τὴν εἴσοδο στὸ λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ τὸ διακείμενο τοῦ Chateaubriand εἶναι ἐπίσης παρόν: Ἐδῶ ποὺ ὁ Chateaubriand συνάντησε μόνον ἓνα ὑποτυπῶδες τελωνεῖο, ἓνα σμῆνος ἀλκυόνες κι ἄκουσε μόνον τὸν παφλασμὸ τῶν κυμάτων ὁ Cartailhac συναντᾷ πλῆθος πλοῖα καὶ κτίρια. Παρέχονται πληροφορίες γιὰ τὰ μεταφορικὰ μέσα —ἤλεκτρικὸ τρένο, τράμ, ἐνοικιαζόμενες ἄμαξες—, γιὰ τὶς σύγχρονες κατοικίες ποὺ πλασιεῖνουν τοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας καὶ οἱ ὁποῖες γενικὰ κρίνονται καλόγουστες ἐκτὸς ἀπὸ ὠρισμένα κτίρια καὶ ξενοδοχεῖα ποὺ δέχτηκαν τὴν ἐπίδραση τῆς γερμανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων ἐμφανίζονται νὰ ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τῆς ἐπαρχίας μὲ τὴν προθυμία των καὶ τοὺς εὐγενικοὺς τρόπους συμπεριφορᾶς. Γιὰ τοὺς τελευταίους ὁ συγγραφέας εἶναι ἐπιεικὴς:

39. Αὐτόθι, σελ. 40.

40. Αὐτόθι, σελ. 46.

«Μὰ ξεχνᾶμε ἀλήθεια, γράφει, πὼς πρέπει νὰ συγχωρέσουμε πολλὰ πράγματα σὲ ἀνθρώπους ποὺ ἔζησαν αἰῶνες στὴ σκλαβιά καὶ στὴν ἄγνοια. Ἀκόμη καὶ στὰ πιδὲ περήφανα ἔθνη τῆς Εὐρώπης συναντᾶμε καθυστερημένους κατοίκους στοὺς ὁποίους συχνὰ μόνον ἡ χωροφυλακὴ συγκρατεῖ τὰ κακὰ ἐνστικτά.

Οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Ναυπλίου μας ἔκαναν καλύτερη ἐντύπωση. Εἶναι ἐξυπηρετικοὶ καὶ μὲ καλοὺς τρόπους. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς μιλοῦν τῇ γλῶσσᾳ μας καὶ συχνὰ προθυμοποιήθηκαν νὰ μᾶς βοηθήσουν μὲ πολλὴ εὐγένεια. Καὶ μόνον ποὺ εἴμαστε Γάλλοι ἦταν ἄρκετόν γιὰ νὰ μᾶς ὑποδεχθοῦν μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση. Γενικὰ αὐτὸς ὁ λαὸς μοῦ φάνηκε πρόθυμος νὰ δώσει μιὰ καλὴ εἰκόνα στοὺς ξένους.

Ὅλοι γνωρίζουν τὴ δύσκολη ἀρχὴ τῆς βασιλείας, τοὺς παραλογισμοὺς, τὰ λάθη ποὺ ἔγιναν στὸ διάστημα ἀπὸ τὴ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου ὡς τὴν ἄφιξη τοῦ Καποδίστρια στὴν Ἑλλάδα. Χτὲς ἀκόμη λυπηρὰ γεγονότα προστίθεντο σὲ τόσα ἄλλα. Ὅμως μπορεῖ ὁ πρῶτος αὐτὸς αἰώνας ἀνεξαρτησίας, νὰ εἶναι μόνον μιὰ μεταβατικὴ περίοδος καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς νὰ κληθεῖ νὰ παῖξει ἓνα πολὺ σπουδαῖο ρόλο στὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπῃ, ἀδιάκοπα ταραγμένη ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ὑφίσταται καὶ ὅπου γιὰ καιρὸ ἀκόμη θὰ ξεσποῦν οἱ καταγίδες τῆς γηραιᾶς ἡπείρου. Ἄν ἡ Ἑλλάδα ἐπιδείξει σύνεση καὶ ὑπομονή, οἰκονομία καὶ προνοητικότητα, δραστηριότητα καὶ ἐργατικότητα, θὰ δικαιολογήσει τὴ ρῆση διπλωμάτη τοῦ 1821 ὅτι κάτι μεγάλο γεννήθηκε.

Τὰ ἐγκώμια πρὸς τοὺς Ἀθηναίους δὲ θὰ μ' ἐμποδίσουν νὰ ἐκφράσω ὠριμένες ἐπιφυλάξεις. Βρίσκω παιδαριώδη τὸν ἄκρατο ἐνθουσιασμό των γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες. Ἄν πιστέψουμε τίς ἐφημερίδες, ἡ ἀναβίωση τῶν ἀγώνων στὸ παναθηναϊκὸ στάδιο πρέπει νὰ θεωρηθεῖ αἰστορικὸ γεγονός μετὰ τὴν ἀναβίωση καὶ οἱ ἀγῶνες θὰ ἐορτάζονται στὸ ἐξῆς διαδοχικά, στίς πρωτεύουσες τοῦ πολιτισμένου κόσμου, κ.λπ., κ.λπ.» Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ ἐορτασμός αὐτὸς τῶν ἀγώνων δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἡ παρωδία τῶν ἀγώνων τῆς Ὀλυμπίας, τῶν Δελφῶν, τῆς Κορίνθου καὶ ἄλλων καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει μεγαλύτερη σημασίαν ἀπὸ μιὰ ἐξαιρετικὴ ἐκδήλωση στὴν Ὀπερα ἢ μιὰ ὥρα ἰπποδρομία στὸ Longchamps»⁴¹.

Τὰ σχόλια ἀπὸ τὴν παρακολούθηση τῶν ἀγώνων εἶναι περιορισμένα, γεγονός ποὺ ἐκφράζει τὴν προτίμησίν του στὴν περιήγησιν τῶν μνημείων. Ὅμοιοι γὰρ εἶναι τῇ δυσκολίᾳ πρωτοτυπίας στὴν περιγραφή τῶν μνημείων αὐτῶν «μετὰ ἀπὸ τόσο μεγάλους ταξιδιωτὲς καὶ ὅλες τίς δημοσιεύσεις ποὺ ἀκολούθησαν» ὅπως τὸ ἔργο τοῦ Chateaubriand. Τὰ μνημεῖα αὐτὰ δίνουν

41. Αὐτόθι, σελ. 50-51.

στο Γάλλο περιηγητὴ τὴν ἐντύπωση ἐγκατάλειψης, ἀποδιοργάνωσης, καὶ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἡ συντήρηση προϋποθέτει κεφάλαια ποῦ δὲν ὑπάρχουν δὲν εὐσταθεῖ γιὰ τὸν Cartailhac ὅταν μιὰ χώρα διαθέτει τόσα χρήματα γιὰ νὰ ἐπισκευασθεῖ ἓνα στάδιο μὲ πεντελικὸ μάρμαρο.

Στὴν ἕκτη ἐνότητα περιγράφεται ἡ ἐπίσκεψις τῆς περιηγητικῆς ομάδας στὴν Ἀκρόπολιν μὲ τὴν ξενάγηση τοῦ S. Reinach καὶ τῶν P. Perdrizet, P. Fournier, μελῶν τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Ἀντιπαραβάλλονται οἱ δυὸ ἀπόψεις ταξιδιωτῶν ποῦ ἐπικρατοῦν γιὰ τὴν Ἀθῆνα. Ἡ πρώτη ἀνήκει σὲ αὐτοὺς ποῦ χωρὶς δισταγμὸ θάυιασαν τὰ πάντα καὶ ποῦ θεωροῦν ὅτι ἡ φύσις, ὁ οὐρανός, ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα σχηματίζουν ἐκεῖ ἓνα μοναδικὸ σύνολο ποῦ ἐμπνέει τὸ μεγαλύτερο δέος. Κατὰ τὴ δεύτερη ἄποψη, οἱ λογοτεχνικὲς ἀναμνήσεις, ὁ ἀπόηχος τῆς ποίησης κατασκευάσαν μὲ τὸ μῦθο, ἓνα θαῦμα ἀπὸ τὴν ἄγωνα, σκονισμένη, αὐτὴ γῆ, ἄλλοτε ἡλιοκαμμένη, ἄλλοτε παγωμένη... Ἀπὸ τίς δυὸ αὐτὲς διαμετρικὰ ἀντίθετες ἀπόψεις γιὰ τὸν Cartailhac, καμμιά δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα. Ἡ γνώμη του ἐκφράζεται ὡς ἑξῆς «Πράγματι συνάντησα ἐκεῖ ἓναν γνῶριμο οὐρανὸ καὶ μιὰ θάλασσα οἰκεία. Εἶναι ἡ Μεσόγειος μὲ τίς κυμαινόμενες ἀποχρώσεις, εἶναι ὁ ἴδιος ξάστερος οὐρανός ποῦ ἀντανάλλᾳται παντοῦ στὰ νερά της. Αὐτὴ ἡ βραχώδης στεῖρα, ξερὴ γῆ ποῦ πρασινίζει κάπου κάπου μὲ ἀνθισμένες πεδιάδες, πόσες φορές τὴ συνάντησα στὶς μεσογειακὲς ἀκτὲς μας, στὴν Προβηγκία, στὸ Ναρμπονέ, στὸ Ρουσιγιόν. Πόσο εἶναι γοητευτικὴ μὲ τὰ ἄπειρα, ποικίλα χρώματα της στὶς διαφορετικὲς ὥρες τῆς ἡμέρας καὶ στὰ ἀξιοθαύμαστα μακρινὰ ροδόχροα ἢ μαβιὰ φόντα.

Ὅμως γύρω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο μέρος, οἱ ἀκτὲς σχηματίζουν κόλπους, βαθεῖς κι ἐλικοειδεῖς, ὅπου μὲ νάζι, νησιὰ ὅλο ὁμορφιὰ καὶ χάρις εἶναι σπαρμένα. Παντοῦ ἡ γῆ παρουσιάζεται μὲ τὴν πιὸ ἥπια διαβάθμιση ἐπιπέδων. Τὰ βουνὰ ἔχουν στὸν ὀρίζοντα γραμμὲς τόσο ἁρμονικὲς ποῦ θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι πρόκειται γιὰ μνημεῖα. Σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Ampère, στὴ χώρα αὐτὴ ὅπου ἡ τέχνη εἶναι τόσο φυσικὴ, ἡ τέχνη συναντᾶται καὶ στὴ φύση.

Αὐτὸ τὸ ἐξαιρετικὸ τοπίο, ποῦ τὸ κρίναμε ἔτσι ἤδη ἀπὸ τὴν Ἰθάκη, ζωντανέψτε το μὲ τὴ μαγεῖα τῶν ἀναμνήσεων. μὲ τὰ μνημεῖα μὲ τὰ ὁποῖα ἡ γῆ εἶναι παντοῦ σπαρμένη καὶ θὰ δεῖτε τὸ παρελθὸν νὰ ξαναγεννιέται, νὰ ζωντανεύουν οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἥρωες καὶ οἱ θεοί»⁴².

Τὴν ἐπίσκεψιν τῶν μουσείων συνοδεύουν σχόλια γιὰ τὰ ἐκθέματα κατὰ περιόδους καὶ ἀντίστοιχες τάσεις ἢ κατὰ τὴν περιοχὴ ἀπὸ τὴν ὁποία προέρ-

χονται. Ἐπίσης διατυπώνονται γνώμες γιά τήν καλύτερη ταξινόμηση καί παρουσίασή των.

Ὅπως καί ἄλλοι περιηγητές στά πλαίσια τῶν ολυμπιακῶν ἀγώνων, ἔτσι καί ὁ Cartailhac δέν παραλείπει νά υπογραμμίσει στήν ἔβδομη ἐνότητα τῆς περιήγησής του, τὸ ἔργο τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, κυρίως ἐπὶ προεδρίας τῶν Albert Dumont καί Théophile Homolle Ἡ ἀτμόσφαιρα ζήλου καί ἐνθουσιασμοῦ ποῦ ἐπικρατοῦσε στή Σχολή ἀποδίδεται, ὅπως γράφει, καί στά κείμενα τῶν Eugène Gandar καί Edmond About οἱ ὁποῖοι φοίτησαν στὸ ἴδρυμα αὐτό Ἐπίσης παραπέμπει σέ κείμενα τῶν παραπάνω ὅπου γίνεται λόγος γιά καυτὸ ἥλιο «ἀκόμη καί τὰ μεσάνυχτα», γιά ζωή «ἀφόρητη ἀκόμη καί στή σκιά», σχόλια τὰ ὁποῖα ὁ ἐν λόγω περιηγητής ἀντιμετωπίζει εἰρωνικά.

Ἡ ὀγδοη ἀφηγηματικὴ ἐνότητα ἔχει ὡς ἀντικείμενο τὴν ἐπίσκεψη στὶς ἀρχαιοτῆτες τῆς Δήλου, ἐνῶ, ὅπως ἐνημερώνει ὁ συγγραφέας, δεκαπέντε συνταξιῶτες τοῦ πλοίου *Σενεγάλη* ἔχουν ἀναχωρήσει γιά τὴν Κωνσταντινούπολη. Γίνεται ἀναφορά στὸ μῦθο τῆς γέννησης τοῦ Ἀπόλλωνα, στήν ἐτυμολογία τῆς ὀνομασίας Κυκλάδες, περιγράφεται ἡ γεωγραφικὴ θέση τοῦ νησιοῦ, ἡ φύση του, τὸ ἱστορικὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἀπὸ τῆ Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀρχαιολογικῆς σκαπάνης. καί τῇ συμβολῇ τῶν ἀρχαιολόγων Durrbach καί Doublet. Ἡ ἀνάμνηση τῆς ἀκτινοβολίας τοῦ νησιοῦ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἐρημιὰ ποῦ συναντοῦν. Ὁ δυνατὸς ἀέρας, οἱ δυσχερεῖς συνθῆκες ἐπιβίβασης, ἀποβίβασης, δημιουργοῦν κλίμα ἀπογοήτευσης: «Χάθηκε ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς λίμνης μὲ τὰ λαμπερὰ νερά, γράφει ὁ Cartailhac, χάθηκε ὁ φοίνικας μὲ τὰ χρυσὰ φύλλα, ἐκεῖ ὅπου στὴ ρίζα του ἔγειρε νὰ ξαποστάσει ἡ Λητώ, χάθηκε τὸ ποτάμι ὁ Ἰωνὸς ποῦ ἄλλοτε κυλοῦσε μὲ γεμάτη κοίτη».

Ἡ διαδικασία τοῦ γυρισμοῦ σηματοδοτεῖται μὲ τὸν ἀποχαιρετισμὸ τοῦ Théophile Homolle στὸ τελευταῖο στάδιο τοῦ ταξιδιοῦ των, κατὰ τὴν ἐπίσκεψή των στὴ Σύρο. Ὁ ἀναγνώστης πληροφορεῖται τίς δυσμενεῖς καιρικὲς συνθῆκες κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖες πραγματοποιεῖται ἡ ἐπιστροφή στὸ λιμάνι τῆς Μασσαλίας. Τὸ τέλος τοῦ ταξιδιοῦ, ὁ ἀποχωρισμός, συνοδεύεται μὲ τοὺς στίχους τοῦ ποιητῆ Joachim du Bellay, «Heureux qui comme Ulysse a fait un long voyage (...)». Στὸν ἐπίλογο ὁ Cartailhac ἐκφράζει ὡς ἐξῆς τὴν ἱκανοποίησή των ἀπὸ αὐτὸ τὸ ταξίδι: «Κανεῖς δέν ἀρνεῖται ὅτι βαθιά στήν καρδιά του κρατᾷ τὴ γλυκειὰ ἐλπίδα κι ἄλλων ταξιδιῶν καί κυρίως τῆς ἐπιστροφῆς του στήν Ἑλλάδα»⁴³.

43. Αὐτόθι σελ. 82.

5. "Άλλοι περιηγητές στην Ἑλλάδα κατά τήν περίοδο τόν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων: *Henri Avelot, Marie-Anne Bovet*

Μεταξὺ τῶν ἐντυπώσεων ποὺ καταγράφει ὁ Henri Avelot ἀπὸ τὶς περιοχὲς τῆς Ἀττικῆς, Θεσσαλίας, Σμύρνης καὶ ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς ἐπανάστασης τῆς Κρήτης καὶ τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου στὸ ἔργο *Croquis de Grèce et de Turquie*⁴⁴, περιλαμβάνονται τὰ σχόλια ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή του στὴν Ἀθήνα στὰ πλαίσια τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων. Στὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ δώδεκα συνολικὰ κεφάλαια, ἡ περιήγησή του στὴν Ἀθήνα ἀναπτύσσεται σὲς ἐξῆς ἐνότητες: *Σύγχρονη Ἀθήνα, Τὰ μνημεῖα καὶ ἡ ζωὴ στοὺς δρόμους τῆς πόλης, Ἀναμνήσεις ἀπὸ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες, Ὁ μαραθῶνιος δρόμος, Ὁ χαρακτήρας τῶν Ἑλλήνων*. Ἀντίθετα ἀπὸ ἄλλους περιηγητὲς ποὺ περιορίστηκαν στὴν ἐπίσκεψή τῶν ἀρχαίων μνημείων, ὁ Henri Avelot θὰ δώσει ἔμφραση στὴ σύγχρονη πόλη, ἀποφεύγοντας, κατὰ τὰ γραφόμενά του τὸ παράδειγμα τοῦ Edmond About ποὺ μὲ τὸ «ἀδικο χιοῦμορ» του βλασφήμησε τὴν Ἀθήνα. Περιγράφει τὸ κέντρο τῆς πόλης, τὰ νέα κτίρια, τοὺς δρόμους, τὴν ἀγορὰ, τοὺς μικρεμπόρους νὰ διαλαλοῦν τὴνπραμάτεια τους, τοὺς ἐφημεριδοπῶλες. Ἐν εἶδει ἡμερολογίου ἀναφέρεται στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, σὲ αὐθόρμητες φιλελληνικὲς ἐκδηλώσεις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Γάλλους, στὸ μαραθῶνιο δρόμο, στὴν πατριωτικὴ ἑξάρση τῶν Ἑλλήνων μὲ τὴ νίκη τοῦ Σπύρου Λούη, χρησιμοποιώντας στὴν ἀφήγησή του ἐκφράσεις στὰ ἑλληνικά. Παραθέτομε τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα:

«Πέμπτη 9 Ἀπριλίου - Παραμονὴ τοῦ Μαραθῶνιου δρόμου

Κάτω ἀπὸ τὸ παλλόμενο παραπέτασμα ποὺ σχηματίζουν σημαῖες καὶ λάβαρα, περνοῦν ἀργὰ τὰ κύματα τοῦ πλήθους. Ἡ Ἀθήνα ἔγινε Κοσμοπόλις (...) Στὴν πλατεῖα Συντάγματος τὰ καφενεῖα, μὲ τὰ τραπεζάκια, ἔξω μαυρίζουν κυριολεκτικὰ ἀπὸ τὴ σκουρόχρωμη ἔνδυση τῆς μεγάλης πελατείας των. Ὅλες οἱ συζητήσεις περιστρέφονται γύρω ἀπὸ τὸ ἴδιο θέμα, τὴν Μαραθωνοδρομία, ποὺ ἀναβιώνει ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα. Ἐδῶ καὶ μερικὲς μέρες, οἱ ἐφημερίδες μιλοῦν μόνο γι' αὐτὴ τὴ φοβερὴ δοκιμασίᾳ. (...) Κανεὶς ἀπὸ τοὺς ξένους δὲ βάζει στὸ νοῦ του πῶς θὰ μπορούσε νὰ νικήσει κάποιος ἀπὸ τοὺς ταπεινοὺς βοσκούς τῆς Ἀττικῆς. Κανεὶς δὲν τολμᾷ νὰ προβλέψει ὅτι ἴσως, κατὰ τὴν ἐκφράση τοῦ Hugues Le Roux «ἀκόμη καὶ ἡ ἑλληνικὴ γῆ θὰ τρέξει κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῶν παιδιῶν της γιὰ νὰ τὰ ὀδηγήσει στὴ νίκη».

Τὸ βράδυ, κάποιοι δημοσιογράφοι κι ἐγώ, δειπνούσαμε σὲ ἡσυχὸ ἐστιατόριο τῆς ὁδοῦ Σταδίου, ὅταν ἀπὸ τὸ γειτονικὸ τραπέζι, «Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Κρήτη μᾶς παρακαλοῦν νὰ δεχθοῦμε ἓνα μπουκάλι ἑλληνικῆς σμπάνιας, ὡς

44. Henri Avelot, *Croquis de Grèce et de Turquie*, Tours, Alfred Mane, 1897.

ἐνδειξὴ συμπάθειας. Ὁ ἓνας μετὰ τὸν ἄλλο, ἀπ' ὅλα τὰ τραπέζια, μὲ χαρὰ ἀκολουθοῦν τὸ παράδειγμα τῶν καὶ πίνουν στὴν ὑγεία καὶ εὐημερία τῆς Γαλλίας. Στὸ μεταξὺ κάποιος βγάξει τὴν τρίχρωμη γαλλικὴ σημαία καὶ τὴν κραδαίνει μὲ ζωηρὲς ἐπευφημίες. "Ἐπρεπε κι ἐμεῖς ν' ἀνταποκριθοῦμε καὶ νὰ σου πρόποση στὴν πρόποση, φιλοφρόνηση στὴ φιλοφρόνηση. Τὸ σαμιώτικο κρασί ρέει ἄφθονο κι ἐμεῖς παίρνοντας τὴν ἐλληνικὴ σημαία στὸ χέρι, μὲ κακὴ προφορὰ ἀλλὰ μὲ συγκίνηση ἀρχίζουμε τὸν Ἑθνικὸ Ὑμνο:

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη

Τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή, κ.λπ.

Δὲ χρειαζόταν τίποτε περισσότερο γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ πραγματικὰ φιλογαλλικὴ ἐκδήλωση.»⁴⁵

Ἡ ἄψογη συμπεριφορὰ καὶ φιλοξενία τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἀγῶνων προσφέρει στὸ συγγραφέα τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπαινέσει τὴν φιλοπατρία καὶ τὴν ἐργατικότητά των. Γράφει μεταξὺ ἄλλων γιὰ τοὺς εὐεργέτες: «Οἱ Ἕλληνες στενοχωροῦνται μὲ τὴν ὄχι καὶ τόσο κολακευτικὴ φήμη τῶν στὴν Εὐρώπῃ καὶ κάνουν τὰ πάντα γιὰ νὰ τὴ διαψεύσουν. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς, ἐγκατεστημένοι στὸ ἐξωτερικὸ, ἀποκτοῦν γρήγορα μεγάλη περιουσία, χάρις στὶς ἱκανότητες τῶν στὸν ἐμπορικὸ καὶ τραπεζικὸ τομέα. Αὐτὸ δὲν εἶναι βέβαια μεμπτὸ ὅταν βλέπουμε τὸν εὐγενικὸ σκοπὸ στὸν ὁποῖο ἀφιερώνουν τὰ ἑκατομύριά των. Τοὺς ὀνομάζουν εὐεργέτες, δηλ. δημόσιους χορηγοὺς καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος τίτλος ποὺ νὰ ἀξίζει περισσότερο. Τὰ εὐεργετούμενα ἱδρύματα τιμοῦν τὴν Ἀθήνα καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ κτίρια ποὺ τὴ στολίζουν, καλύφθηκαν στὸ μεγαλύτερο μέρος μὲ προσωπικὲς δαπάνες τῶν. Ὁ Ἀρσάκης ἱδρυσε τὸ Ἀρσάκειον, σχολεῖο θηλέων, ὁ Βαρβάκης, τὸ Βαρβάκειον, λύκειο ἀρρένων καὶ μουσεῖο (...)»⁴⁶

Ὁ συγγραφέας παραμερίζει τὶς διαμετρικὰ ἀντίθετες γνώμες ποὺ διατυπώθηκαν γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς πρώτης σύγχρονης Ὀλυμπιάδας, τὴν κριτικὴ ποὺ ἀσκήθηκε, τὰ ἀνεπιφύλακτα ἐγκώμια ποὺ ἐκφράστηκαν, καὶ διατυπώνει τὴν προσωπικὴ του γνώμη: ὅτι ἡ ἀναβίωση τοῦ ἀθλητισμοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας συνιστᾷ «μιὰ μεγάλη καὶ ὡραία ἰδέα»⁴⁷.

Τὸ 1897 ἐκδίδονται οἱ ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις τῆς Marie-Anne Bovet μὲ τίτλο *La Jeune Grèce*⁴⁸ ἀφοῦ πρῶτα δημοσιεύθηκαν σὲ συνέχειες στὸ ἐν-

45. *Αὐτόθι*, σελ. 29-31.

46. *Αὐτόθι*, σελ. 35-36.

47. *Αὐτόθι*, σελ. 29.

48. Marie-Anne Bovet, *La Jeune Grèce*, Paris, Société Française d'Éditions d'Art, 1987. Βλ. «Περιγηγτικὰ κείμενα γιὰ τὴ Νοτιανατολικὴ Εὐρώπῃ καὶ τὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο (15ος-19ος αἰ.). Κατάλογος συντομευμένων τίτλων» ὑπὸ τὴν ἐπιμέλεια

τυπο *Nouvelle Revue*. Ἡ συγγραφέας καὶ ἡ γυναικεία συντροφιά της κατὰ τὴν περιήγησή των στὴν Ἑλλάδα, ἀπέφυγαν νὰ παρακολουθήσουν τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες προτίμησαν νὰ ἐπισκεφθοῦν ἄλλες περιοχὲς ἐκτὸς τῆς καθιερωμένης διαδρομῆς. Στὸ διάστημα τῶν ἀγώνων, ὅπως ἀναφέρεται, βρίσκονται στὴν ἡσυχὴ Κέρκυρα γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἐκτίθενται στὸ παρακάτω ἀπόσπασμα τοῦ περιηγητικοῦ της ἔργου: «Στὴν Ἑλλάδα μᾶς ἔθεταν συχνὰ τὴν ἐρώτηση: «Γιατί δὲν ἦλθατε στὴν Ἀθήνα γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες; Κι ἐμεῖς ἀπαντούσαμε ὑπομονετικά: «Γιατὶ δὲ μᾶς ἐνδιέφερε διόλου νὰ δοῦμε τὴ χώρα σας μὲ τὰ γιορτινὰ στολίδια της, ἐπιθυμούσαμε νὰ τὴ γνωρίσουμε στὴν οἰκειότητα τῆς καθημερινῆς ζωῆς».

Γιὰ τὴν Bovet, ἡ ἀνασύσταση τοῦ ἀρχαίου θεσμοῦ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ἡ ἐπιτυχία τῶν ὁποίων, κατὰ τὴ φιλοβασιλικὴ της γνώμη, ὀφείλεται στὴν ἐνεργητικότητά τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου, ὑπῆρξε «ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἔξυπνα θεάματα-ἀτραξιὸν ποὺ προσφέρθηκαν ποτὲ στὰ πλῆθη»⁴⁹.

II. GUSTAVE LARROUMET, ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΗΣ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ *LE TEMPS*

Ἡ ἀναβίωση τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων καὶ ἡ ἀνάθεση στὴν Ἑλλάδα νὰ ὀργανώσῃ τὴν τέλεση των κατὰ τὸ 1896, στὴν Ἀθήνα, βρίσκει ἀπήχηση στὴ Γαλλία: τὸ πλοῖο *Σενεγάλη*, πλῆρες ὄχι τόσο μὲ φανατικούς φιλάθλους, ὅπως προαναφέραμε, ἀλλὰ κυρίως μὲ «πιστοὺς», προσκυνητὲς τῶν ἀρχαιολογικῶν τόπων ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Μασσαλία γιὰ τὸν Πειραιᾶ. Μεταξὺ τῶν ἐπιβατῶν βρίσκεται ὁ Gustave Larroumet, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σορβόνης, κι ἀργότερα ἀνώτερος κρατικὸς ὑπάλληλος, ὡς εἰδικὸς ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα *Le Temps*. Στὸ ἔντυπο αὐτὸ θὰ δημοσιευθοῦν κείμενά του, ἀνταποκρίσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὸν τίτλο *Δεκαπέντε μέρες στὴν Ἑλλάδα*, γιὰ νὰ καλύψουν τὴν περίοδο τῶν ἀγώνων. Στὸ φύλλο τῆς 26ης⁵⁰ Μαρτίου 1896, οἱ ἀνταποκρίσεις αὐτὲς ἀναγγέλλονται στὸ κοινὸ τῆς ἐφημερίδας, ὡς μιά σειρά ἐπιστολῶν ἀπὸ κάθε στάδιο τοῦ ταξιδιοῦ, ἐκ μέρους τοῦ συνεργάτη της Gustave Larroumet.

Ὁ περιηγητὴς αὐτός, ὅπως καὶ οἱ συνταξιδιωτὲς του Emile Cartailhac, Jacques des Gachons, ποὺ συγγράφουν ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις, ἐκπροσω-

⁴⁹ Ἰόλης Βιγγοπούλου, Οὐρανίας Πολυκαυδριώτη, *Περιηγητικὰ θέματα*, Τετράδια Ἑργασίας 17, Κ.Ν.Ε./Ε.Ι.Ε., Ἀθήνα, 1993, σελ. 17-156.

⁴⁹ Αὐτόθι, σελ. 186-187. Βλ. ἐπίσης *La Nouvelle Revue*, ἀρ. 104, 1987, σελ. 91.

⁵⁰ Οἱ ἀγῶνες διεξάγονται ἀπὸ 24 Μαρτίου ὡς 3 Ἀπριλίου, ὅπως ἀναγγέλλονται στὸ ἐλληνικὸ πρόγραμμα, σύμφωνα μὲ τὸ παλιὸ ἡμερολόγιο, ἢ ἀπὸ 8 ὡς 15 Ἀπριλίου, σύμφωνα μὲ τὸ νέο, ποὺ ἀκολουθοῦν οἱ Γάλλοι.

ποῦν τὴν ὀργανωμένη τουριστικὴ ὁμάδα καὶ ἡ χρῆσις τοῦ πρώτου προσώπου πληθυντικοῦ προσφέρει τὴ δυνατότητα στὸν ἀφηγητὴ νὰ ἐκφράζει τὴ θέσις ὧν τῶν συνταξιδιωτῶν καὶ διαδοχικὰ τὴ θέσις τοῦ καθενὸς χωριστά. Ὁ ἀναγνώστης δημιουργεῖ μιὰ σύνθετη σχέσις πρόσληψης τῶν μηνυμάτων καθὼς τὰ δέχεται ἀπὸ μιὰ ἀφηγηματικὴ ἐστία ἢ ὅποια παραπέμπει συγχρόνως σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα ποὺ ἀπαρτίζουν τὴ συγκεκριμένη ὁμάδα ἐπισκεπτῶν.

Γιὰ τὸ συγγραφέα οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες εἶναι ἓνα πρόσχημα νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἑλλάδα, τὰ μνημεῖα, τὰ νεώτερα ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, «τοὺς τίτλους τῆς ἀνθρωπότητος», ποὺ κατέχει τοῦτη ἡ γῆ, ὅπως ὁ ἴδιος ἰσχυρίζεται. Τὴν ξενάγησις τῆς ὁμάδας αὐτῆς ἀναλαμβάνουν μὲ ζῆλο στελέχη τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ἔργο τῆς ὁποίας ἐπαινεῖται ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ ἔργο ἄλλων φορέων σχετικὰ μὲ τὴς ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφὰς καὶ γενικὰ μὲ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτιστικοῦ πλούτου. Ἡ λεπτομερὴς περιγραφὴ τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων καὶ τόπων συνδυασμένη μὲ ἱστορικὰς ἀναδρομὰς καὶ μὲ ἀναφορὰς στὴν σύγχρονη ἑλληνικὴ πραγματικότητα, ἐντυπωσιάζει γιὰ τὴς ἀπαιτήσεις καὶ τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ γαλλικοῦ ἀναγνωστικοῦ καινοῦ σὲ ὅποιο ἀπευθύνονται τὰ κείμενα αὐτά.

Ὁ περιηγητὴς Gustave Larroumet ὅπως κι ἄλλοι συνταξιδιωτὲς του, ἐμπνέεται ἀπὸ τὴ λατρεία τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ· τὸ ὄραμα τοῦ ἀρχαίου κόσμου δὲν σκιαζεται ἀπὸ δυσμενεῖς ἐξωτερικοὺς παράγοντες ἢ διάφορα προβλήματα μετακίνησις, ποὺ εἶναι σχετικὰ λιγότερα καθὼς πρόκειται γιὰ τὸ πρῶτο ὀργανωμένο, ὅπως διαφημίζεται, ὁμαδικὸ τουριστικὸ ταξίδι ἀπὸ τὴ Γαλλία. Οἱ ὕψεις τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς πραγματικότητος ἀποδίδονται μὲ τὴν ὀπτικὴ γωνία ἐνὸς περαστικοῦ ταξιδιώτη ποὺ κατευθύνεται πρὸς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς τόπους. Ἐπιφυλάσσεται θερμὴ ὑποδοχὴ στὴν ὁμάδα αὐτή, ὅπως προαναφέραμε, στὴν πόλιν τοῦ Ναυπλίου, στοὺς Δελφοὺς καὶ τὸ Κατάκολο. Ἐντύπωση προκαλεῖ στοὺς ἐπισκέπτες ἡ λιτότητα τοῦ τρόπου ζωῆς τῶν Ἑλλήνων, ἡ γραφικότητα τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων, ὁ αὐθόρμητος χαρακτήρας ἐνὸς λαοῦ ποὺ προσπαθεῖ νὰ ἀντιμετωπίσει πολλὰς ἀντιξοότητες γιὰ νὰ θέσει τὴς δομὰς ἐνὸς σύγχρονου κράτους, ἐπικουρούμενος ἀπὸ ἰδιώτες, γενναϊδῶρους πατριῶτες — ὁ συγγραφὴς ἀναφέρει τὴ συνδρομὴ τοῦ Γεωργίου Ἀβέρωφ στὴν ἀνακατασκευὴ τοῦ καλλιμάρμαρου σταδίου καὶ τοῦ Δημητρίου Βερναρδάκη στὴν ἀνέγερσιν τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου—, ἀπὸ ξένες ἀποστολὰς ἢ ξένα ἰδρύματα.

Ὁ Larroumet γοητευμένος ἀπὸ τὴς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος ἐπικεντρώνει τὸ ἐνδιαφέρον του στὴν πολιτιστικὴ κληρονομιά. Μύθοι, σκηνές ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο κόσμον ζωντανεῦν καὶ ἐνσωματώνονται στὴς ταξιδιωτικὰς του ἐμπειρίας καθὼς διασχίζει τὰ ἴδια μέρη ὅπου ἔζησαν οἱ πρωταγωνιστὲς των. Μὲ τὴν τελετὴ τῶν Παναθηναίων στὴν παλιὰ Ἀθήνα, γιὰ παράδειγμα, συνδέεται συνειρμικὰ ἡ πομπὴ τοῦ βασιλιά, τὸ πλῆθος, οἱ ἄμαξες ποὺ κατευ-

θύνονται, με συνοδεία μουσικής προς τὸ Στάδιο γιὰ τὴν ἐναρξὴ τῶν σύγχρονων ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Στὰ κείμενά του παρατίθενται ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Ὁμηρο, στίχοι ἀπὸ τοὺς Charles Baudelaire καὶ José-Maria Heredia, γίνονται ἀναφορὲς σὲ ἄλλους περιηγητές: Babin, Chateaubriand, Lamartine, Byron, Nerval, Renan ἔργα τῶν ὁποίων πιθανὸν νὰ διέθετε ἡ βιβλιοθήκη τοῦ πλοίου ἢ νὰ ἔφερε μαζί του.

Ὁ ἐν λόγῳ ταξιδιώτης, ὅπως οἱ περισσότεροι περιηγητὲς ἢ ἀκόμη καὶ φιλέλληνες ποιητές, ὑπογραμμίζουν μὲ ἔμφαση τὴ συγκίνησιν κατὰ τὴν πρώτη ἐπαφὴ μὲ τὴν Ἀττικὴ ἢ γενικὰ μὲ τὴν ἑλλαδικὴ γῆ. Ἡ ἔντασις στὴν ψυχικὴ κατάστασιν του, παραπέμπει στὸ μηχανισμό συσχέτισης τῶν πολιτιστικῶν καταβολῶν μὲ τὸν τόπο πού τις τροφοδότησε καθὼς ἐπίσης καὶ σὲ διακείμενα ἀνάλογων ἐμπειριῶν. Ἡ γραφὴ του διακρίνεται ἀπὸ παρόμοια συστήματα σημείων, καθὼς τὸ ταξίδι του πραγματοποιεῖται κάτω ἀπὸ τὶς ἴδιες περίπου προϋποθέσεις: Μετακίνησις ἀπὸ τὴ Μασσαλία μὲ πλοῖο πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἐμφάνισις τῆς «ιεραῆς γῆς» κάτω ἀπὸ τὸ «ἀχνουράνιο» φῶς τῆς «ροδοδάκτυλης» αὐγῆς, «θρησκευτικὴ συγκίνησις» καὶ ἐνεργοποίησις τῆς διαδικασίας ἀπόκτησης βιωμάτων πού θὰ ἐπιβεβαιώσουν τὶς ἀξίες καὶ γνώσεις σχετικὰ μὲ τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πολιτισμό. Ὁ Larroumet ἀναπλάθει, ἐνεργά, μὲ τὴ δική του παραγωγὴ ἔργου, τὴ διαδικασία μετακίνησιν πρὸς τὸν πόλο ἑλξης τῶν προσκυνητῶν πού ἀποκαλεῖται «λίκνο τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ», «πνευματικὴ πατρίδα»...

Οἱ ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες δὲν θὰ προσεῖλκυαν τοὺς ἐπιβάτες τοῦ *Σενεγάλη*, κατὰ τὸ Larroumet, ἀν δὲν τελούνταν στὴν Ἑλλάδα. Τὰ κίνητρα τοῦ ταξιδίου συνίστανται στὴν ἐπίσκεψιν τῆς χώρας πού καλλιέργησε τὰ πρότυπα τῆς ἀρετῆς, τὴν ἀρχαία σκέψιν καὶ ὁμορφιά. Κατὰ τὸν προγραμματισμὸ τῆς περιηγητικῆς ἐξόρμησης μὲ τὸ πλοῖο *Σενεγάλη*, τρεῖς μέρες ἀφιερώνονται στὴν ἐπίσκεψιν τῆς Ἀθήνας καὶ παρακολούθησιν τῶν ἀγώνων ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι στοὺς ἀρχαιολογικοὺς τόπους τῶν Δελφῶν, τῆς Ὀλυμπίας, τῶν Μυκηνῶν, καὶ τῆς Δήλου. Τὰ κείμενα αὐτὰ δημοσιεύονται ἀργότερα σὲ αὐτοτελὴ ἔκδοσιν *Vers Athènes et Jérusalem*⁵¹, πού περιλαμβάνει ἐπίσης ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴ διαδρομὴ του πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ. Στὸν πρόλογον τῆς ἔκδοσης αὐτῆς ἐπισημαίνει τὴν προσωπικὴν ἐμπειρία στὶς ἐντυπώσεις «ἀφοῦ πρῶτα τόσα εἶδε μὲ τὰ μάτια τῶν ἄλλων»⁵². Ὑπογραμμίζεται ἡ ἀναγκαιότητα στήριξης τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἔργου στὴν Ἑλλάδα⁵³.

51. Παρίσι, Librairie Hachette et Ce. 1988.

52. *Αὐτόθι*, σελ. IX.

53. Στὸν ἴδιον πρόλογον, γιὰ τὰ θλιβερά γεγονότα τοῦ 1897, ἀποδίδει εὐθύνες στὶς μεγάλες δυνάμεις καὶ στὴ Γαλλία, ὁ ἱστορικὸς ρόλος, τῆς ὁποίας δὲν τῆς ἐπιτρέπει, κατὰ τὸ συγγραφέα, νὰ ζεῖ μόνο μὲ ἀσφάλεια ἀλλὰ κυρίως μὲ τιμὴ.

Ἡ πρώτη ἐπιστολὴ συντάσσεται κατὰ τὸ ταξίδι ἀπὸ τῆ Μασσαλίας στὴν Ἰτέα καὶ φέρει τὴν ἡμερομηνίαν 1ῃ Ἀπριλίου καὶ δημοσιεύεται στὴν ἐφημερίδα στίς 12 Ἀπριλίου. Ὁ ὀργανωτικὸς φορέας Tour du Monde διανέμει ἐντυπο, ὅπως πληροφοροῦμεθα, πού παρέχει ὁδηγίες γιὰ τὰ δρομολόγια, τὸ πρόγραμμα τῶν ολυμπιακῶν ἀγώνων, ἀρχαιολογικὲς σημειώσεις καὶ τὸν κατάλογο τῶν ταξιδιωτῶν. Μεταξὺ τῶν ἐπισκεπτῶν καταλέγονται καλλιτέχνες, Γερμανοὶ καὶ Ἑλβετοὶ καθηγητὲς, κληρικοὶ, ἀθλητὲς πού συμμετέχουν στοὺς ἀγῶνες, οἱ ἑλληνιστὲς Salomon Reinach καὶ Pierre Monceaux, οἱ ὁποῖοι προσφέρουν τίς γνώσεις καὶ τὰ συγγράμματά των γιὰ νὰ διαφωτίσουν τὴν περιγητικὴν ὁμάδα σχετικὰ μὲ τίς ἀρχαιότητες, ἀθλητὲς, ἀξιώματικοί, κ.ἄ. Οἱ ἐπισκέπτες προέρχονται κυρίως ἀπὸ τὴ Γαλλία, τὸ Παρίσι, τὴν Τουλούζη, τὴ Λυών, τὴ Λίλλη, τὴν Ὁρλεάνη, τὴ Ρουένη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλες χώρες.

Σημειώνονται οἱ ἐκδόσεις, τὰ βιβλία, πού κυκλοφοροῦν μεταξὺ τῶν ταξιδιωτῶν: ἔργα τῶν Edmond About, Henri Belle Gaston Deschamps, Charles Diehl, βιβλία ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας ὅπως τῶν: Alfred et Maurice Croiset, Maxime Collignon, Laloux, Victor Duruy, ταξιδιωτικοὶ ὁδηγοί: Joanne, Boedeckers καὶ στὰ χέρια τῶν μαθητῶν ἔργα τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Βιργιλίου. Αὐτοὶ οἱ μαθητὲς γράφει ὁ Larroumet «(...) ὀνειρεῦνται τὴν Ἑλλάδα πού γαλούχησε τὴν Εὐρώπην, τὴ χώρα πού θὰ συναντήσουν σὲ τρεῖς μέρες, καὶ τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα μαζί μὲ τὸ ὄνομα τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Ἰταλίας, εἶναι μεταξὺ τῶν πρώτων πού συγκράτησε ἡ παιδικὴ μνήμη των»⁵⁴. Στὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ τὸν Larroumet, μετὰ τὴ σημαντικὴ συμβολὴ τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Ἰταλίας, ἡ Γαλλία διεκδικεῖ τὴν τρίτη θέση.

Κατὰ τὴ διάρκειαν τοῦ ταξιδιοῦ, ὁ Pierre Monceaux πραγματοποιεῖ διαλέξεις μὲ φωτογραφικὲς προβολὲς σχετικὰ μὲ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα στὴν Ὀλυμπία καὶ τοὺς Δελφούς. Παρέχονται ἐπίσης πληροφορίες γιὰ τὴν Πελοπόννησο, περιγράφεται ἡ διαδρομὴ, οἱ καιρικὲς συνθῆκες, οἱ συζητήσεις στὸ σαλόνι —βιβλιοθήκη τοῦ πλοίου. Ὄταν προσεγγίζουν τὴν Ἰθάκην προστίθενται ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν Ὀδύσειαν. Τὸ στερεότυπο τῆς ἐμφάνισης τῆς ἑλλαδικῆς γῆς μὲ τὸ λαμπρὸ οὐρανὸ καὶ τὸν ἀστραφτερὸ φῶς, ὅπως ἐπαναλαμβάνεται στὰ περιγητικὰ κείμενα, δὲν λειτουργεῖ στὴν προκειμένη περίπτωσιν καθὼς ἐπικρατοῦν δυσμενεῖς καιρικὲς συνθῆκες.

Στίς 14 Ἀπριλίου δημοσιεύεται ἡ δευτέρη ἐπιστολὴ τοῦ Larroumet μὲ ἀντικείμενο τὴν ἐπίσκεψιν στὸν ἀρχαιολογικὸ τόπο τῶν Δελφῶν. Ὡς μεταφορικὸ μέσο γιὰ τὴ διαδρομὴ Ἰτέα - Δελφοί, προτείνονται ἄμαξες καὶ ἄλογα-

54. *Αὐτόθι*, σελ. 7.

Ἡ ἑλληνικὴ φύση μὲ τοὺς ἐπιβλητικούς ὀρεινοὺς ὄγκους στὴ Φωκίδα δικαιο-
λογεῖ, κατὰ τὸ συγγραφέα, τὴν ἐπιλογὴ τῆς θέσης τοῦ ἱεροῦ. Οἱ ὁδηγοὶ ἀγω-
γιατές μὲ παραδοσιακὰς ἐνδυμασίες καὶ μὲ τὴ συνοδεία στρατιωτῶν, γιὰ τὸ
ἐνδεχόμενον ληστρικῶν ἐπιδρομῶν, βοηθοῦν στὴν μεταφορὰ τῶν τουριστῶν.
Ἡ ἀμφίβολη καθαριότητα τῶν κατοικίων καὶ τῶν στρατιωτῶν συχνὰ θὰ γίνε-
ι ἀντικείμενον παρατηρήσεων στὸ κείμενον τοῦ Larroumet.

Μετὰ τὴ θερμὴ ὑποδοχὴ στὴν καμὸπολη Χρυσὸ ἡ ὁμάδα ὁδηγεῖται στοὺς
Δελφούς, στὸν «ὀμφαλὸ τῆς γῆς» καὶ ξεναγεῖται ἀπὸ τὸν διευθυντὴ τῆς Γαλ-
λικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς Théophile Homolle, καὶ τοὺς ἀρχαιολόγους
Pierre Monceaux, Salomon Reinach: σχολιάζονται τὰ ἐρεῖπια τῶν μνη-
μείων, τῶν θησαυρῶν τῶν πόλεων, τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα, τοῦ ἀρχαίου
θεάτρου, τὸ μνημεῖο τῶν Λακεδαιμονίων στὴ μνήμη τῆς νίκης των στοὺς Αἰ-
γὸς ποταμούς, τῶν Ἀθηναίων γιὰ τὴ νίκη των στὴ μάχη τοῦ Μαραθῶνα,
περιγράφονται ἀρχαῖα ἔθνη καὶ ἔθιμα, τὸ ἄδυτο τοῦ ἱεροῦ ὅπου ἡ Πυθία ἔδινε
τοὺς χρησμούς, τὰ ἐκθέματα τοῦ Μουσείου. Ἡ ἀφήγηση τοῦ Théophile
Homolle ἀνατρέχει στὸ ἔργο τῶν προκατόχων του, Paul Foucart, Carl
Wescher, Bernard Haus - Soullier.

Ἡ κ. Fontaine, μέλος τῆς ταξιδιωτικῆς ὁμάδας τραγουδᾷ στὴ θυμέλῃ
καὶ ἀναπαριστᾷ στὸ χῶρον αὐτὸ λατρευτικούς τύπους μετὰ ἀπὸ 2.000 χρόνια.

Κείμενον τοῦ τοπικοῦ ἄρχοντα τῆς καμὸπολης Χρυσό, Ἀριστοφάνη Πα-
παλουκᾶ, καλωσορίζει τὴν ὁμάδα καί, μεταξὺ τῶν ἄλλων, παρουσιάζει τὴ Γαλ-
λία «μεγάλῃ ἀδελφῇ», «πιστῇ φίλῃ» καὶ ὑπογραμμίζοντας τὸν ἱστορικὸ ρόλο
τῆς Γαλλίας στὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδας συμπληρώνει πῶς
«οἱ Ἕλληνες δὲν ξεχνοῦν τὸ παρελθὸν καὶ ὅταν ἐνθυμοῦνται αὐτὰ ποὺ προσέ-
φερε ἡ Γαλλία γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα σκέφτονται μ' ἐμπι-
στοσύνη γιὰ ὅ,τι ἀκόμη μπορεῖ νὰ κάνει ἡ Γαλλία γι' αὐτοὺς στὸ μὲλλον»⁵⁵.

Ὁ συγγραφέας, ὅπως γράφει, παρακινεῖται νὰ λάβει τὸ λόγο· ἐκφρά-
ζει τὸ δέος τῶν ἐπισκεπτῶν γιὰ τὰ μνημεῖα καὶ τὸ χρέος νὰ συνεχίσει ἡ
Γαλλία τὸ ἔργο τῆς Ἑλλάδας, λαμβάνει τὸ λόγο καὶ ὁ Paul Janson ὡς
ἐκπρόσωπος τῶν Βέλγων καὶ ἄλλων ξένων. Σύμφωνα μὲ πληροφορίες ποὺ προ-
στίθενται στὴν αὐτοτελῇ ἐκδοσὴ τῶν ἐπιστολῶν, ὁ Gaston Jourdanne ὁμιλεῖ
ἐπίσης καὶ θυμίζει πῶς ἡ Νότιος Γαλλία εἶναι πιὸ ἑλληνικὴ ἀπὸ τὴ Βόρεια
καθὼς ἡ Μασσαλία, ἀποικία ἑλληνικὴ, προβάλλει τὴν τιμὴ τῆς ἑλληνικῆς
καταγωγῆς.

Ἡ τρίτῃ ἐπιστολὴ ποὺ δημοσιεύεται στίς 15 Ἀπριλίου μὲ ὑπότιτλο
᾽Ολυμπία, πραγματεύεται τὴν περιήγησιν στὸν ἀρχαιολογικὸ χῶρον τῆς Ὀλυ-

μπίας. 'Αναπαράγεται το τελετουργικό στερεότυπο τῆς μετακίνησης μὲ τὴν ἀναφορὰ στὸν τρόπο μετάβασης, στὴ χρονικὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ, στὴ θερμὴ ὑποδοχὴ ἐκ μέρους τῶν κατοίκων, καὶ μὲ τὴν περιγραφή τοῦ ἰδιαίτερου, τοῦ διαφορετικοῦ τῆς νεοελληνικῆς πραγματικότητας: γραφικότητα τῶν Εὐζώνων, ἀτημέλητη ἐμφάνιση τῶν στρατιωτῶν, συμπαράσταση τῆς τοπικῆς χωροφυλακῆς, δυσαρμονία στὴ διοίκηση τῶν 'Εταιρειῶν ἐκμετάλλευσης τῶν Σιδηροδρόμων... 'Η ἐπαφὴ καὶ γνωριμία μὲ τὴν νεοελληνικὴ πραγματικότητα συμπύπτει μὲ τὸ στάδιο τῆς πορείας πρὸς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς τόπους, μ' ἐνδιάμεσους σταθμοὺς πρὸς τοὺς ἐπιδιωκόμενους στόχους. 'Αντίθετα τὰ μνημεῖα ἀντιπροσωπεύουν νησίδες μικρότερης κινητικότητας ἢ ἀκόμη κι ἀκινήσιας.

Στὸ Μουσεῖο καὶ στὸ χῶρο τῶν ἀνασκαφῶν τῆς 'Ολυμπίας, οἱ ἤπιες καὶ γιορτινὲς γραμμὲς ἐνὸς χαρούμενου λαμπεροῦ τοπίου, διαδέχονται τὴν καταιγίδα καὶ τὴ νεροποντὴ: συνιστοῦν τοὺς ἐωτερικοὺς ἀστάθμητους παράγοντες ποὺ δὲν ἐπηρεάζουν τὴ σταθερὴ προσήλωση στὴ διαδικασία τῆς ἐπίσκεψης ὅπου οἱ ἀρχαίολογοι λειτουργοῦν ὡς σημεῖα, ὡς κώδικες ποὺ ἐνεργοποιοῦν τὴ μνήμη. 'Ισως ἡ νεροποντὴ νὰ μετέτρεψε τὸ Στάδιο σὲ λίμνη, ὅμως, ὅπως γράφει ὁ Larroumet» (...) τέτοια εἶναι ἡ δύναμη τῆς μνήμης ποὺ ξυπνᾷ σὲ τέτοιο μέρος, ποὺ μένουμε γιὰ ὥρα πολλή, μὲ τὰ πόδια στὸ νερό, νὰ κοιτάζουμε τὸ χῶρο ἀπ' ὅπου ἀνοίξε τὰ φτερά της καὶ πέταξε τόση δόξα ἀνθρώπου, ἓνα χῶρο ὅπου ἓνας μέγας λαὸς γιόρταζε τὴ δύναμη καὶ τὴν ὁμορφίαν του(...))

Τὸ διάβημα τῶν ταξιδιωτῶν νὰ ἐπισκεφθοῦν τὰ μνημεῖα αὐτά, δὲν ἀποτελεῖ τόσο πρωτοβουλία γιὰ τὴν ἀποκάλυψη μιᾶς ἐτερότητας, ὅσο τὴν προσπάθεια προσέγγισης στὶς ρίζες τοῦ πολιτισμοῦ των μὲ σκοπὸ τὴν αὐτογνωσία των: πρόκειται γιὰ ἐπιλογὴ ποὺ ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὸ ὄραμα τῆς παιδείας των. 'Η ταξιδιωτικὴ ὁμάδα μένει ἐκστατικὴ στὰ ἐκθέματα τοῦ Μουσείου ποὺ ἀξιολογοῦνται ἀπὸ τὸν συγγραφέα ὡς ἀνώτερα ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα τῶν Δελφῶν: 'Ο 'Απόλλωνας μεταξὺ τῶν Λαπίθων καὶ τῶν Κενταύρων, παρουσιάζεται ν' ἀκτινοβολεῖ μὲ τὴ ἥρεμη μεγαλοπρέπειά του, ἡ Νίκη τοῦ Παιόνιου συγκρίνεται μὲ τὴ Νίκη τῆς Σαμοθράκης καὶ ὁ 'Ερμῆς τοῦ Πραξιτέλη μὲ τὴν 'Αφροδίτῃ τῆς Μήλου, ἐκθεμα τοῦ Μουσείου τοῦ Λούβρου. 'Ο ναὸς τοῦ 'Ολυμπίου Διός, σιτὸν εὐρύτερο ἀρχαιολογικὸ χῶρο, συγκρίνεται μὲ ρωμαϊκὰ ἀρχιτεκτονήματα τὰ ὅποια ὅμως ὑπολείπονται σὲ μεγαλεῖο καὶ κομψότητα. Σχετικὰ μὲ τὸ ἄγαλμα τοῦ 'Ερμῆ τοῦ Πραξιτέλη διαβάζουμε τὰ ἑξῆς: «Εἶναι ἴσως τὸ τελειότερο ἀριστοῦργημα τῆς ἐλληνικῆς γλυπτικῆς. 'Η ὁμάδα μας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνομοιογενῆ στοιχεῖα, νιώθει τὸ ἴδιο συναίσθημα θαυμασμοῦ καὶ σεβασμοῦ ὅταν βρίσκεται ἐμπρὸς ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐξάισια δυναμικὴ μορφή, ὅπου ὅλες οἱ ἀρετὲς τῆς ἐλληνικῆς τέχνης ἀγγίζουν τὸν ὕψιστο βαθμὸ ἐκφραστικότητας καὶ ἰσορροπίας(...))».

Οἱ ἀρχαιολόγοι παρέχουν τὶς ἀπαραίτητες πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὶς ἀνασκαφές, ξεναγοῦν στὸ Μουσεῖο, στὴν Παλαίστρα, στὸ Γυμνάσιο, στὸ ἐρ-

γαστήριο τοῦ Φειδία, στὰ μνημεῖα ρωμαϊκῶν χρόνων, στὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Δία, στὸ Ἡραῖο, στὸ Πελόπιο, στὸ Μητρῶο, στοὺς Θησαυροὺς, στὸ Στάδιο. Ὁ συγγραφέας πληροφορεῖ ὅτι ἡ ἀνασκαφὴ ποὺ ὀλοκληρώθηκε ἀπὸ τὸ Γερμανικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτοῦτο (1875-1881), εἶχε ἀρχίσει τὸ 1829 μὲ τὴ Γαλλικὴ Ἐπιστημονικὴ ἀποστολὴ στὸ Μωριά καὶ ἡ ἔρευνα αὐτὴ ἤδη εἶχε προταθεῖ τὸ 1713 ἀπὸ τὸ Γάλλο P. Montfaucon. Μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν στὰ εὐρήματα τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Ὀλυμπίας σχηματίζεται ἡ ἐντύπωση ὅτι ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ἄρχισε οὐσιαστικὰ νὰ ἀνακαλύπτει, τὰ τελευταῖα εἴκοσι χρόνια, «τὰ μνημεῖα τῆς εὐγενέστερης φυλῆς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων». Παραλλήλως γίνονται οἱ συνθήκες ἐργασίας, τὰ ἀποτελέσματα τῶν μελῶν τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς μὲ τίς συνθήκες ἐργασίας, τὴν οἰκονομικὴ στήριξιν καὶ τὸν συντονισμό ἐργασιῶν τῶν Γερμανῶν ἀρχαιολόγων καὶ ἐπισημαίνεται, σὲ πνεῦμα ἀμιλλας, ἡ ἀναγκαιότητα οἰκονομικῆς ἐνίσχυσης καὶ τῶν προσπάθειῶν τῶν Γάλλων ἀρχαιολόγων ὅπως καὶ ἡ προώθησις τῶν πρωτοβουλιῶν τῶν.

Ἡ συνέχεια τῶν ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων τοῦ Larroumet δημοσιεύεται τῇ 17ῃ Ἀπριλίου μὲ τὸν ἴδιον τίτλον καὶ μὲ ὑπότιτλον *Ἄργος - Μυκῆνες* καὶ πραγματεύεται τὴν ἐπίσκεψιν στοὺς ἀνωτέρω ἀρχαιολογικοὺς τόπους. Στὸ ρυθμὸ τῆς γραμμικῆς περιγραφῆς τῶν μνημείων, ὅπως παρατηρήθηκε, ἐνσωματώνονται στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν ἑλληνικὴ φύσιν, τίς καιρικὰς συνθήκες, τίς συνήθειες διαβίωσης, τὰ ἔθιμα καὶ ἔθιμα τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων, τὴ μετακίνησιν ἐπισκεπτῶν, τὰ ὁποῖα διευρύνουν τὸν πυρῆνα ἀφήγησιν μὲ προσεκτάσεις στὴν καθημερινὴ ζωὴ.

Οἱ καιρικὰς μεταβολὲς ἀπασχολοῦν τοὺς ταξιδιωτὰς καθὼς ἐπηρεάζουν τίς συνθήκες τῆς περιήγησίν των. Ἐνῶ τὸ πλοῖο ἀράζει στὸν κόλπον τοῦ Ναυπλίου, ἡ λεπτομερὴς ἀπόδοσις τῆς φύσιν, τοῦ λαμπροῦ ἡλίου, ἀναπτύσσεται στὴν ἀφήγησιν τοῦ Larroumet, μὲ κεντρικὸ ἄξονα τὴ δυναμικὴ τοῦ φωτός, θεματικὴ ποὺ ἀπαντᾶται στὰ κείμενα ταξιδιῶν στὴν Ἀνατολή: «Εἶναι μιὰ γιορτὴ τοῦ φωτός», γράφει ὁ συγγραφέας. Χρησιμοποιοῦνται οἱ ἐκφράσεις «καθαρὸς οὐρανός», «διαύγεια τῆς ἀτμόσφαιρας», «καθαρότητα», «φωτεινότης», οἱ ὁποῖες παραλλήλως γίνονται μὲ «τὸ ἐνστικτὸ καὶ τὴν ἀνάγκη τῶν Ἑλλήνων γιὰ διαύγεια στὴν ὁποία θεμελιώσαν τὴ σκέψιν των». Περιγράφεται ἡ πόλις τοῦ Ναυπλίου μὲ τὰ περὶχωρα καὶ ἡ γιορτινὴ, λόγῳ τοῦ Πάσχα, ἀτμόσφαιρα μὲ τίς κανονιές, τὰ πυροτεχνήματα, τὴ μουσικὴ, τοὺς φουσταναλάδες, τὰ μικρὰ παιδιὰ, τοὺς στρατιῶτες, χωρὶς νὰ παραλείπεται ἡ ἀναφορὰ σὲ ἀδυναμίες ὀργάνωσης καὶ ὑποδομῆς ὅπως οἱ ἀφύλκτες γραμμὲς διέλευσης τοῦ τρένου.

Ἡ ταξιδιωτικὴ ὁμάδα κατευθύνεται στὸ Ἄργος μὲ τὸ τρένο. Ὁ ὁδηγὸς Joanne, ἓνας ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τοῦ ὁποίου, ὁ Pierre Monceaux, ἀποτελεῖ

μέλος τῆς ομάδας καὶ προσφέρει τὶς ἀπαραίτητες πληροφορίες γιὰ τὶς ἀρχαιο-
τητες. Τὸ ἀρχαῖο θέατρο μὲ τὴν ὑποβλητικότητά του, τὴν ἀπαράλλακτη φυσι-
κὴ του θέσῃ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού κατασκευάσθηκε, ζωντανεῖ τὸ παρελθόν:
«(...) Πουθενὰ στὴν Ἑλλάδα, ἀκόμη καὶ στὴν Ἀθήνα, στὸ θέατρο τοῦ Διο-
νύσου, τὸ τοπίο καὶ οἱ μνημεῖς πού ζωντανεῖς, δὲν ταίριαζαν καλύτερα μὲ τὴν
τέχνη (...) Ἀπὸ τὰ ἡρωϊκὰ χρόνια, ἀσύγκριτες εἰκόνες, πάθους καὶ ὁμορφιάς,
μεγαλείου καὶ ἐγκλημάτων, κυματίζουν στὴ γῆ αὐτή. Ὁ Ἀγαμέμνων διέσχιζε
τούτῃ τὴν πεδιάδα ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴν Τροία στὴ φωλιὰ τοῦ ἀετοῦ, ὅπου
τὸν περιέμεναν ἡ Κλυταίμνηστρα μὲ τὸν Θυέστη. Ὁ Ὀρέστης καὶ ἡ Ἥλέ-
κτρα θυμίζουν τὰ πιὸ φοβερά καὶ πιὸ συγκινητικὰ σχήματα μητροκτονίας,
πατρικῆς καὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης. Κάθε στιγμή πού στὸ κάτω μέρος αὐτοῦ
τοῦ ἀμφιθεάτρου τὰ λόγια τῶν ἡθοποιῶν ἀνέφεραν τοποθεσίες, οἱ θεατῆς
τὶς ἔβλεπαν μπροστά τους».

Ἡ σταθερὰ τοῦ ἀναλλοίωτου χώρου ὑποβάλλει τὸ παρελθόν, ἐπιδρᾷ στὸ
θυμικὸ τῶν ἐπισκεπτῶν καὶ ἡ ὑποκειμενικότητα παραμερίζει τὴ χρονικὴ
ἀντίθεση παρόντος-παρελθόντος, ὅπως ἤδη παρατηρήσαμε, σὲ κάθε ἐπίσκεψι
πού λαμβάνει τὸ χαρακτῆρα «προσκυνημάτων» στὴν Ἑλλάδα, ὡς κοιτίδα τοῦ
πολιτισμοῦ: «Ὅπως καὶ τὴν προηγούμενῃ μέρᾳ στὴν Ὀλυμπία, διαπιστώνει
ὁ συγγραφέας, ἡ ἐντύπωση εἶναι τόσο ἔντονη, ὥστε ἡ ἀντίθεση μεταξὺ παρόντος
καὶ παρελθόντος δὲν ἀπασχολεῖ καθόλου τὴ σκέψι μας». Ἡ γαλλικὴ διάθεση
γιὰ ἀστείωτες ἐξαφανίζεται, ὅπως ἀναφέρει ὁ συγγραφέας, οἱ ἐπισκέπτες
παρakoλουθοῦν σιωπηλοί, ἀκούγοντας τὴ φωνὴ τῆς μούσας πού ἀκόμη καὶ
μετὰ ἀπὸ δυὸ χιλιάδες χρόνια αἰσθάνονται ὅτι πάλλεται ζωντανὴ στὴν ἀτμό-
σφαιρα. Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, οἰκεία, μὲ τρό-
πο ἕμμεσο καὶ ἀτελῆ, στὸ περιβάλλον προέλευσης τῶν ἐπισκεπτῶν, ταυτίζον-
ται μπροστά τους μὲ τὸ χῶρο ὅπου ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς ἀναπτύχθηκε.

Ἡ πρόσβασι στὶς Μυκῆνες προϋποθέτει προσπάθεια μὲ πεζοπορία σ' ἓνα
φυσικὸ περιβάλλον πού στερεῖται βλάστησης καὶ ὅπου ἐπικρατοῦν, σύμφωνα
μὲ τὸν συγγραφέα, τὰ χρώματα τῆς σκουριᾶς, τῆς στάκτης καὶ τοῦ αἵματος,
ὑποβλητικὰ τῶν ἐγκλημάτων πού τροφοδότησαν τὴν ἀρχαία τραγωδία. Τὰ
εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Schliemann, ὁ μῦθος τῶν Ἀτρειδῶν, παρουσιάζ-
ονται κατατοπιστικὰ ἀπὸ τὸν ξεναγὸ ἐμπρὸς στὴν Πύλη τῶν Λεόντων. Ὁ
Larroumet ἐπιλέγει νὰ καταγράψει τὴν ἐντύπωση πού προξενεῖ τὸ μεγαλειώ-
δες αὐτὸ μνημεῖο, τὸ ὁποῖο ξυπνᾷ στὴ μνήμη τόσα ὑπεράνθρωπα πάθη: «Δὲ
θὰ σὰς περιγράψω τὴν Πύλη τῶν Λεόντων θὰ συναντήσετε τὴν εἰκόνα τῆς σὲ
ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Ἑλλάδα βιβλία. Ἀρκεῖ νὰ σὰς ἀναφέρω ὅτι ἡ ἐντύ-
πωση πού δημιουργεῖται ὅταν ἀντικρύξεις μπροστά σου τὸ μνημεῖο αὐτὸ
εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἀντίγραφο, ἀπὸ κάθε περιγραφή».

Οἱ διάδρομοι, τὰ δώματα, τὰ σκαλοπάτια, οἱ αὐλές, τὰ ἀντικείμενα

καθημερινῆς χρήσης, πού συναντοῦν οἱ ἐπισκέπτες, ἀποτελοῦν στοιχεῖα τῆς καθημερινῆς ζωῆς τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, τοῦ μύθου τῶν Ἀτρειδῶν. Ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῆς Ἀκρόπολης τῶν Μυκηνῶν ἀποδίδεται μὲ λεπτομέρειες ὁ περιβάλλων χώρος, καὶ ἐξηγεῖται ἡ ἐπιλογὴ τῆς τοποθεσίας. Ἐπισημαίνεται ἐπίσης ὁ κίνδυνος κλοπῆς ἀντικειμένων, καθὼς οἱ ἐπισκέπτες διασχίζοντας τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον, συναντοῦν θραύσματα ἀντικειμένων, ἥδη ἓνα μέρος ἀμφορέα πού εἶχε ἀποσπᾶσει τὴν προσοχὴ τοῦ συγγραφέα, ἐξαφανίζεται σὲ λίγο ἀπὸ τὴ θέση του.

Ὁ τάφος τοῦ Ἀγαμέμνονα μὲ τὴν ἰδιαίτερη ἀρχιτεκτονικὴ του προκαλεῖ τὴν περιέργειά των καὶ ὁ μεταξὺ τῶν ἐπισκεπτῶν, γεωμέτρης Poincaré, μελετᾷ μ' ἐνδιαφέρον τὴ μέθοδο καὶ τὸν τρόπο κατασκευῆς του.

Ἡ ἐπόμενη ἀναπόκριση τοῦ Larroumet οἷς 18 Ἀπριλίου, φέρει τὸν ὑπότιτλο *Τίρυνθα - Ἀνάσταση στὸ Ναύπλιο*. Κατ' ἀρχήν, στὸ πρῶτο μέρος, ἐξετάζεται ἡ Ἀκρόπολις τῆς Τίρυνθας ὡς πρὸς τὴν κατασκευή, τὴ διαρρύθμισή, τὴ λειτουργικότητά τοῦ χώρου. Τὰ μνημεῖα αὐτὰ παραλληλίζονται μὲ τὰ μεγαλιθικά τῆς Βρετάνης. Πληροφοροῦμεθα ὅτι, ὁ εἰδικὸς ἐπιστήμονας τῆς προϊστορικῆς περιόδου, Emile Cartailhac (συγγραφέας τοῦ περιηγητικοῦ κειμένου, *Huit jours en Grèce*, πού ἀποτελέσει ἀντικείμενο μελέτης στὸ προηγούμενο κεφάλαιο), μέλος τῆς τουριστικῆς ομάδας, μελετᾷ τὸν ἀρχαιολογικὸν τόπον.

Τὸ δεύτερο καὶ ἐκτενέστερο μέρος πραγματεύεται τὴν ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴ πού ἐπιφυλάσσουν οἱ κάτοικοι τοῦ Ναυπλίου στοὺς Γάλλους ταξιδιωτὲς κατὰ τὴν ἐπιστροφή των ἀπὸ τὴ Τίρυνθα, ὡς ἔκφραση εὐγνωμοσύνης τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴ Γαλλία γιὰ τὴ συμβολή της στὸν ἀγώνα τῆς Ἀνεξαρτησίας. Ἡ ὑποδοχὴ αὕτη, πέρα ἀπὸ τὴ συμβατικὴ δομὴ τῆς ἀναπόδοσης ἑναντι τῆς προσφοράς τῶν Γάλλων φιλελλήνων, ἔχει θετικὰ συνέπειες στὴν ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Ναυπλίου καὶ τῶν Γάλλων ἐπισκεπτῶν. Τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα εἶναι ἐνδεικτικὸ τοῦ κλίματος πού ἐπικρατεῖ: «Ὁ σταθμὸς εἶναι φωτισμένος καὶ στὴν ἀποβάθρα μεγάλο πλῆθος κόσμου συνωστίζεται. Ὅλο τὸ Ναύπλιο εἶναι ἐδῶ. Μόλις τὸ τρένο σταματᾷ, ἡ κραυγὴ «Ζήτω ἡ Γαλλία» στὰ ἑλληνικά καὶ στὰ γαλλικά βγαίνει ἀπὸ κάθε στόμα. Ἀπαντοῦμε κι ἐμεῖς μὲ τὴ σειρὰ μας «Ζήτω ἡ Ἑλλάς» στὰ ἑλληνικά. Ὑστερὰ ἀντηχεῖ εἰρηνικὰ ἡ Μασσαλιώτιδα. Ἐκτελεῖται ἀπὸ τὴ μουσικὴ μὲ τὰ κίτρινα γαλόνια πού ἀκούσαμε καὶ τὸ πρῶτ. Γάλλοι κι Ἕλληνες ἀνακαλύπτουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον· μεμιᾷς ἡ συγκίνησις μᾶς πνίγει σὰν κόμπος στὸ λαιμὸ (...) Σκεφτόμαστε ὅτι τὸ Ναυαρίνο βρίσκεται διαμετρικὰ ἀντίθετα τῆς Πελοποννήσου καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ λαὸς θυμᾶται. Ὅταν ἐπαναλαμβάνεται γιὰ δευτέρη φορὰ ἡ Μασσαλιώτιδα τραγουδᾷμε ὅλοι μαζὶ καὶ οἱ Ἕλληνες χειροκροτοῦν μὲ θαυμασμό. Σὰν

τελείωσε ὁ Ἕθνικός Ὑμνος μας, ἕνας Ἑλληνας ρήτορας⁵⁶ παίρνει τὸ λόγο ἀπὸ τὸ ὕψος μιᾶς ἐξέδρας, ἐνῶ δύο ἄνδρες δίπλα του κρατοῦν δυὸ μεγάλες σημαίες ποὺ κυματίζουν στὸ θαλασσινὸ μπάτη, μιὰ ἐλληνικὴ καὶ μιὰ γαλλικὴ. Μὲ πηγάια συγκίνηση, διαβάζει ἕναν εὐγλωττο χαιρετισμὸ κι ἀκολουθεῖ κατατιγισμὸς χειροκροτημάτων».

Τὸ γεγονὸς τῆς ὑποδοχῆς τῶν Γάλλων ταξιδιωτῶν, ποὺ ἐντάσσεται στὴν ἀναστάσιμη ἐορτὴ, παραπέμπει στὴν ἱστορικὴ περίοδο τοῦ ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς παλλιγενεσίας. Παράλληλα μὲ τὴ σχέση αὐτὴ ἀναγνώρισης τῆς προσφορᾶς τῆς Γαλλίας, λειτουργεῖ ἀμφίροπη σχέση ἀνταπόδοσης, καθὼς ἐκ μέρους τῶν Γάλλων πηγάζουν αὐθόρμητα συναισθήματα θαυμασμοῦ πρὸς τοὺς ἀρχαίους προγόνους τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὸ ἀποθεματικὸ τῶν πνευματικῶν ἀξιών ποὺ κληροδότησαν.

Ἡ συγκίνηση τῆς περιηγητικῆς ὁμάδας ἐξελίσσεται σὲ «θρησκευτικὴ συγκίνηση», ὅταν σύμφωνα μὲ τὴ δημοσιευμένη ἐπιστολὴ στὸ φύλλο τῆς 21ης Ἀπριλίου, τὸ πλοῖο προσεγγίζει τὸ λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ, τὴν ἀττικὴ γῆ. Στὴν ἀνταπόκριση αὐτῇ, ὁ Γάλλος περιηγητὴς ἀναφέρεται σὲ συγκεκριμένα διακείμενα ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ, ἐπιστρατεύοντας τὶς εἰδικὲς γνώσεις του καὶ οἱ ὁποῖες ἀποκαλύπτουν ἐνδεχόμενες ἐπιδράσεις.

Ἡ παραπομπὴ στὶς ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις τοῦ ἱησουίτη P. Babin, παρατίθεται ἐν εἰδει εἰσαγωγῆς: «Ὁμολογῶ, γράφει ὁ Γάλλος περιηγητὴς γιὰ τὴν ἀττικὴ γῆ, πὼς μόλις, ἐκεῖ μακριά, ἀναδύθηκε ἀπὸ τὴ θάλασσα μέσα στὰ κυάλια μου καὶ εἶδα ἕνα σωρὸ μεγάλους μαρμάρινους κίονες νὰ μαρτυροῦν τὴν ἀρχαία μεγαλοπρέπεια, ἔνωσα σεβασμὸ μπροστὰ της».

Σχολιάζονται ἐπίσης καὶ ἄλλα ταξιδιωτικὰ κείμενα, οἰκειῆς πρὸς τὶς ἐντυπώσεις τοῦ Babin, παραγωγὲς ποὺ ἀναπαράγουν ἀνάλογα περιγραφικὰ συστήματα ἐνῶ ἡ συμπεριφορὰ λατρείας πρὸς τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ παραμένει στερεότυπο ποὺ ἐπαναλαμβάνεται. Γράφει συγκεκριμένα ὁ Larroumet: «μὲ τὴν εὐθύτητα τῆς γλώσσας τῆς ἐποχῆς του, ὁ Babin εἶχε ἐκφράσει τὸ συναίσθημα ποὺ νιώθουν ἀπὸ τότε ὅλοι οἱ προσκυνητὲς τῆς Ἑλλάδας. Ὅταν πλησιάζουν τὴν πόλη τῶν Ἀθηνῶν νιώθουν θρησκευτικὴ συγκίνηση καθὼς ἔρχονται σ' ἐπαφὴ μὲ τὰ ἄδυστα τῶν ναῶν τῆς λατρείας, ἐκεῖ ὅπου φθάνει κανεὶς ἀπὸ τόπους μακρινούς, ἐπιχειρώντας ἐξαντλητικὲς διαδρομές, μὲ μιὰ πίστη στὴν καρδιά του. Ἡ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἡ Ρώμη εἶναι ἅγιες πόλεις ἀλλὰ ὅταν ὁ καλλιεργημένος ἐπισκέπτης ἀπὸ τὴ Δύση ἀντικρύσει τὰ βουνὰ τῆς Ἀττικῆς ν' ἀναδύονται ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἀναγνωρί-

56. Στὴν αὐτοτελῆ ἔκδοση τῶν ἐπιστολῶν του παραθέτει τὸ κείμενο τῆς ὁμιλίας αὐτῆς καὶ πληροφορεῖ τοὺς ἀναγνώστες ὅτι τοῦ ἔχει ἀποσταλεῖ ἀπὸ τὸν ἐκ Κερκύρας Νικόλαο Κοτσάκη.

ρίζει πὼς σὲ μιὰ πτυχή αὐτῆς τῆς ἀκτῆς βρίσκεται ἡ πόλη ποὺ γοήτεψε καὶ λατρεύτηκε, αὐτὴ ποὺ πρώτη γαλοῦχησε τὸν εὐρωπαϊκὸ κόσμο. Πολλοὶ ποιητὲς καὶ διανοούμενοι, μετὰ τὸν ταπεινὸ ἰησοῦιτῃ τοῦ 17ου αἰῶνα, ἔχουν ἀποδώσει στὰ κείμενά των τὴ συγκίνηση ποὺ προξενεῖ ἡ θεὰ αὐτῇ. Ὁ Chateaubriand, ὁ Byron, ὁ Lamartine, ὁ Renan ἔχουν πολλαπλασιάσει μὲ τὴ δύναμη τῆς ἰδιοφυΐας των τὴν ἔνταση τῶν συναισθημάτων ποὺ νιώθουν καὶ οἱ πιδὼ ταπεινοί. Κάτι ἀπὸ τὴ σκέψη των ἀνυψώνει τὴν ψυχὴ ὅλων τῶν περιηγητῶν ποὺ ἀκολουθοῦν τὰ ἔχνη των. Ἀκόμη καὶ μέσα στὴ μεγάλη ἀπήχηση τοῦ Ὀδοιπορικοῦ, τοῦ Τσαίλντ Χάρολντ, τοῦ Θανάτου τοῦ Σωκράτη, τῆς Προσευχῆς στὴν Ἀκρόπολη, ὁ βαθύτερος πυρήνας κάθε σκέψης στὸ πρῶτο ἀντίκρουσμα τῆς Ἀττικῆς, εἶναι ὁ ταπεινὸς στοχασμὸς τοῦ ἰησοῦιτῃ.

Πρὶν ἀγκυροβολήσει τὸ πλοῖο στὸν Πειραιά, προηγεῖται ἡ ἐπίσκεψη στὸ Σούνιο. Ἡ μελαγχολικὴ καὶ μεγαλειώδης ὄψη τῶν κατάλευκων κιόνων θυμίζει στὸν περιηγητὴ τὸ σονέτο τοῦ José-Maria de Heredia, παρνασσικοῦ ποιητῇ ποὺ ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ τῶν μνημείων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ ὁποῖου παρατίθεται ὁ ἑξῆς στίχος:

«Μὲς στὰ ἐρείπιά του ὁ ναὸς στέκει ψηλὰ στὸ ἀκρωτήρι».

Ἐπίσης, ὁ ἀρχαιολογικὸς τόπος τοῦ Σουνίου ἀποδεσμεύει τὴν ἀναφορὰ στὸ φιλόσοφο Πλάτωνα, «ἡ ἀνάμνηση τοῦ ὁποῖου, σημειώνει ὁ περιηγητῆς, ἀπὸ τότε κυριαρχεῖ στὸ χῶρο αὐτὸ τόσο μεγάλωπρεπα καὶ μὲ τόση γοητεία, ὥστε νὰ διαρκεῖ περισσότερο κι ἀπὸ τὸ Ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς».

Ἡ προσέγγιση στὴν Ἀκρόπολη, ποὺ ἀποτελεῖ κύριο στόχο τοῦ ταξιδιοῦ περιγράφεται ὡς ἑξῆς: «Πορευόμεστε πρὸς τὸν Πειραιά καὶ ἡ ἀκτὴ τῆς Ἀττικῆς ἀπλώνεται στὰ δεξιὰ μας. Εἶναι τὸ ἴδιο ἄγονο κι ἀπέριττη. Ὁ Ὑμηττὸς κρύβει τὴ θεὰ. Ξαφνικά, πίσω ἀπὸ τὴν ψηλὴ κορυφὴ του, στὸ κέντρο ἑνὸς μεγάλου κάμπου, ποὺ καλύπτεται μὲ τὸν ἀσημένιο θόλο ἑνὸς τεράστιου ἐλαιώνα, ἐμφανίζεται ἓνας κόκκινος βράχος, στεφανωμένος στὴν κορυφὴ του μὲ τις λευκὲς κιονοστοιχίες τοῦ περικλειστοῦ ναοῦ: εἶναι ἡ Ἀκρόπολη καὶ ὁ Παρθενώνας. Μερμιᾶς ἡ θεὰ αὐτὴ προβάλλεται μπροστὰ μας καὶ προκαλεῖ τὸ θαυμασμὸ ὅλων. Τὸ ἀνοιχτοπράσινο χρῶμα τοῦ ἐλαιώνα, τὸ ἔντονο καστανὸ τοῦ βράχου, οἱ ἀστραφτερὲς κολόνες τοῦ ναοῦ, τὰ σπίτια τῆς Ἀθῆνας, σχηματίζουν τὸ ἀδρὸ πλῆγμα μιᾶς λεπτῆς ἁρμονίας, ὅπου δεσπόζει ἡ Ἀκρόπολη. Ὅλα τὰ βλέμματα στρέφονται καὶ ἀτενίζουν ἐπάνω στὸ πιδὼ ὠραῖο βάθρο ποὺ ἡ φύση καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐπεξεργάστηκαν γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ὁ σεβασμιότερος τῶν ναῶν, ὁ ναὸς τοῦ ὑπέρτατου λόγου, ἔκφραση τῆς ὑπέρτατης ὁμορφιάς».

Μὲ τὴν ἀπόδοση τῆς φυσικῆς δεσπόζουσας θέσης, σημείου ἀναφορᾶς τῆς γύρω περιοχῆς, μὲ τὴν ἁρμονία τῶν στοιχείων τοῦ χώρου καὶ μὲ τὴ χρῆση τοῦ ἐπιθέτου ὑπέρτατος, ὁ συγγραφέας ὑποβάλλει τὴ πολιτιστικὴ σπουδαιότητα τῆς Ἀκρόπολης.

Τὴν ἴδια ἡμέρα τῆς ἀφίξης στὴν ἐλληνικὴ πρωτεύουσα, πραγματοποιεῖται ἡ ἐπίσκεψις στὸν ἀρχαιολογικὸ χῶρο τῆς Ἀκρόπολης. Ὁ Larroumet κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῶν διακειμένων, προκειμένου νὰ ἐπαναλάβει ὅ,τι εἶχε εἰπωθεῖ, ἀπευθύνεται στοὺς ἀναγνώστες, χρησιμοποιώντας τὸ δεύτερο ἢ τρίτο πρόσωπο πληθυντικὸ καὶ σημειώνει τὰ ἐξῆς: «Μὴν περιμένετε νὰ σᾶς περιγράψω τὸν Παρθενῶνα οὔτε καὶ νὰ σᾶς πῶ τίς ἐντυπώσεις μας. Βρισκόμαστε στὸν ἀληθινὸ στόχο τοῦ ταξιδιοῦ μας, στὸ ἱερὸ τῆς θρησκείας ποὺ μᾶς ὁδήγησε ἐδῶ. Τὰ συναίσθημά μας εἶναι αὐτὰ ποὺ νιώθει κανεὶς ὅταν πλησιάζει αὐτὸ τὸ ἀριστοῦργημα τῶν ἀριστουργημάτων, κατὰ συνέπεια νὰ τὰ ἐκφράσουμε κι ἐμεῖς θὰ ἦταν κάτι συνηθισμένο. Διαβάσαμε ὅλοι τὴν *Προσευχὴ στὴν Ἀκρόπολη* τοῦ Renan καὶ τὸ κείμενο αὐτὸ θὰ ἔλθει στὴ μνήμη ὅλων αὐτῶν ποὺ θὰ διατρέξουν τίς σημειώσεις μου. Στους Δελφούς, στὴν Ὀλυμπία καὶ στὶς Μυκῆνες, μὲ τίς πρόσφατες ἀνασκαφές, κάτι καινούριο εἶχα νὰ πῶ. Ἐδῶ θὰ ἐπαναλάβω ἀπλῶς τὰ ἤδη λεχθέντα καὶ μάλιστα σὲ χαμηλότερο τόνο».

Ὁ συγγραφέας ἀρνεῖται νὰ παραβιάσει μὲ μιὰ δευτέρη γραφὴ τὴν αὐθεντικότητά διακειμένων, ὅπως τὸ σχετικὸ ἔργο τοῦ Renan, μὲ ἓνα λόγο ποὺ ἴσως, κατὰ τὴ γνώμη του, δὲ θὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἴδια ποιότητα ποιητικῆς λειτουργίας⁵⁷. Προκειμένου νὰ ὑπάρξει ἡ δευτέρη αὐτὴ γραφὴ, ὁ περιηγητικὸς λόγος καλύπτεται μὲ τὴν πραγματικὴ ἀνάγνωση τοῦ κειμένου τοῦ Renan καὶ οἱ ἀναγνώστες τῆς ἐφημερίδας καλοῦνται νὰ προβοῦν σὲ μιὰ νοερὴ ἀνάγνωση τοῦ συγκεκριμένου ἔργου ἀναφορᾶς. Ἡ ἀναγνώριση τῆς λογοτεχνικῆς ἀξίας καὶ ἡ ἀπήχηση τῆς *Προσευχῆς* στὴν Ἀκρόπολη, ἀντίθετα μὲ τὴν ἀμφισβήτηση τοῦ Charles Maurras, στὴν ἀφήγηση τοῦ Larroumet εἶναι φανερὴ: ὁ ἀρχαῖος ἐλληνικὸς πολιτισμὸς παρουσιάζεται ὡς Θεὸς μοναδικός⁵⁸ στὸ κείμενο τοῦ Renan ἐνῶ στὸ ἀντίστοιχο τοῦ Larroumet, ὡς τὸ «ἱερὸ ἄδυτο τῆς θρησκείας». Τὰ λεξήματα («λόγος», «ὁμορφία» ποὺ ἀποδίδονται ἀπὸ τὸ συγγραφέα στὸν Παρθενῶνα, ἀποτελοῦν ἐστιακὰ σημεῖα στὴν λογοτεχνικὴ παραγωγὴ τοῦ Renan.

Ἡ σύγχρονη ζωὴ, ἡ ἐπικαιρότητα τοῦ μεγάλου ἀθλητικοῦ γεγονότος δὲν ἀποτελεῖ τὸν κύριον πόλο τῆς ἀφήγησής του. Ὅμως καταγράφεται ἡ γραφικότητα τῆς πόλης τῶν Ἀθηνῶν μὲ τὴν νεοκλασικὴ ἀρχιτεκτονικὴ, ὁ στολι-

57. Ὁ Chateaubriand ἐπίσης, στὸ Ὀδοιπορικὸ ἀπὸ τὸ Παρίσι στὴν Ἱερουσαλὴμ, γράφει τὰ ἐξῆς: «Δὲ θὰ ἀσχοληθῶ εἰδικὰ μὲ τὴν περιγραφή κάθε μνημείου, παραπέμπω τὸν ἀναγνώστη σὲ συγγράμματα στὰ ὁποῖα ἀναφέρθηκα πολὺ συχνά. Δὲ θὰ ἐπαναλάβω αὐτὸ ποὺ ὁ καθένας μπορεῖ νὰ ἐντοπίσει καὶ σὲ ἄλλα κείμενα, θὰ περιορισθῶ νὰ ἐκφράσω ὠριμένες γενικὲς σκέψεις». Παρίσι, Garnier-Flammarion, σελ. 139.

58. Ern. Renan, *Souvenirs d'enfance et de Jeunesse*. Παρίσι, Calmann Lévy, 1883, σελ. 62-72.

σμός της, ἡ γιορτινὴ ἀτμόσφαιρα ἐν ὅψει τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων καὶ τοῦ Πάσχα, τὰ μέσα μεταφορᾶς, ὁ ἐξωστρεφὴς χαρακτήρας τῶν Ἑλλήνων, κλπ.

Ἀφιερώνεται μέρος τῆς ἀναπόκρισιν ἐπὶ τῇ Γαλλικῇ Ἀρχαιολογικῇ Σχολῇ τῶν Ἀθηνῶν ποῦ συνέπεσε νὰ ἐορτάζει τὴν ἐπέτειο τῶν πενήντα χρόνων ἀπὸ τὴν ἔδρυσή της. Ἀναφέρονται ἀρχαιολόγοι, ἐπιστήμονες τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἢ φιλόσοφοι, μέλη τῆς Σχολῆς : Amedée Daveluy, Léon Heuzey, Edmond About, Charles Levêque, Jules Girard, Georges Perrot, Alfred Mezières, Emile Gebhart, Petit de Julleville, Paul Decharme, Augustin Cartault. Ὁ ἀναγνώστης ἐνημερώνεται ὅτι κυρίως μετὰ τὸ 1871, τὰ μέλη δραστηριοποιοῦνται πρὸς τὴ μελέτη τῶν ἀρχαίων μνημείων, μετὰ τὴν ἐνθάρρυνση τῶν Albert Dumont, Paul Foucart, καὶ σὲ εἴκοσι χρόνια δημιουργεῖται γαλλικὸς κλάδος ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας, ὁ ὁποῖος συμβάλλει τὰ μέγιστα μετὰ τὰς ἀνασκαφικὰς ἐργασίας καὶ τὰς ἀρχαιολογικὰς μελέτας ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης των. Ὁμολογεῖται πῶς τὸ ἔργο, οἱ ὑπηρεσίαι των πρέπει νὰ ἀναγνωριστοῦν ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἀπὸ τὰς δημόσιαις ἀρχαίς.

Ἡ θεὰ τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου διαπλέκεται μετὰ πρόσωπα καὶ παραστάσεις ἔργων ἀρχαίων τραγικῶν — Εὐριπίδης, Σοφοκλῆς, Αἰσχύλου — ἐξαιτίας τῆς λογικῆς συνάφειας τοῦ σχήματος χῶρος / χρόνος / πρόσωπα / πλοκή. Τὸ Ὁδῆο, τὰ Προπύλαια, ὁ Ναὸς τῆς Ἀπτερόν Νίκης, τὸ Ἐρέχθειον, τὸ Μουσεῖο τῆς Ἀκρόπολης, χαρακτηρίζονται μετὰ τὰ ἐπίθετα: μεγαλειώδεις, ἐνδιαφέρον, μνημειώδεις. Ἡ ἐντύπωση ποῦ προκαλεῖ ὁ ἀρχαιολογικὸς τόπος καταγράφεται ὡς ἐξῆς ἀπὸ τὸ συγγραφεὴ: «Μπορεῖ ἡ ἐπίσκεψιν νὰ ἔχει τελειώσει, ὅμως κανεὶς δὲ διανοεῖται νὰ κατεβεῖ. Κανένας μας δὲ θὰ ἐγκαταλείψει τὴν Ἀκρόπολιν πρὶν τὴ Δύσιν τοῦ Ἠλίου. Οἱ ὁμάδες διασκορπίζονται στὸ χῶρον γύρω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ὁ καθένας μοναχικῶς, σιωπηλὸς πηγαίνει ἐκεῖ, ἐπανεξετάζει τὰ μνημεῖα καὶ καταλήγει πάλιν στὸν Παρθενῶνα».

Ὁ ἱερὸς βράχος γίνεται σημεῖο ἐνότητος τοῦ ἀττικοῦ λεκανοπεδίου: ὁ συγγραφεὴς παρέχει γεωγραφικὰ στοιχεῖα πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα ποῦ συνδέονται μετὰ ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ παρελθόντος. Στὴν «ἀρχαία ἀθάνατη Ἀθήνα» ἀντιτίθεται ἡ «σύγχρονη, θορυβώδης» καθὼς εἰκόνες, στιγμιότυπα, συμβάντα ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν παραμονὴ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων προσθέτουν στοιχεῖα συγχρονίας καὶ δράσης ἐπὶ τὸν κόσμον τῆς περιήγησιν ποῦ στερεῖται τὴν ἐξελικτικὴν πορείαν μιᾶς πολυσύνθετης πλοκῆς.

Μετὰ τὸν ὑπότιτλον Ἀθήνα - Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες - Τὰ Μουσεία - Δαφνί, δημοσιεύεται, στίς 22 Ἀπριλίου, ἐπὶ τῇ ἐφημερίδᾳ, *Le Temps*, ἡ συνέχεια τῆς περιηγητικῆς ἐμπειρίας τοῦ Gustave Larroumet. Ἡ σύγχρονη Ὀλυμπιάδα, ἡ ἀναβίωσις τοῦ θεσμοῦ μετὰ πρωταθλοῦ τοῦ συμπατριώτη του Pierre de Coubertin, ἡ διοργάνωσις τῆς ἐπὶ τὴν Ἀθήναν, τὸν ἀπασχολοῦν ὡς καθήκον ἀναποκριτοῦ πρὸς τὴν ἐφημερίδα, ἀφοῦ οἱ ἀγῶνες ἀποτελοῦν κίνητρο τοῦ

ταξιδιού. Σύμφωνα με τις περὶ ἀθλητισμοῦ ἀντιλήψεις τοῦ συγγραφέα, τὸ σύγ-
χρονο ἐκπαιδευτικὸ σύστημα ἀδυνατεῖ νὰ διαθέσει πολὺ χρόνο γιὰ τὴ σωμα-
τικὴ ἀγωγή, κι ἂν αὐτὸ γίνεῖ, θὰ εἶναι σὲ βάρος τῶν πνευματικῶν σπουδῶν⁵⁹.

Περιγράφονται τὸ στάδιο, ὁ περιβάλλων χώρος, ἡ ἀτμόσφαιρα μὲ δια-
δοχικὰ σκηνές, «ὀρίζοντα πλάνα», χωρὶς τὴν «κάθετο» μέθρη τοῦ φανατικοῦ
φιλάθλου ποὺ χειροκοτεῖ μὲ συγκίνηση, συνεπαρμένος ἀπὸ τὴν ἀγωνιστικὴ
διαδικασία τοῦ ἀθλητικοῦ γεγονότος. Τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα εἶναι χαρακτηρι-
στικὸ γιὰ τις προτεραιότητες τῶν περισσοτέρων ἐπισκεπτῶν τῆς ὁμάδας τοῦ
πλοίου *Σερεγάλη*. «Μιὰ μέρα στοὺς Ἀγῶνες μου εἶναι ἀρκετὴ, θὰ ἀφιερῶσω
τὸν ὑπόλοιπο χρόνο στὰ μνημεῖα καὶ τὰ μουσεῖα, ἐξῆλλου οἱ περισσότεροι συμ-
πατριῶτες μου τὸ ἴδιο θὰ πράξουν».

Τὸ ταξιδιωτικὸ κείμενο μετὰ ἀπὸ τὴν παρέκκλιση τῆς ἀφήγησης στὴν
ζωτανὴ ἐπικαιρότητα, στὸ ἀθλητικὸ γεγονὸς, ποὺ ἀπὸ κίνητρο καταλήγει
πρόσχημα γιὰ τὸν ἐν λόγῳ περιηγητὴ, ἐπανέρχεται στὴν κανονιστικὴ ρυθμικὴ
του καθὼς προσατολίζεται ἐκ νέου στὴν ἐπίσκεψη τῶν ἀρχαίων μνημείων.
Κατὰ τὴν περιγραφὴ τῶν μνημείων τῆς Ἀκρόπολης παρατίθενται πλῆθος πλη-
ροφοριῶν, ἱστορικῶν στοιχείων, ἀποτελεσμάτων ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν, σχο-
λίων γιὰ τὴν τεχνοτροπία τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης, εἰδήσεων σχετικὰ μὲ συγ-
χρόνους Ἑλληνες χορηγούς. Κάθε ἀπόκτημα τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ
Μουσείου σχολιάζεται μὲ ζῆλο καὶ ἡ περιγραφὴ ἐμπλουτίζεται μὲ γνώσεις
τοῦ συγγραφέα σχετικὰ μὲ τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ. Οἱ δημιουργίες
τῆς μυκηναϊκῆς τέχνης, τῆς ἀρχαϊκῆς ἢ τῆς κλασικῆς περιόδου ποὺ ἔχουν
διευθετηθεῖ στὸ χώρῳ τοῦ Μουσείου, μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ ἀρχαιολόγου Καβ-
βαδία, ἀποτελοῦν ἀντικείμενο ἀνάλυσης, σύγκρισης μ' ἐκθέματα μουσείων ἄλλων
εὐρωπαϊκῶν πόλεων, ἔτσι ὥστε νὰ υπογραμμισθεῖ ὁ πλοῦτος τῆς πολιτιστικῆς
κληρονομίης τῶν Ἑλλήνων.

Στὸ ἡμερήσιο πρόγραμμα ἐντάσσονται ὁ περίπατος στὸν Κεραμεικὸ καὶ
ἡ ἐπίσκεψη τῆς Μονῆς στὸ Δαφνί, τῆς ὁποίας τὰ μωσαϊκὰ συγκρίνονται μὲ τὰ
ἀντίστοιχα τῆς Ραβέννας καὶ τῆς Κωνσταντινούπολης. Τὴ στιγμὴ τῆς ἀνα-
χώρησης ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα, ἡ ἐπιθυμία νὰ ἐπαναλάβουν τὸ ταξίδι αὐτὸ χαρα-
κτηρίζει τὴ ταξιδιωτικὴ διαδικασίαν μὲ τάσεις ἐπανάδου σὲ τόπους ποὺ μόλις
ἐπισκέφθηκαν, καθὼς τὸ ὀργανωμένο τουριστικὸ ταξίδι, περιορίζει τὸ χρόνο⁶⁰

59. Αὐτὴν τὴν ἀντίληψη ἐκθέτει ὁ Pierre de Coubertin στὸ κείμενο ποὺ δημοσιεύει
μὲ διγλωσση ἔκδοση *Οἱ Ὀλυμπικοὶ Ἀγῶνες* (Pierre de Coubertin, Τιμολέων Φιλήμων,
Ν.Γ. Πολίτης, Χαρ. Ἄννινος), Ἀθῆνα, Ch. Beck, Παρίσι, H. de Soudier, 1896, σελ. 2:
«Ἄλλ' ἐν Γαλλίᾳ τὸν ἀντίον ἢ φυσικὴ ἀδράνεια ἐθεωρεῖτο ἔως ἐπ' ἐσχάτων ὡς πόρισμα
ἀναγκαῖον τῆς διανοητικῆς τελειοποιήσεως. Ἦτο παραδεδομένον ὅτι οἰοσδήποτε ἀγὼν
βλάπτει τὰς σπουδὰς ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα δέ, οὐδ' ἐφ' ἀνάγκῃ τὸν ὅτι ἡδύνατο νὰ ὑπάρχῃ,
δεσμός τις οἰοσδήποτε μεταξὺ τοῦ σώματος καὶ τῆς βουλῆσεως».

του «προσκυνήματος»: «Εκείνη τη στιγμή, γράφει ο Larroumet, ο ήλιος έδυε και φώτιζε τον Παρθενώνα. Οί κιονές του ξεχώριζαν έντονα στο μπλέ χρῶμα του ούρανοῦ. Ποτέ ὡς τότε, δὲν εἶδα τὸν ναὸ μέσα σὲ τέτοιο φῶς, σὲ τέτοιο ἀνάγλυφο. Τώρα φαίνεται τὸ πραγματικὸ μεγαλεῖο του, ἔλεγα στὸ σύντροφό μου. Πρέπει νὰ ξανάρθουμε. Αὐτὸ ἀπασχολοῦσε τὴ σκέψη ὅλων μας».

Ἡ ἐπίσκεψη τῆς νήσου Δήλου εἶναι τὸ θέμα τῆς δημοσίευσης τοῦ Larroumet στὴν ἐφημερίδα *Le Temps* τῆς 25ης Ἀπριλίου: ἐξετάζεται ὁ χῶρος τῶν ἐρειπίων, ἀναζητοῦνται ἀρχαῖες τοποθεσίες σύμφωνα μὲ ὁμηρικὲς ἀναφορές. Παρατίθενται συγκεκριμένα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ὁμηρικὸ κείμενο γιὰ τὸ μῦθο τῆς γέννησης τοῦ Ἀπόλλωνα, τὴν ἰδρύση τοῦ ἱεροῦ τῆς Δήλου, τὴν ὑπαρξὴ τοῦ φοινικοῦ δενδρου, τοῦ δάσους μὲ τίς ἐλιές καὶ τίς δάφνες...

Ἡ πανοραμικὴ θέα ποὺ δεσπόζει στὸ νησί ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ Κῦθος, ἡ ἀγριεμένη θάλασσα, ἡ ἀπουσία βλάστησης, οἱ βράχοι, τὰ σκόρπια ἐρείπια, ἡ ἀποξηραμένη κοίτη τοῦ χειμάρρου Ἰνωποῦ, τὸ ἔλος ποὺ λιμνάζει, ἡ πελασγικὴς προέλευσης «Σπηλιὰ τοῦ Δράκου», ἀποτελοῦν τὰ στοιχεῖα τοῦ χῶρου. Ἀναφέρονται τὰ μέλη τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ποὺ ὁλοκλήρωσαν τίς ἀνασκαφικὲς ἐπιχειρήσεις τῆς Δήλου: Charles Levêque, Amedée Hauvette, Salomon Reinach, Pierre Paris, Gustave Fougères, Georges Doublet, Philippe Legrand. Καταγράφονται ἐπίσης οἱ δυσμενεῖς συνθῆκες διαμονῆς τῶν ἐπιστημόνων αὐτῶν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἔρευνας των ὡς ἐξῆς: «Πρέπει νὰ δεῖ κανεὶς τὴ Δήλο γιὰ νὰ ἐκτιμήσει τὸν ἐπιστημονικὸ ζήλο τῶν νέων αὐτῶν ποὺ δέχτηκαν νὰ ζήσουν στὸ μέρος αὐτὸ γιὰ μῆνες καὶ χρόνια. Κατασκήνωσαν στὸ σπίτι ποὺ ἦταν κτισμένο στὴν ἄκρη τοῦ νησιοῦ μὲ ἓναν ὑπηρετὴ ποὺ φρόντιζε τὴ λιτὴ διατροφή των. Καθὼς τὸ νησί δὲν παρήγαγε τίποτα, ἔπρεπε νὰ πηγαίνουν μὲ βάρκα στὴ Μύκονο γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὰ ἀπαραίτητα. Ἄν φουρτούνιαζε ἡ θάλασσα τότε ἀντιμετώπιζαν καὶ τὸν κίνδυνο τῆς ἔλλειψης ἀγαθῶν. Γιὰ νὰ καθοδηγήσουν τοὺς Ἕλληνες ἐργάτες χρειάστηκε πολὺ ὑπομονὴ καὶ δύναμη. Χρειάστηκε ἐπίσης μεγάλῃ διπλωματία γιὰ νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τοὺς Ἕλληνες ἐφόρους ποὺ ἦσαν ἀρμόδιοι γιὰ τὴν ἐπίβλεψη τῶν ἀνασκαφῶν. Τελικὰ γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα οἱ πιστώσεις ἦσαν εὐκαταφρόνητες. Ὁ κ. Homolle ξεκίνησε τὴν ἐκστρατεία μὲ 15000 φράγκα. Συνολικὰ, σὲ 25 χρόνια ἡ Γαλλία δὲν ξόδεψε παραπάνω ἀπὸ 50000 φράγκα. στὴ Δήλο. Ἀξίζουν κάποια ἀναγνώριση αὐτοί, ποὺ γιὰ τὴ δόξα τῆς Γαλλικῆς ἐπιστήμης, ἔζησαν σὰν ἀρχιεργάτες, σὰν ναυαγοί».

60. Βλ. σχετικὰ μὲ τὰ μειονεκτήματα τοῦ ὁργανωμένου ταξιδιοῦ: Droulia L., «De la périégèse individuelle au tourisme de masses», *Vers l'Orient par la Grèce*, Παρίσι, Klincksieck, 1993, σελ. 113.

Ἡ ἰδιαιτερότητα στὶς ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴ Δῆλο βρίσκεται στὸ γεγονός ὅτι ἡ περιγραφή τῶν μνημείων καθίσταται δυσχερὴς γιὰ τὸ Larroumet, ἐλλείψει διακειμένου, ἄλλης ἀρχαίας περιγραφῆς, ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος⁶¹. Ἐπισημαίνονται τὰ ἐρεῖπια τοῦ μνημείου τῶν ταύρων, τοῦ βωμοῦ τῶν κεράτων (κεράτωνα), τῆς ὁμώνυμης στοᾶς καὶ οἱ πολλὲς ἐπιγραφές τίς ὁποῖες ἀνέδειξαν οἱ ἀνασκαφές. Παρέχονται πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὴ θρησκευτικὴ καὶ ἐμπορικὴ ζωὴ τοῦ νησιοῦ, μὲ τὴ σπουδαιότητα τοῦ χώρου γιὰ τοὺς πιστοὺς τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ συγχρόνως τίθεται θέμα γιὰ τὸν κίνδυνον ποὺ διατρέχουν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα λόγῳ κακῆς φύλαξης.

Συναισθήματα μοναξιάς κι ἐγκατάλειψης προκαλεῖ τὸ ἔρημο καὶ πετρώδες νησί σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ θρησκευτικὴ ζωὴ τοῦ παρελθόντος. Ὁ ἐπιλόγος ἐπιβεβαιώνει ὅτι ἡ ἐπίσκεψή των ἀποτελεῖ ἓνα ταξίδι στὸ χρόνο ποὺ χάθηκε, ἓνα προσκύνημα στὰ ἐρεῖπια ποὺ μαρτυροῦν τὸν πολιτισμὸ ποὺ διατηρήθηκε: «Πουθενὰ στὴν Ἑλλάδα ἡ μελαγχολία τοῦ παρελθόντος δὲν εἶναι μεγαλύτερη. Στους Δελφούς, στὴν Ὀλυμπία, ἀκόμη καὶ στὶς Μυκῆνες παρὰ τὴν ἀγριότητα τοῦ τοπίου, ἡ ζωὴ συνυπάρχει μὲ τὸ θάνατο. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι καὶ δέντρα, σπίτια καὶ πολιτισμός. Στὴ Δῆλο δὲν ὑπάρχει τίποτα. Στὸ νησί ἔπουν ἀπαγορευόταν νὰ γεννηθεῖ κανεὶς ἢ νὰ πεθάνει, γιὰ νὰ μὴ μολύνει τὴν ἱερὴ γῆ, δὲν ὑπάρχουν πλέον οὔτε γεννήσεις, οὔτε θάνατοι, ἀπὸ τότε ποὺ τὸ ἐγκατέλειψε ὁ θεὸς του. Εἶναι μιὰ ἔρημος μὲ πέτρες, ἓνα κοιμητήριο χωρὶς πρασινάδα, ἡλιοκαμμένο, ἀνεμοδαρμένο. Ὅμως δὲν ὑπάρχει πῶς μεγαλόπρεπο κοιμητήριο. Ἡ Δῆλος ξεστεφανώτη, διότι ἀφοῦ, καθὼς λέει ὁ ποιητής, «ἄνθισε ὅπως τὸ ἄνθοςκέπαστο μὲ ἀγριολούλουδα κορφοβούνι», παραμένει ἱερὴ καὶ δυὸ χιλιάδες χρόνια μετὰ τὸ τέλος τῆς λατρείας, νὰ ἡ γαλέρα τῆς Δήλου, ἓνα καράβι ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὴ Δύση νὰ ἀγκυροβολήσει ἐδῶ, γεμᾶτο πιστοὺς».

Ἡ ἀνταπόκριση τῆς 28ης Ἀπριλίου συντάσσεται πάνω στὸ πλοῖο στὶς 10 Ἀπριλίου καὶ δημοσιεύεται μὲ ὑπότιλο Ἀπὸ τὴ Σύρα στὴ Μεσσήνη, δεκαοκτὼ ἡμέρες ἀργότερα. Ἡ ἀφήγηση ἀκολουθεῖ τὴν παρατακτικὴ σύνδεση τῶν διαδοχικῶν σκηνῶν ἀπὸ τὰ διάφορα στάδια τῆς προγραμματισμένης διαδρομῆς: Μετὰ ἀπὸ τὴ Δῆλο, τὸ πλοῖο ἀγκυροβολεῖ στὴ Σύρο, τὸν τελευταῖο σταθμὸ τοῦ ταξιδιοῦ: «Τὸ ταξίδι ἥδη ἔχει τελειώσει» γράφει ὁ Larroumet, ὅμως τὸ αἶσθημα τῆς ἀνολοκλήρωτης ἀναζήτησης, τῆς περιήγησης ποὺ διακόπτεται, τοὺς ἀκολουθεῖ. «Εἴμαστε κατακουρασμένοι, μουσκεμένοι ἀπὸ τὴ βροχὴ, ἀνεμοδαρμένοι, συνεχίζει ὁ συγγραφέας, ἀλλὰ ἡ προμήθεια τῆς περιέργειας καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ δὲν ἐξαντλήθηκε. Θὰ ἐπιθυμούσαμε νὰ δοῦμε, νὰ θαυμάσουμε καὶ ἄλλα ἀξιοθέατα. Ἀφήνουμε πίσω μας πολλὰ ὀνόματα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ θέλαμε

61. Συνήθως οἱ ταξιδιώτες ἦσαν ἐφοδιασμένοι μὲ τὰ ἔργα τοῦ Πλουτάρχου ἢ τοῦ Στράβωνα.

νά συνδέσουμε μιὰ ἀνάμνηση». Μὲ τίς εὐχαριστίες πρὸς τὸν ἀρχαιολόγο Th. Homolle, τίθεται πάλι τὸ θέμα γιὰ τὴ δημόσια ἢ ἰδιωτικὴ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τοῦ ἔργου ποὺ ἐπιτελεῖται ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ Ἐρμούπολις περιγράφεται ὡς ἡ πύλη ποὺ ἀναγγέλλει τὴν Ἀνατολή· σημειώνεται ἡ ἀμφιθεατρικὴ θέση της, ὁ ἐμπορικὸς χαρακτήρας της, οἱ ἐκκλησίες της, τὸ κτίριο τῆς Alliance Francaise, συνήθειες τῶν μικρεμπόρων τοῦ νησιοῦ κ.ἄ. Ἀναφέρονται καὶ σχολιάζονται τὰ διακείμενα τῶν Théophile Gautier, Gérard de Nerval, καὶ Lamartine σχετικὰ μὲ τὴ Σῦρο ἢ τὰ Κύθηρα, καθὼς ἀργότερα τὸ Σενεγάλη περιπλέει τίς ἀκτὲς τῆς Πελοποννήσου, ὅπως ἐπίσης γίνονται παραπομπὲς στὴν ὁμηρικὴ Ὀδύσσεια, στὴν ποιητικὴ σύνθεσις Ταξίδι στὰ Κύθηρα τοῦ Baudelaire καὶ στὸ εἰκαστικὸ ἔργο τοῦ Watteau μὲ θεματικὴ τὰ Κύθηρα.

Μῦθοι διευρύνουν τὸ ταξίδι τῆς ἐπιστροφῆς ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο Μαλέα, Τάιναρο ὡς τὴ Μεσσήνη, καὶ παρατίθενται ἀποσπάσματα ὅπως ἡ ὁμηρικὴ περιγραφὴ τοῦ μύθου τῆς Σκύλλας καὶ τῆς Χάρυβδης.

Ὁ Larroumet πραγματοποιεῖται στὴν δημοσίευσή της 29ης Ἀπριλίου, στὴν ἐφημερίδα *Le Temps*, τὸ τελευταῖο στάδιο τοῦ ταξιδιοῦ, τὴ διαδρομὴ ἀπὸ τὴ Μεσσήνη στὸ λιμάνι τῆς Μασσαλίας. Τὸ χρονικὸ τῆς ἐπιστροφῆς, πέρα ἀπὸ τὴ περιγραφή τῶν δυσμενῶν καιρικῶν συνθηκῶν, τῆς περιγραφῆς τῆς ζωῆς ἐν πλῶ, περιέχει καὶ τὴν ἐπιστολὴ ποὺ παραλαμβάνει ὁ συγγραφέας, κατὰ τὴν ἀποβίβασή του στὴ Μασσαλία, ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ καὶ ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς ὁποίας παραθέτει τὰ ἐξῆς: «Ἡ σκέψη μας σὰς ἀκολούθησε. Ἀγαπήσαμε τὸ Σενεγάλη ὅπως τὴ χώρα τῆς ὁποίας τὴ χάρι καὶ τὴ δύναμις ἐκπροσώπησε κοντά μας. Τὸ ἀγαπήσαμε καὶ τοῦ εἴμαστε εὐγνώμονες διότι τίμησε καὶ πρόβαλε τὴ Γαλλία σὲ χώρες ποὺ τὴ γνωρίζουν πολὺ λίγο (...) χρωστᾶμε εὐγνωμοσύνη γιὰ τὴν ἐπιθυμία σας νὰ ἐπισκεφθεῖτε τοὺς χώρους ὅπου ἐργαζόμαστε γιὰ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν πατρίδα, νὰ γνωρίσετε τίς προσπάθειές μας καὶ νὰ τίς καταστήσετε γνωστὲς στοὺς ἄλλους ποὺ ἔμειναν ἐκεῖ, καὶ μὲ τὸ παράδειγμα ποὺ δώσατε θὰ τοὺς παρακινήσετε νὰ ἔλθουν ἀργότερα κι αὐτοί...

Τὰ πολλὰ ἐγκωμιά σας μᾶς συγκίνησαν ἰδιαίτερα γιὰτὶ ὡς Γάλλοι κρίνατε πὼς εἴμαστε ἄξιοι τῆς Γαλλίας. Ἐλπίζομε ὅτι θὰ προσηλυτήσετε ἀνθρώπους ὑπὲρ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Ἴσως βρεθοῦν γενναῖοι ἄνθρωποι ποὺ θὰ δεῖξουν ἐνδιαφέρον γιὰ τίς ἐργασίες μας. Νιώσατε ὅτι ὑπάρχει ἐδῶ μιὰ θέση νὰ περιφρουρήσουμε γιὰ τὴ Γαλλία καὶ ἐλπίζομε ὅτι αὐτὸ θὰ τὸ μεταφέρετε. Ὅχι μόνον νὰ τὴ διατηρήσουμε ἀλλὰ νὰ τὴ διευρύνουμε διότι ὁ ἀνταγωνισμὸς εἶναι μεγάλος καὶ διαρκής. (...)

Στὸν ἐπίλογο τῆς τελευταίας αὐτῆς ἀνταπόκρισης ὁ Gustave Larroumet ἐκ μέρους τῶν συνταξιδιωτῶν του, δηλώνει πὼς εἶναι ὁπαδοὶ τῆς θρησκείας τοῦ ἑλληνισμοῦ. Παρουσιάζει τὴν προσήλωση των στὴν Ἑλλάδα ἀνάλογη μὲ τὴ σχέση ποὺ νιώθει τὸ παιδί γιὰ μιὰ μητέρα ποὺ δὲν εἶδε ποτέ, μὰ ποὺ ἡ

σχέψη της τὸ μύησε στὴ ζωή: μιὰ σχέση ἀγάπης ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει ἡ ἴδια καὶ μετὰ τὸ ταξίδι αὐτὸ στὴν Ἑλλάδα. Ὁ περιηγητὴς τελειώνει τὴν ἀφήγησή του μὲ τὶς παρακάτω φράσεις: «Κατὰ τὸ προσκύνημα αὐτὸ ἐπισκεφθήκαμε τὴ μητέρα ποὺ γαλούχησε τὴν Εὐρώπῃ» ἦταν σεβάσμια μὲ τὶς ρυτίδες της καὶ ἐκτυφλωτικὴ μὲ τὰ σημάδια τῶν πληγῶν της. Διατηροῦμε στὴν καρδιά μας τὴ ζωντανή της εἰκόνα».

Ἡ ἀπαίτηση τῶν ἀναγνωστῶν καὶ συνταξιδιωτῶν γιὰ περαιτέρω ἀνάπτυξη τῆς ἐπίσκεψης στὴν Ἀκρόπολη ἀναγκάζει τὸ Larroumet, ὅπως ὁ ἴδιος σημειώνει, νὰ συγγράφει στὸ Παρίσι μετὰ τὴν ἀφιξή του καὶ νὰ προσθέσει στὴν περιήγησή του, *a posteriori*, δύο ἐπιστολὲς μὲ τίτλο *Στὴν Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν*, μὲ ἡμερομηνίες 25 καὶ 27 Ἀπριλίου. Ἀποδίδονται λεπτομέρειες ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν, πραγματοποιοῦνται ἀναφορὲς σὲ κείμενα σχετικὰ μὲ τὸ ρόλο τῆς Ἀκρόπολης, ὑπογραμμίζονται οἱ ἀρχιτεκτονικὲς ἀρχὲς ποὺ διέπουν τὰ οἰκοδομήματα, ἡ ἐπίδρασή των στοὺς Ρωμαίους. Πέρα ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῶν ρυθμῶν στὰ μνημεῖα τοῦ Παρθενῶνα, τῶν Προπυλαίων καὶ τοῦ Ἑρέχθειου ὁ συγγραφέας ποοβαίνει σὲ παραλληλισμὸ τῶν μνημείων αὐτῶν μὲ γραπτὰ μνημεῖα τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος: π.χ. τοῦ Θουκυδίδη, τοῦ Σοφοκλῆ, τοῦ Ἀριστοφάνη. Τὰ κείμενα αὐτὰ συμπαραλαμβάνονται ὡς ἐνόητες-ἐπιστολὲς VIII, IX, στὴν αὐτοτελῆ ἔκδοση *Vers Athènes et Jérusalem*⁶². Ἐνῶ κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὴν Ἀκρόπολη, ὅπως προαναφέραμε, παραπέμπει στὸ διακείμενο τοῦ Renan, τοῦ Chateaubriand καὶ ἄλλων Γάλλων περιηγητῶν, ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀναθεωρεῖ τὴ θέση αὐτὴ καὶ ἐμπιστεύεται τὶς προσωπικὲς ἐμπειρίες καὶ συναισθήματα: «Πολλὲς γνωστὲς σελίδες μεγάλων συγγραφέων ἔγιναν κοινοὶ τόποι καὶ ἡ παρουσία των μᾶς ἀποθαρρύνει νὰ ἀναπτύξουμε διαφορετικὰ συναισθήματα. Εἶναι ἀπαραίτητο νὰ κάνουμε μιὰ προσπάθεια νὰ εἴμαστε μὲ τὸ μέρος τῆς προσωπικῆς μας ἀποψφης»⁶³.

Ἐπίσης στὴν αὐτοτελῆ ἔκδοση παρατηροῦνται ἐπεμβάσεις, βελτιώσεις ὅπως στὲ ἀρχικὸ κείμενο τῶν δημοσιευμένων ἐπιστολῶν στὴν ἐφημερίδα *Le Temps*, τροποποιοῦνται φράσεις ἢ ἀντικαθίστανται ἐπιθέτα, προστίθενται παράγραφοι, σημειώνονται διαφοροποιήσεις σὲ σχόλια. Στὴν περιγραφή τῆς πεδιάδας τῆς Ἰτέας, στοὺς πρόποδες τῶν Δελφῶν, γιὰ παράδειγμα, συμπληρώνονται στοιχεῖα, λεπτομέρειες ποὺ ἔχουν διαφύγει στὴν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ Τύπου, ὅπως οἱ πληροφορίες γιὰ τὴν ὁμιλία τοῦ Jourdanne στὸ Χρυσό, κατὰ τὴν ἐπίσκεψή των στοὺς Δελφοὺς ἢ ἀκόμη ὅπως τὸ ὑστερόγραφο⁶⁴ μὲ τὸ

62. Gustave Larroumet *Vers Athènes et Jérusalem*, Παρίσι, Librairie Hachette et Ce. 1898.

63. *Αὐτόθι*, σελ. 111.

64. *Αὐτόθι*, σελ. 65-66.

Λυρουντζής

Ἐφημερίδα *Le Journal*
Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη - Παρίσι.

κείμενο της ομιλίας του Νικολάου Κοτσάκη, προς τους επιβάτες του *Σενεγάλη*, στο Ναύπλιο.

Οί επιστολές του Gustave Larroumet με τις ταξιδιωτικές εντυπώσεις στα πλαίσια των ολυμπιακών αγώνων του 1896 υπογραμμίζουν το πολιτιστικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει η περιήγηση στην Ελλάδα: επίσκεψη που συνδυάζει την ευχάριστη της συμμετοχής στο θεσμό συμφιλίωσης των λαών και τη γνωριμία με μια χώρα όχι ξένη, αλλά με τη δεύτερη πατρίδα, τη «γῆ που ἔθρεψε τὸν πολιτισμό» και κληροδότησε τις ἀξίες της στο δυτικό κόσμο. «Διαμορφωθήκαμε ὡς χαρακτήρες με τὸν κλασικό πολιτισμό, δηλώνει ὁ συγγραφέας, κι αἰσθανόμαστε εὐγνώμονες γι' αὐτό. Ἡ παιδεία κατὰ τὴ διάρκεια τῶν γυμνασιακῶν μας σπουδῶν παρόλα τὰ κενά, τὸν ἀργὸ ρυθμό, τὴν ἀνία, ἐναπόθεσε βαθιὰ στὴ μνήμη μας σκηνές καὶ λέξεις πού δὲ θὰ σβηστοῦν ποτέ. Μᾶς ἐφοδίασε με ἓνα μέσο καθὼς μᾶς ἀνάγκαζε νὰ συγκρατήσομε μερικὲς φράσεις τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Θουκυδίδη, μερικὸς στίχους τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλῆ (...) τὰ πρῶτα τὰ πιὸ ὠραία ἄνθη τοῦ ἥρωισμοῦ καὶ τῆς ὁμορφιάς ἦσαν αὐτὰ πού μαζέψαμε ἀπὸ ἐδῶ, ἀπὸ τὴ χώρα πού ἀπλώνεται τῶρα μπροστὰ στὰ μάτια μας»⁶⁵.

Ἡ ἐφημερίδα, *Le Temps*, πέρα ἀπὸ τις ἀνταποκρίσεις αὐτές, δημοσιεύει καθημερινὰ πληροφορίες, ἀποτελέσματα τῶν αγώνων καὶ ἐπιδόσεις κυρίως Γάλλων ἀθλητῶν, σὲ ἰδιαίτερη στήλη. Στὴ στήλη αὐτή, με τὸν τίτλο *Ἑλλάδα*, ἀναφέρεται καὶ ἡ φιλελληνικὴ ἐκδήλωση πού πραγματοποιοῦν Γάλλοι ἀθλητές, συνοδευόμενοι ἀπὸ πλῆθος 2.000 ἀτόμων, μπροστὰ ἀπὸ τὰ γραφεῖα τῆς ἐλληνικῆς ἐφημερίδας *Ἄστυ*, ὅπου ἐκφωνοῦνται λόγοι γιὰ τὴν ἐλληνογαλλικὴ φιλία σὲ ἀτμόσφαιρα ἀδελφοσύνης. Τοὺς ἐλληνογαλλικοὺς δεσμοὺς θὰ ἐπικαλεσθεῖ καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Δηλιγιάννης, ἀναφέρει ἄλλο ἄρθρο⁶⁶, ὅταν σὲ κοσμικὴ ἐκδήλωση, ἀπευθύνεται στὸν ἀπεσταλμένο τῆς ἐφημερίδας *Le Figaro*, Hugues Le Roux, καὶ ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνη τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Γάλλους οἱ ὅποιοι ἀπὸ τὴν περίοδο τοῦ ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας παραμένουν ἐξάιρετοι φίλοι.

Ἐπίσης στὶς 16 Ἀπριλίου δημοσιεύεται μικρῆς ἔκτασης ἄρθρο ὡς ἀνταπόκριση τοῦ ἐθνικοῦ πρακτορείου Τύπου με τίτλο *Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες*. Τὸ θέμα τῆς δημοσίευσης συνίσταται στὴν τελετὴ λήξης τῶν αγώνων πού πραγματοποιεῖται με ἰδιαίτερη ἐπισημότητα στοὺς νικητὲς ἀπονέμεται δίπλωμα, ἓνα μετάλλιο καὶ ἓνα κλαδὶ ἐλιάς, ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος ἐναποθέτει στὴν κεφαλὴ των δάφνινο στεφάνι καθὼς ἡχεῖ ὁ Ἐθνικὸς Ὕμνος τῆς

65. *Αὐτόθι*, σελ. 109-110.

66. *Le Temps*, 12 Ἀπριλίου 1896.

χώρας των. Ἀναφέρονται οἱ νικητὲς κατὰ ἐθνικότητα καὶ ὡς ἐπίλογος τοῦ ἄρθρου, δημοσιεύεται ἡ εἰδηση, ποὺ ἀποδεικνύεται ἀνεπιβεβαίωτη, ἀναφορικὰ μὲ ἀπόφαση τῆς Διεθνoῦς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν τέλεση τῶν ἀγώνων πάλι στὴν Ἀθήνα, μετὰ τὴν παρέλευση τετραετίας.

III. ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ *LE FIGARO* *MONDE ECONOMIQUE* ΚΑΙ ΣΕ ΑΛΛΑ ΕΝΤΥΠΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟῦ ΤΥΠΟΥ

1. *Le Figaro*

Στὰ φύλλα τῆς 7ης καὶ 12ης Ἀπριλίου 1896, τὰ ἄρθρα τοῦ δημοσιογράφου Paul Meyan παρέχουν πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὴν ἐναρξὴ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, τὸ πρόγραμμα, τοὺς ἀθλητὲς καὶ κυρίως τὸν Ὀλυμπιονίκη Σπύρο Λούη. Ἡ κύρια ὅμως ἀρθρογραφία ποὺ ἀφορᾷ στοὺς ἀγῶνες, ἀναπτύσσεται μὲ τέσσερις δημοσιεύσεις, σὲ δύο πρωτοσέλιδες στήλες τῶν φύλλων μὲ ἡμερομηνίες 13, 17, 21, 22 Ἀπριλίου καὶ ὑπογράφονται ἀπὸ τὸ δημοσιογράφο Hugues Le Roux, ποὺ ταξίδεψε ὡς ἀπεσταλμένος ἀνταποκριτῆς τῆς ἐφημερίδας στὴν Ἀθήνα μὲ αὐστριακὸ ἀτμόπλοιο ἀπὸ τὸ Πρίντεζι, ὡς τὴν Πάτρα. Τὰ κείμενά του φέρουν μὲ τὴ σειρὰ δημοσίευσής των τοὺς ἐξῆς τίτλους:

1. Στὴν Ἑλλάδα - Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες 2. Στὴν Ἑλλάδα - Ἡ Μαραθωνοδρομία 3. Στὴν Ἑλλάδα - Ἡ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή 4. Προσκεκλημένος τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴ ἤδη τοῦ πρώτου ἄρθρου γίνεται φανερό, ὅτι, στοὺς ἐπισκέπτες, ἡ Ἑλλάδα ταυτίζεται μὲ τὸ ἀρχαῖο πνεῦμα: «Ἡ εὐκαιρία μὲ φέρνει γιὰ πρώτη φορὰ, γράφει ὁ Le Roux, στὴ θεϊκὴ αὐτὴ ἀκτὴ, σὲ μιὰ στιγμὴ ὅπου ἡ ψυχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀναρριγᾷ, ὅπου ὁ Ὑμηττὸς ξαφνιασμένος ἀκούει στὰ πόδια του τὸ βουητὸ ἀπὸ τὰ πλήθη ποὺ συνάχτηκαν μετὰ ἀπὸ τόσα χρόνια, ὅπου τ' ἀνθισμένα φύλλα τῆς ἄκανθας στὰ κιονόκρανα νιώθουν ν' ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ γῶμα, μέσα ἀπὸ τοὺς πόρους τῆς πέτρας, ὁ χυμὸς τῶν χαμένων στὸ παρελθὸν ἀνοιξέων.

Ὅντας μακριά, δύσκολα ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι ἡ Ἑλλάδα ζεῖ μὲ τὶς συνήθειες, τοὺς θεσμοὺς τοῦ σύγχρονου κόσμου καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἀπλῶς θεματοφύλακας ἑνὸς μνημειώδους παρελθόντος τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος(...) Αὐτὴν τὴν προκατάληψιν ἔφερα μαζί μου ὅπως ὅλος ὁ κόσμος, στὸν ταξιδιωτικὸ σάκο μου. Μοῦ ἔσφιγγε τὴν καρδιά στὴν προκυμαία τῆς Πάτρας ποὺ μοιάζει μὲ ὅποιαδήποτε ἀποβάθρα λιμανιοῦ τῆς Μεσογείου. Τὴν ἐγκατέλειψα, σὰς βεβαιῶνω στὸ κατώφλι αὐτοῦ τοῦ Ὀλυμπιακοῦ σταδίου, ὅπου ἡ Νέα Ἑλλάδα ἦλθε νὰ μᾶς ὑποδεχθεῖ μὲ πρόσωπο θεᾶς». Ἄν καὶ ὁ δημοσιογράφος βεβαιώνει

πὼς ἐγκαταλείπει αὐτὴ τὴν προκατάληψη, οἱ συγκρίσεις καὶ οἱ ἀναφορὲς παρ-
εισφύρου ἀυθόρμητα στὰ κείμενά του. Ὁ εὐεργέτης Γεώργιος Ἀβέρωφ, λόγου
χάρη, συγκρίνεται μὲ τοὺς χορηγοὺς τῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ Ἀθήνα, γιὰ τὸ συγγραφέα τοῦ κειμένου, δεσπόζει μὲ τὰ μνημεῖα τῆς
σὲ ὅλους τοὺς πολιτισμοὺς τῆς ὑψηλῆς, καὶ εἶναι τιμὴ στοὺς σύγχρονους ὀλυ-
μπιονίκας τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ κότινος τῆς νίκης θὰ ἐπιτρέψει νὰ γίνουν πολῖτες
αὐτῆς τῆς πόλης. Ἡ τελετὴ ἑναρξῆς τῶν ἀγῶνων ἀποτελεῖ μέρος τῆς διαδικα-
σίας σύνδεσης, τῆς παλαιᾶς, καὶ νέας ἐποχῆς τῶν ἀγῶνων: «Ὁ κρῖκος μίᾶς
σπασμένης ἄλυσίδας, σημειώνει ὁ Le Roux, ἐπανασυνδέεται. Ἡ τελετὴ λαμ-
βάνει σχεδὸν ἱερὸ χαρακτῆρα».

Ἀντλῶντας πληροφορίες ἀπὸ τὴ σχετικὴ μὲ τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες
τῆς Ἀρχαιότητος, ὅπως γράφει, μονογραφία τοῦ Γ. Σπυρίδου, ὁ δημοσιογράφ-
ος ἐπεξεργάζεται τὸ κείμενο ποὺ ἀπευθύνει στὸ κοινὸ τῆς ἐφημερίδας, μὲ
συμπληρωματικὰ στοιχεῖα, ἀπαραίτητα γιὰ νὰ ἐνεργοποιήσουν τὴν διαλεκτικὴ
χρονικότητα καὶ νὰ δημιουργήσουν μιὰ ἀτμόσφαιρα πραγματικοῦ καὶ δυνάμει
φανταστικοῦ χρόνου, ἡ ἐνεργὴ συμμετοχὴ στὴν ὁποία θεωρεῖται πλεονέκτημα
τῶν ἐπισκεπτῶν. Οἱ δρόμοι ποὺ ἀκολουθοῦσαν οἱ δημόσιοι κήρυκες, ἀναφέρει
τὸ κείμενο, οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς Ὀλυμπιακῆς Ἐπιτροπῆς σὲ ὅλο τὸν γνωστὸ
τότε κόσμον, ἀποκαλοῦνταν ἱεροί. Γιὰ τὸν σύγχρονον περιηγητὴ εἶναι οἱ ἴδιοι
δρόμοι ποὺ τὸν ὀδηγοῦν στὴν Ἀθήνα, μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ταξιδιωτῆς ἀνταπο-
κρινόμενοι στὸ κάλεσμα, ὅχι πλέον τῆς σάλπιγγας ἀλλὰ τῶν σύγχρονων μέ-
σων ποὺ τὴν ἀντικατέστησαν.

Τὸ γεγονὸς πὼς οἱ ἀθλητὲς, ἀπὸ κάθε γωνιὰ τῆς γῆς, ἀνταποκρίθηκαν στὸ
κάλεσμα τῆς Ἀθήνας «εἶναι πιὸ συγκινητικόν, γράφει ὁ Le Roux, καὶ ἀπὸ τὸ
ἴδιο τὸ θέαμα τῶν ἀγῶνων. Ἄν ἤμουν Ἕλληνας θὰ ἐνιωθα τὴν ψυχὴ μου γε-
μάτῃ περηφάνεια. Τὸ ἄκουσμα τῆς λέξης ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ἀπὸ χεῖλη ἑλλη-
νικά, σ' ἓνα κόσμον πολυάσχολο καὶ ἐχθρικό, σὰν τὸ δικό μας, ἔφθανε γιὰ νὰ ξυ-
πνήσει τὸ ὄνειρο, ἐκεῖ κάτω μέχρι τὴν Ἰνσουλίνδην, στὴν καρδιά τῶν νεογέννη-
των λαῶν καὶ νὰ σπεύσουν νὰ διεκδικήσουν, στὸ στάδιο τῆς Ἀθήνας, τὸ κλαδὶ
ἐλιάς ποὺ ἀντάμειψε τὸν Μίλωνα καὶ τὸν Πολυδάμαντα».

Στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ δευτέρου ἀρθροῦ ἐπισημαίνεται ἡ φιλοξενία τῶν Ἑλ-
λῶν καὶ ὁ ἐνθουσιώδης τρόπος ἐπιβράβευσης ὅλων τῶν νικητῶν. Ἀναφέρεται
στὶς ἐπιδόσεις τῶν Ἀμερικανῶν, στὴ νίκη τοῦ Γάλλου ποδηλατοδρόμου,
ἐνῶ τὸ κύριο μέρος τοῦ κειμένου ἐστιάζεται στὸ Μαθαθώνιο δρόμο, στὶς προσ-
δοχίς τῶν Ἑλλήνων. Παραθέτομε τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν προσπάθειά
του νὰ ψυχογραφήσει τὸ πλῆθος γύρω του, ν' ἀξιολογήσει τοὺς σύγχρονους
Ἕλληνας σὲ σχέση μὲ τοὺς προγόνους των, ἀναζητώντας στὴν αὐθόρμητη συμ-
περιφορὰ των, δείγματα ἥθους ποὺ ἐπέβαλε ἡ μακραίωνη πολιτιστικὴ παρά-
δοση, ἐν ἐνεργείᾳ κώδικες τῆς ἡθικῆς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, ἐξιδανικεύοντας

τὴν εἰκόνα των «(...) ἡ συγκίνηση ἀνέβαινε στὰ πρόσωπα, ὅπως οἱ φυσαλλίδες στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ποταμοῦ. Μοιάζουν πολὺ μὲ τὰ δικά μας ποὺ δὲν χάνουν τὸ πνευματικότητά των ὅταν ἐνθουσιάζονται ποὺ ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ὑπερδιέγερση δὲ χάνουν τὴ χάρη των. Πλῆθος ποὺ δὲν κινεῖται χωρὶς λόγια. Ἡ χαρά του ἡχεῖ, ἡ ζωὴ του εἶναι ἀρμονικὴ. Ἦταν ἐκεῖ πολλὲς γυναῖκες ἀπὸ τὴν ἐπαρχία, χωρικοί, ὅμως τὰ ἐνδύματά των ἦσαν σκουρόχρωμα (...). Οἱ Ἕλληνες συνεχίζουν ν' ἀγνοοῦν ὅτι σὲ ἄλλα μέση ἔχουν μπερδέψει τὴν ὁμορφίαν μὲ τὴν πολυτέλεια. Ἐδῶ αὐτοὶ ζοῦν μὲ μέτρο (...)»⁶⁷. Ἡ φιλελληνικὴ στάση τοῦ Hugues Le Roux ἐπιβεβαιώνεται στὴν ἐνθουσιώδη περιγραφή τῆς νίκης τοῦ Σπύρου Λούη καὶ μὲ τὴν εἰλικρινὴ συμμετοχὴ του στὰ συναισθήματα χαρᾶς τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ τρίτο ἄρθρο, τῆς 21ης Ἀπριλίου ἀναφέρεται στὴ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν καὶ πληροφορεῖ τὸ κοινὸ τῆς ἐφημερίδας σχετικὰ μὲ τὴν ἱδρυσή της τὸ 1856, τοὺς στόχους της μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ στήριξη τῆς γαλλικῆς γλώσσας καὶ λογοτεχνίας, οἱ ἀνασκαφὲς ποὺ ἔγιναν στοὺς Δελφούς, στὰ Προπύλαια, στὴ Μακεδονία καὶ στὴ Δῆλο. Ἀναφέρονται τὰ πρόσωπα τῆς πρώτης καὶ δεύτερης γενιᾶς, ποὺ πρόσφεραν μὲ ζῆλο τὶς ὑπηρεσίες των. Δίδονται πληροφορίες ἀναφορικὰ μὲ τοὺς οἰκονομικοὺς πόρους τῆς Σχολῆς, ποὺ ἀντίθετα μὲ τὴν Γερμανικὴ ἢ τὴν Ἀμερικανικὴ εἶναι περιορισμένοι, πληροφορίες ἐπίσης γιὰ τὶς ὑποτροφίες τῶν σπουδαστῶν, τὴ δραστηριότητα τῶν διευθυντῶν. Ἀπευθύνεται ἐκκλήση ἀπὸ τὶς σελίδες τῆς ἐφημερίδας, στὰ συγκεκριμένα στελέχη τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως Léon Bourgeois, καὶ Emile Combes, νὰ ἐπιχορηγηθεῖ ἡ Σχολὴ μὲ τὸ ποσὸ τῶν 50.000 - 60.000 γαλλικῶν φράγκων, γιὰ νὰ ἀνακαινισθεῖ τὸ κτήριο καὶ νὰ προγραμματισθοῦν οἱ ἐργασίες τῆς Σχολῆς ποὺ σὰν ἀποστολὴ ἔχει, ὅπως γράφει, νὰ αὐξηθεῖ τὸ γόητρο τῆς Γαλλίας στὴν Ἑλλάδα.

Ἡ τέταρτη ἀναπόκριση ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα φέρει τὴν ἡμερομηνία 15 Ἀπριλίου καὶ δημοσιεύεται στὶς 22 Ἀπριλίου 1896. Ἀναφέρεται στὸ βασιλεῖα Γεώργιο καὶ τὸ περιβάλλον του, καθὼς ὁ δημοσιογράφος προσκαλεῖται ὡς ἐκπρόσωπος τῆς ἐφημερίδας στὸ δεῖπνο πρὸς τιμὴ τοῦ μονάρχου τῆς Σερβίας. Περιγράφεται ἡ λεπτότητα τῶν τρόπων τοῦ Ἑλλήνα βασιλεῖα, καταγράφονται διάφορες συζητήσεις, περιστάσεις ποὺ ἀναδεικνύουν κατὰ τὸν Le Roux τὴν προσωπικότητα του καὶ τὸν ἰσχυροποιοῦν ὡς μονάρχου ποὺ ἐπιβάλλεται στὴ δυσαρμονία μεταξὺ τῶν πολιτικῶν κομμάτων. Γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἄσφογη διεξαγωγὴ τῶν ἀγώνων, τὴν εὐγένεια, τὸ αἶσθημα τῆς φιλοξενίας τοῦ Ἑλληνι-

67. Τὴν αἰσθηση τοῦ μέτρου στοὺς Ἕλληνες θὰ τονίσει καὶ ὁ Ch. Maurras στὴν *Τέταρτη Ἐπιστολή* του, ἀναπόκριση ἀπὸ τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες στὴ *La Gazette de France*, 19 Ἀπριλίου 1896.

καὺ λαοῦ. Τὸ γεγονός ἐστὶ δὲν ἀναφέρθηκε κανένα δυσάρεστο γεγονός στὴν ἀστυνομία, δὲν ἔγινε καμία κλοπή, ἱκανοποιεῖ τοὺς ὀργανωτές· προστίθεται ἡ πληροφορία ἐστὶ ὁ Σπύρος Λούης ἀρνήθηκε κάθε χρηματικὴ προσφορά, ἀφιερόνοντας τὴ νίκη του στὴν τιμὴ τῆς πατρίδας.

Σκιαγραφοῦνται οἱ χαρακτηριστὲς τοῦ μονάρχη καὶ τῆς βασιλίσσας. Τέλος ὁρμώμενος ἀπὸ τὴν προσφιλεῖ ἑνασχόληση τοῦ βασιλιά μετὰ τὴ φύση καὶ ἀπὸ τὶς σχετικὲς μετὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἀπόψεις του, ὁ δημοσιογράφος ἐπιλέγει ὡς ἐπίλογον φιλοσοφικὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Βολταίρου.

2. Monde économique

Ἡ δημοσίευση τοῦ Δημητρίου Γεωργιάδη στὴν οἰκονομικὴ αὐτὴ ἐφημερίδα τοῦ γαλλικοῦ Τύπου στίς 9 καὶ 16 Μαΐου, ἐξαίρει κυρίως τὴ συμβολὴ τοῦ βασιλιά Γεωργίου τοῦ Α' στὴν ὑλοποίησιν τῆς ιδέας τῆς ἀναβίωσης τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων στὴν Ἀθήνα, στὴν ἐπιτυχὴ τέλεσίν των.

Ἀναφέρεται πρῶτα στοὺς φιλέλληνες πού συνεπαρμένοι ἀπὸ τὸ ὄραμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας ἀνέμεναν ἕνα νέο χρυσὸ αἰῶνα τοῦ Περικλῆ καὶ ἀπογοητεύθηκαν μετὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἐξαθλίωσης στὴν ὁποία περιῆλθε τὸ ἔθνος μετὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸ Ἀγῶνα. Τὸν ὑπέρμετρο ἐνθουσιασμὸ διαδέχθηκε ἡ περιφρόνησις, ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ θέσις τοῦ Edmond About στὰ ἔργα *Roi des Montagnes* καὶ *Grèce Contemporaine*. Γιὰ τὸν ἀρθρογράφον οἱ φιλέλληνες αὐτοὶ πού ἦσαν καλοὶ στὴν ποίησιν, ἀποδείχθησαν ἀδύνατοι στὴν πολιτικὴ οἰκονομία, διότι δὲν ἔκριναν ἀντικειμενικὰ τὴ σημερινὴ Ἑλλάδα πού δημιουργήθηκε μόνο μ' ἐργασία πάνω στὰ ἐρείπια τοῦ πολέμου, χωρὶς οἰκονομικοὺς πόρους, χωρὶς παράδοσιν στὴ διοίκησιν καὶ στὸν κοινοβουλευτισμὸ.

Παρέχονται συγκεκριμέναις πληροφορίες καὶ οἰκονομικὰ μεγέθη σχετικὰ μετὰ τὸν ἑξωτερικὸ δανεισμὸ, τὶς προμήθειαι, τοὺς τόκους, τὶς ἀποσβέσεις καὶ ἄλλα στοιχεῖα τῆς οἰκονομικῆς κατάστασις τῆς Ἑλλάδος πού ὀδήγησε τὴ χώρα στὴν πτώχευσιν, ὑπογραμμίζοντας ἀφενὸς τὰ οἰκονομικὰ λάθη πού διέπραξαν κυβερνήσεις καὶ οἰκονομικὲς ἐπιτροπές, ἀφετέρου ὅμως καὶ τὴν ἀναμφισβήτητην πρόοδον τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τὸ 1830.

Γίνεται ἀναφορὰ στὸ ἱστορικὸ τῆς ἀναβίωσης τῶν ἀγῶνων, στίς πρωτοβουλίας τῶν Pierre de Coubertin καὶ Δημητρίου Βικέλα, στὴν ἄρνησιν τοῦ Χαρίλαου Τρικούπη ν' ἀναλάβει τὴ χρηματοδότησιν τῆς ὑλοποιήσεως τῆς ιδέας τῶν ἀγῶνων στὴν Ἀθήνα. Ἐπισημαίνεται ἡ συμβολὴ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, τοῦ διαδόχου καὶ ἡ ἀμερίστη συμπαραστάσις τοῦ ἑλληνικοῦ Τύπου, ἡ οἰκονομικὴ ὑποστήριξις τοῦ Γεωργίου Ἀβέρωφ καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Τιμοθέοντα Φιλήμονα.

Τονίζονται τὰ ἀποτελέσματα πού ἐπέτυχαν, ἡ λαμπρότητα καὶ ἡ ἐπιτυχία τῶν ἀγῶνων, καθὼς ὑπερникήθηκαν οἱ δυσκολίες. Γίνεται λόγος γιὰ τὸ

μέλλον τῆς Ὀλυμπιακῆς ἰδέας καὶ ὑποστηρίζεται ἡ θέσις νὰ διεξάγονται μόνιμα οἱ ἀγῶνες στὴν Ἀθῆνα καὶ νὰ ἀποδοθοῦν τὰ «τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι». Ἀναπτύσσεται ἐπιχειρηματολογία ὅτι μὲ τὴ μόνιμη διεξαγωγὴ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων στὴν Ἀθῆνα ὑπάρχει ἡ ἰδιαίτερη γοητεία νὰ ἀναβιώνει ἡ παράδοση καὶ νὰ ταυτίζεται μὲ τὴν ἑλληνικὴ γῆ: «...οἱ διεθνεῖς Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες δὲν πρέπει νὰ διεξάγονται παρὰ μόνον σὲ τοῦτῃ τὴν κλασικὴ γῆ» ἀναφέρει τὸ μνημόνιο τῶν Ἀμερικανῶν ἀθλητῶν, τοῦ ὁποῦ παρατίθεται ἀπόσπασμα. Διατυπώνονται ἐπίσης προτάσεις γιὰ ὁργάνωση Προολυμπιάδων σὲ διάφορες χῶρες ἀνὰ τὸν κόσμον διαδοχικά. Ἐκτίθενται εὐνοϊκὲς ἀπόψεις διακεκριμένων ξένων καὶ γίνεται ἐκκλήσις γιὰ παρέμβαση τῶν Γάλλων ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς θέσεως, ὡς πράξις διεθνοῦς δικαιοσύνης.

Τὰ δύο ἄρθρα τῆς οἰκονομικῆς ἐφημερίδας θὰ δημοσιευθοῦν ἐπίσης αὐτοτελῶς, τὸ ἴδιο ἔτος, στὸ Παρίσι, μὲ τὴ μορφή μιᾶς δεκαεξασέλιδης προσούρουας μὲ τίτλο *Les Jeux Olympiques à Athènes* στὶς ἐκδόσεις A. Davy.

Ἐνδιαφέρουσα ἐκδοση τοῦ ἴδιου συγγραφέα ἀποτελεῖ τὸ ἔργο *De Paris à Athènes aux Jeux Olympiques*⁶⁸, μὲ εἰσαγωγὴ τοῦ διευθυντῆ καὶ ἀρχισυντάκτη τοῦ ἐντύπου *Monde économique*, Paul Beauregard, ὁ ὁποῖος παρυσιάζει τὸ συγγραφέα ὡς ἓναν οἰκονομολόγον ποὺ γνωρίζει ἐπίσης «νὰ περιγράφει καὶ νὰ φιλοσοφεῖ» καὶ τὸ βιβλίον του σὰν ἓνα εἶδος ὁδηγοῦ γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Γαλλία ἐμφανίζεται στὴν εἰσαγωγὴ αὐτὴ νὰ ἀσκεῖ γενναϊόδωρη πολιτικὴ ἐναντὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ συμπαρίσταται τηρώντας φιλελληνικὴ στάση. Ὁ Beauregard πιστεύει πῶς ἡ παράδοση καὶ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδας, τὴν ὁδηγοῦν πρὸς ἓνα καλύτερον μέλλον. Ἦδη οἱ θεσμοὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος παίζουν σημαντικὸ ρόλον καὶ σχετικὰ μὲ τὶς οἰκονομικὰς δραστηριότητες ἀναφέρονται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας, καθὼς ὑπάρχει μακραιώνη παράδοση στοὺς τομεῖς αὐτοὺς, ὅπως ἐξάλλου καὶ στὶς τέχνες καὶ τὰ γράμματα. Ὑπαινίσσεται ἐπίσης τὰ λάθη στὴ λειτουργία τῆς πολιτικῆς μηχανῆς πού, κατὰ τὴ γνώμη του, δὲν μποροῦν νὰ ἐπηρεάσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας ἀφοῦ ἡ μεγάλη πρόοδος συντελεῖται μὲ τὴν προσωπικὴ προσπάθεια καὶ τὴ συλλογικὴ ἐθελοντικὴ ἐργασία.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου διευθετεῖται σὲ δύο μέρη. Στὸ πρῶτον περιγράφονται διάφορες ἐπιλογές γιὰ τὴ διαδρομὴ Παρίσι-Ἀθῆνα καὶ οἱ συνθήκες τοῦ ταξιδιοῦ αὐτοῦ στὸ παρελθόν. Προτείνονται ἡ θαλασσίαι ὁδοί, Μασσαλία-Πειραιάς, μὲ τὶς ἐταιρεῖες Messageries Maritimes ἢ Fraissinet καὶ τὸ ταξίδι Παρίσι-Ἀθῆνα σιδηροδρομικῶς μ' ἐναλλακτικὰς διαδρομὰς. Ἐπισημαίνεται ἡ

68. Παρίσι, Paul Ollendorf, 1896, Ἀθῆνα, Ἀνέστης Κωνσταντινίδης, 1896.

χρησιμότητα τῆς ἐκδοσης-ὁδηγοῦ *Guide Joanne. Itinéraire descriptif, historique et archéologique de l'Orient*. Κατὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς διαδρομῆς τοῦ ταξιδιοῦ, ὁ συγγραφέας δίνει μεγάλη ἔμφαση στὴν περιγραφή τῶν νησιῶν τῆς Ὑδρας καὶ Κέρκυρας, τῆς περιοχῆς τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Σχετικὰ μὲ τὶς παραπάνω περιοχές, ὁ συγγραφέας ἀναπτύσσει ἐπιλεκτικὰ καὶ ὄχι πάντα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅψεις τῆς ἀρχαίας ἢ τῆς σύγχρονης ζωῆς, τὴ συμβολή των στὸν ἀγῶνα τοῦ 21 ἢ διάφορα ἱστορικά, κοινωνικὰ ἢ ἀκόμη οἰκονομικὰ στοιχεῖα καὶ τεχνολογικὰ ἐπιτεύγματα. Γιὰ τὴν Κέρκυρα, μὲ ἀξιοσημείωτες παραπομπὲς στὶς περιγητικὰς ἐντυπώσεις τοῦ Prosper Mérimée — ἀπὸ τὸ ἔργο του *Letters à une inconnue* καὶ ἄλλων στοιχείων, ὑπογραμμίζεται τὸ ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζει τὸ νησί γιὰ τὸν ταξιδιώτη.

Τὸ δεῦτερο μέρος πραγματεύεται — ὁ στόχος τοῦ συγγραφέα εἶναι ἀρκετὰ φιλόδοξος — τὴν ἱστορικὴ ἀναδρομὴ ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα τῆς μυθολογίας, τῆς ἀρχαιότητος, στὴν Ἑλλάδα τῶν Περσικῶν πολέμων. τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, στὴν κυριαρχία τῶν Μακεδόνων, στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ Βυζάντιο, τὴ Φραγκοκρατία, τὴν Τουρκοκρατία, τὴν περίοδο τῆς Παλιγγενεσίας, ὡς τὴ σύγχρονη πόλη τῶν Ἀθηνῶν μὲ τὰ ἀξιοθέατα ποὺ ἔχει νὰ ἐπιδείξει στὸν ἐπισκέπτη. Ὁ συγγραφέας συχνὰ παραπέμπει σὲ ἄλλους περιηγητές: Comte Charles de Mouy, Gaston Deschamps, Charles Diehl, A. Z. Stefanopoli, Guys, M.G.F.A. comte de Choiseul-Gouffier καὶ ἐπίσης στοὺς Παισανία καὶ Στράβωνα. Τὸ τρίτο καὶ τελευταῖο μέρος ἀφιερώνεται στοὺς ἀγῶνες τῆς ἀρχαιότητος: στὰ Παναθήναια, Διονύσια, στὰ Μυστήρια τῆς Ἑλευσίνας, στὴν Ὀλυμπία καὶ τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, στὴν ἀναβίωσή των καὶ στὴν προετοιμασία τῆς τέλεσής των στὴν Ἀθῆνα τοῦ 1896. Τὸ πρόγραμμα τῶν ἀγῶνων αὐτῶν δημοσιεύεται ἤδη μετὰ τὴν εἰσαγωγή.

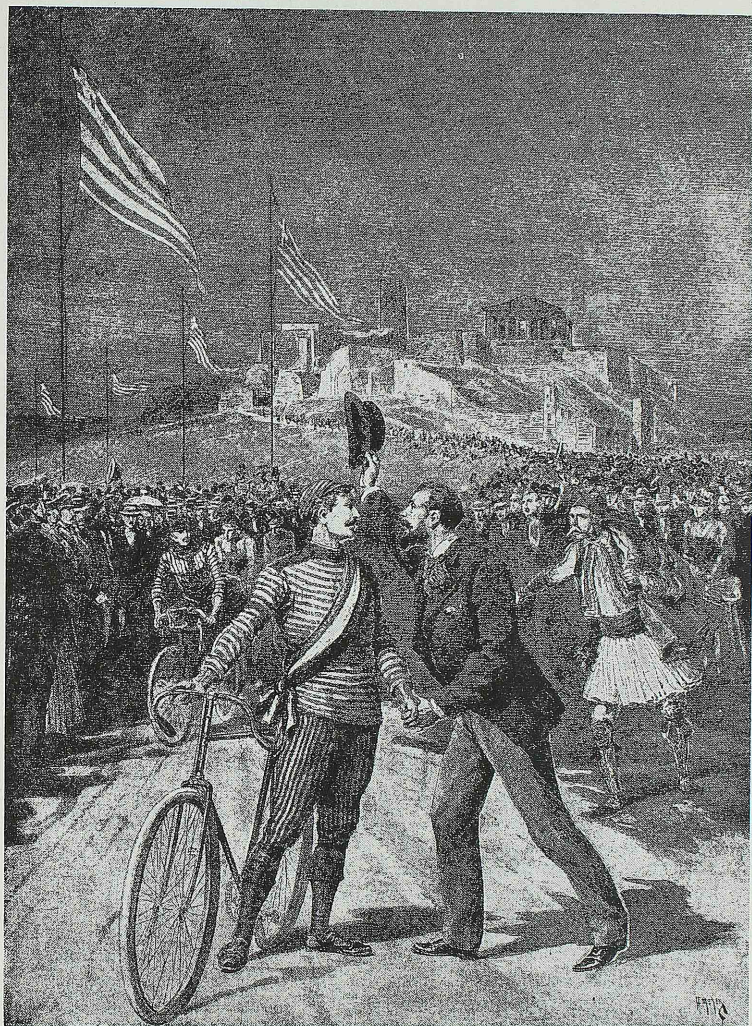
3. *Le Petit Journal supplément Illustré, Le Sport Universel illustré L'illustration*

Le supplément Illustré du Petit Journal δημοσιεύει ἕνα μικρῆς ἔκτασης ἄρθρο μὲ τίτλο Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες στὴν Ἀθῆνα καὶ ὑπότιτλο Ὁ συμπατριώτης μας Masson, νικητὴς στὴν ποδηλατοδρομία, τὴν 26ῃ Ἀπριλίου τοῦ 1896⁶⁹. Ἀκολουθεῖ ὀλοσέλιδη φωτογραφία τοῦ Γάλλου ὀλυμπιονίχη περιστοιχιζόμενου μὲ πλῆθος κόσμου, ἐνῶ στὸ βάθος διακρίνεται ἡ Ἀκρόπολη.

Στὸ σύντομο ἄρθρο παρατηροῦνται ὠρισμένες ἀνακρίβειες ἢ ἀπλουστεύσεις ὅπως τὸ ὅτι «...; Οἱ Ἕλληνες εἶχαν τὴν πρωτότυπη ιδέα καὶ ἀσφαλῶς

69. σελ. 135-136.

Notre compatriote Masson, vainqueur de la course vélocipédique
 Ἐφημερίδα *Supplément Illustré du Petit Journal*. Βιβλιοθήκη Ε.Α.Ι.Α.

πολύ πρακτική να αναβιώσουν στις μέρες μας τους 'Ολυμπιακούς 'Αγῶνες, τῶν ὁποίων ἡ μεγάλη ἀκτινοβολία διαρκεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς τις μέρες μας. Σήμερα ὁ ἀθλητισμὸς γνῶρισε μεγάλη ἀνάπτυξη. Εἶναι φυσικὸ νὰ τιμηθεῖ, καὶ σὲ ποῖο μέρος θὰ μπορούσε αὐτὸ νὰ γίνεῖ καλύτερα ἀπ' ὅτι στὸ ὀλυμπιακὸ στάδιο; (...)». Δίδεται ἡ ἐντύπωση πῶς οἱ ἀγῶνες θὰ τελοῦνται μόνιμα στὴν Ἀθήνα. Διαβάζομε συγκεκριμένα τὸ ἐξῆς, ὅταν ὁ ἀνώνυμος συγγραφέας τοῦ ἄρθρου ἀναφερθεῖ στὴ γενναϊδῶρη συμβολὴ τοῦ Γ. Ἀβέρωφ: «(...) τὸ μαρμάρينو ἄγαλμά του ὑψώνεται στὴν Ἀθήνα (...) γιὰ τὸ καλὸ ποῦ προσέφερε στὴν Ἑλλάδα. Προσελκύσαν στοὺς ἀγῶνες ἓνα μεγάλο ἀριθμὸ ἐπισκεπτῶν ποὺ δαπάνησαν χρήματα καὶ θὰ δαπανήσουν πάλι, ἀφοῦ καθὼς φαίνεται, θὰ συνεχίσουν τὴν παράδοση, ποὺ διακόπηκε γιὰ τόσα χρόνια, μιὰ παράδοση Ἀγῶνων ποὺ τελοῦνται κάθε ολυμπιάδα, δηλ. κάθε τέσσερα χρόνια».

Σημειώνεται, ὅπως καὶ σὲ ἄλλα δημοσιεύματα, ἡ ἀντίθεση τῶν σύγχρονων ἀθλημάτων μὲ τὸ ἐλληνικὸ περιβάλλον ποὺ ταυτίστηκε μὲ συνωρίδες καὶ τέθριππα.

Στὸ ἀθλητικὸ περιεχομένον περιοδικὸ *Le Sport Universel Illustré*, δημοσιεύονται δύο ἄρθρα ἀναφορικὰ μὲ τοὺς ολυμπιακοὺς ἀγῶνες. Τὸ πρῶτο δημοσιευμένο τὸ 1895, μὲ τίτλο Ἀθλητισμὸς ἐνημερώνει σχετικὰ μὲ τὶς δραστηριότητες τῆς Διεθνoῦς Ὀλυμπιακῆς Ἐπιτροπῆς ποὺ ἀποφάσισε τὴν τέλεση τῶν ἀγῶνων στὴν ἐλληνικὴ πρωτεύουσα. Δημοσιεύεται μιὰ φωτογραφία ποὺ ἀναπαριστᾷ τὸ ὑπὸ ἀνακαίνιση στάδιο καὶ ἀκολουθοῦν πληροφορίες γιὰ τὴν κατασκευή, τὴ χωρητικότητά του, τὴ χρηματοδότησή του, κ.ἄ. μὲ τὴν ὑπογραφή τοῦ γραμματέα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων Γεωργίου Μελά.

Τὸ δεῦτερο ἄρθρο δημοσιεύεται τὸ Μάιο τοῦ 1896 καὶ φέρει τὸν τίτλο Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες. Παρουσιάζει ἀναλυτικὰ τὸ πρόγραμμα τῶν ἀγωνισμάτων, σημειώνοντας τὴ μικρὴ συμμετοχὴ σὲ ὀρισμένα ἀπὸ αὐτά. Σχετικὰ μὲ τὴν προσέλευση τῶν ἐπισκεπτῶν διαβάζομε τὰ ἐξῆς: «Πολλοὶ ξένοι ὑπαναχώρησαν ἐξαίτιας τοῦ κόστους τῆς μετακίνησής παρὰ τις ἐνδιαφέρουσες τιμὲς ποὺ προσέφεραν πολλὲς ἐταιρεῖες. Οἱ τουρίστες εἶχαν ἐπιφυλάξεις γιὰ τυχὸν ἐκμετάλλευση λόγῳ τῆς μεγάλης προσέλευσης ἐπισκεπτῶν. Τίποτα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν ἐγινε· ἡ Ἀθήνα καὶ ἡ Ἑλλάδα διατήρησαν τὴ καλὴ φήμη τῆς φιλοξενίας. Οἱ συμπατριῶτές μας ποὺ τόλμησαν νὰ πραγματοποιήσουν τὸ ταξίδι αὐτὸ δὲν τὸ μετάνιωσαν»⁷⁰.

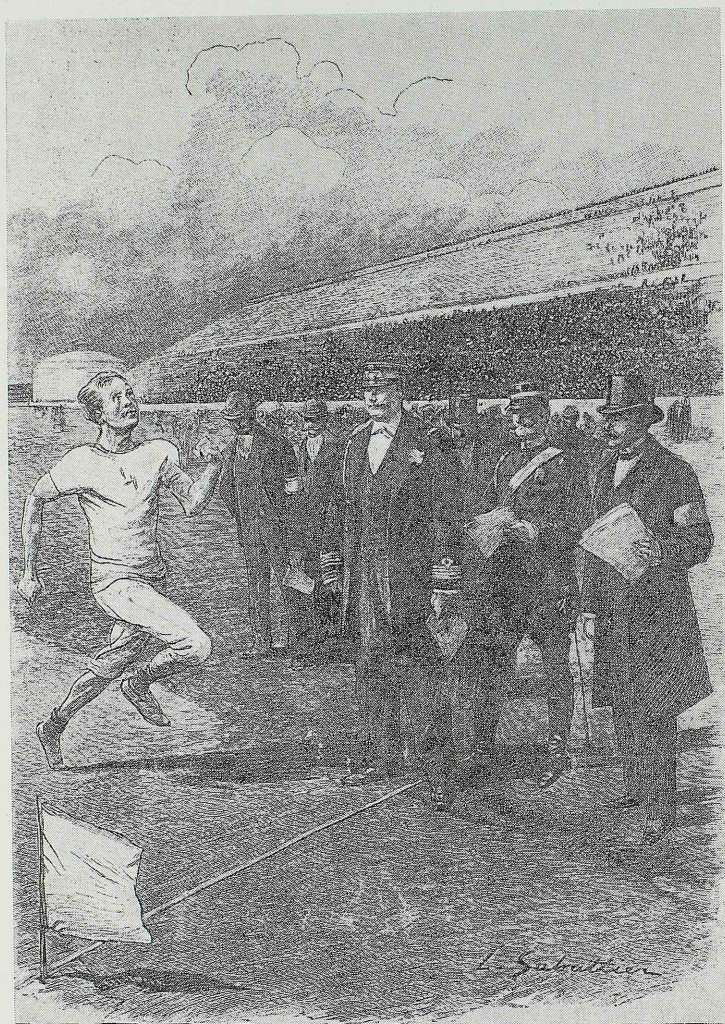
70. *Le Sport Universel Illustré*, Μάιος 1896, σελ. 158.

Ἡ ἡμερίδα *Illustration* ἀφιερώνει ἐκτενὲς ἄρθρο στὸ μεγάλο ἀθλητικὸ γεγονός μετ' ἰτίλο *Οἱ Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες*, μετ' ἡν ὑπογραφή E. F., στὸ φύλλο τῆς 25ης Ἀπριλίου 1896. Δημοσιεύει ἐπίσης φωτογραφίες τοῦ σταδίου τῶν πρωταθλητῶν τῶν ἀγῶνων, τῶν γραμματοσήμων ποὺ ἐκδόθησαν μετ' ἡν εὐκαιρία τῆς διοργάνωσης των, τοῦ Ζαπτείου καὶ σχέδιο τοῦ L. Sabatier, ποὺ ἀναπαριστᾷ σκηνὴν τῶν ἀγῶνων. Στὸ διςέλιδο κείμενο, ἐπιχειρεῖται κατ' ἀοχὴν σύντομη ἀναδομή στὸ Διεθνὲς Ἀθλητικὸ Συνέδριο τοῦ Ἰουνίου 1894, στὴ Σορβόννη, τὸ ὅποιο ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ συγκλητικοῦ βαρῶνου de Courcel ἀποφασίζει μ' ἐνθουσιασμό τὴν ἀναβίωση τῶν ἀγῶνων καὶ τὴν πανηγυρικὴ ἐναρξὴ των στὴν Ἀθῆνα. Τὸν ἐνθουσιασμό ὅμως διαδέχεται σκεπτικισμὸς σχετικὰ μετ' τις οἰκονομικὲς καὶ ὀργανωτικὲς δυσκολίες ποὺ ἀντιμετωπίζει ἡ ὑλοποίηση ἐνὸς τέτοιου ἐγχειρήματος. Γράφει ὁ συγγραφέας τοῦ ἄρθρου: «Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πολλοὶ πρόβαλαν μετ' εἰρωνεία τὴν ἀνίθεση τοῦ κλασικοῦ ἀρχαίου θεσμοῦ, τοῦ ξεχωριστοῦ περιβάλλοντα χώρου, μετ' ἡν πεζότητα τῶν σύγχρονων ἡθῶν καὶ ἐθίμων. (...) Ὅμως χάρις στὴν ἀκλόνητη πίστι, τὴ συνεχὴ δραστηριότητα τῶν ἐνθερμῶν ἀποστόλων τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς, καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλους πρέπει ν' ἀναφέρουμε τὸν γενικὸ γραμματέα τῆς Διεθνoῦς Ἐπιτροπῆς, οἱ δυσκολίες ὑπερπηδῆθησαν, οἱ ἐπιφυλάξεις ἐξανεμίστηκαν».

Ὑπογραμμίζεται ὁ ρόλος τοῦ τουριστικοῦ πρακτορείου στὴν ὀργάνωση τοῦ ταξιδιοῦ καθὼς συμβάλλει στὴν συγκέντρωση τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν ἐπιοκεπτῶν. Καθὼς τὸ ἄρθρο συντάσσεται μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀγῶνων, ἀποτελεῖ ἕναν ἀπολογισμό. Τονίζεται ἡ πλήρης ἐπιτυχία των: ἀναφέρεται ἡ φιλοξενία τῶν Ἀθηναίων, ἡ γραφικότητα τῆς σύγχρονης Ἀθῆνας, ἡ γοητεία τῶν μνημείων τῆς Ἀκρόπολης, ἡ ὀργάνωση τῶν ἀγῶνων ποὺ παρέπεμπε στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ παράδοση μετ' τοὺς ἐφόρους, τοὺς ἑλλανοδίκες, τοὺς ἀφῆτες, κ.λπ. Ἀπὸ τὸ κείμενο παραθέτομε τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα: «Οἱ ἀγῶνες ἐορτάσθησαν κατὰ τὴν ἐβδομάδα τοῦ Πάσχα καὶ εἶχαν λμπρὴ ἐπιτυχία. Τίποτα δὲν παραμελήθηκε ἀπ' ὅλα ὅσα θὰ ἐξασφάλιζαν τὴν ἐπιτυχία καὶ θὰ συνέβαλαν στὴν ἀκτινοβολία των. Ὁ βασιλεὺς συμφώνησε νὰ τελεσθοῦν ὑπὸ τὴν αἰγίδα του καὶ ὁ δούκας τῆς Σπάρτης, διάδοχος τοῦ βασιλικοῦ θρόνου ἀποδέχθηκε τὴν προεδρία. Οἱ Ἀθηναῖοι δαπάνησαν ἀρκετὰ χρήματα γιὰ νὰ ὑποδεχθοῦν τοὺς ἐπισκέπτες καὶ νὰ ἀναδείξουν τὴν γραφικότητα τῶν τοπικῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπιτροπὴ ἀναβίωσε τις ἀρχαῖες ὀνομασίες γιὰ τ' ἀξιώματα καὶ τὰ καθήκοντα, ὅπως αὐτὰ ὑπῆρχαν στὴν ὀργάνωση τῶν Ἀγῶνων τοῦ παρελθόντος: οἱ ἐπικεφαλῆς, οἱ ἄρχοντες τῶν Ἀγῶνων, ἀποκαλοῦνταν ἑφοροι, ἀγωνοδίκες, ἑλλανοδίκες, ἐπόπτες, κοσμητορες, ραβδοῦχοι, ἀλυτάρχες».

Ἐπίσης γίνεται ἡ περιγραφή τοῦ καλλιμάρμαρου παναθηναϊκοῦ σταδίου, ποὺ ἀνακατασκευάσθηκε μετ' ἡν ἐποπτεία τοῦ ἀρχιτέκτονα Ἀναστασίου Μεταξᾶ, χάρις στὴν εὐγενῆ δωρεὰ τοῦ Γεωργίου Ἀβέρωφ καὶ τοῦ Ζαπτείου Μεγάρου,

Le prince héritier de Grèce présidant aux concours. — Dessin d'après nature de M. Sabattier.
Ἐφημερίδα *Illustration*. Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς.

δωρεὰ τοῦ Κωνσταντίνου Ζάππα. ὅπου διεξήχθησαν οἱ ἀγῶνες πάλης καὶ ξιφασκίας. Ὁ συντάκτης τοῦ ἄρθρου δὲν παραλείπει νὰ κάνει λόγο γιὰ ἀθλητὲς ποὺ συμμετεῖχαν στοὺς ἀγῶνες, ὀλυμπιονίκες καὶ κυρίως γιὰ τὸν νικητὴ τοῦ Μαραθωνίου δρόμου, Σπύρο Λοῦη, ποὺ δέχεται, πολλὰς τιμὰς ἀπὸ τὸ πλῆθος.

Στὸν ἐπίλογο, ὁ ἀρθρογράφος, θίγει τὴν ἀνάληψη τῆς ὁργάνωσης καὶ τέλεσης τῆς δευτέρας ὀλυμπιάδας ἀπὸ τῆ Γαλλίας, στὸ Παρίσι, κι ἐκφράζεται ἡ γνώμη πὼς ἴσως ὁ Πύργος τοῦ "Αἰφελ νὰ ταιριάζει ἀρμονικότερα, ἀπ' ὅ,τι ἡ Ἀκρόπολη, μὲ τοὺς σύγχρονους ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες.

4. Ἡ προβολὴ τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων στὶς μεγάλης κυκλοφορίας ἐφημερίδες *Le Petit Journal*, *Le Matin*, *Le Parisien*

Σὲ πρωτοσέλιδο τῆς ἐκδοσης τῆς 18ης Ἀπριλίου τῆς παρισινῆς αὐτῆς ἐφημερίδας *Le Petit Journal*, δημοσιεύεται ἐκτενὲς ἄρθρο μὲ τίτλο *Μαραθωνοδρομία*, ποὺ φέρει τὴν ὑπογραφή τοῦ Pierre Giffard. Ἡ εἰσαγωγή του ἀναφέρεται στοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες ποὺ ἀναβίωσαν στὸ ἀθηναϊκὸ στάδιο, στοὺς ἀθλητὰς ποὺ συγκεντρώθηκαν ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη γιὰ νὰ λάβουν μέρος καὶ στὸ πλῆθος ἐπισκεπτῶν ποὺ συνέρρευσε. Τὸ ἐνδιαφέρον ἐπικεντρώνεται στὸν ἐνθουσιασμὸ ποὺ προκάλεσε ἡ ἐκβάση τῆς μαραθωνοδρομίας. Ἀπὸ τὸ συγγραφέα τοῦ ἄρθρου γίνεται ἀναφορὰ στὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ κόσμον, ποὺ παρουσιάζεται ἐξιδανικευμένος, στὴν ἐνδοξὴ αὐτῇ ἐποχῇ ὅπου, ὅπως γράφει, «οἱ ἄνθρωποι εἶχαν μόνον ἀρετὲς», στὴν ἐκστρατεία τῶν Περσῶν, στὸ Μαραθῶνα καὶ στὸ ἱστορικὸ τῆς δοκιμασίας τοῦ ἡρωϊκοῦ μαραθωνοδρόμου ποὺ ἀναγγέλλει τὴ νίκη, γεγονὸς τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάμνηση τιμᾶται μὲ τὸ ἄθλημα αὐτό.

Παράλληλα, τονίζεται ἡ συμβολὴ τῆς προπόνησης γιὰ τὴν αὐξήση τῶν ἐπιδόσεων τῶν ἀθλητῶν σὲ ὅλα τὰ ἀγωνίσματα. Προβάλλεται ἡ νίκη τοῦ Σπύρου Λοῦη ἐνῶ συγχρόνως ἐνθαρρύνεται ἡ κατάρτιση τῆς ἐπίδοσης τοῦ "Ελλήνα ἀθλητῆ πρὶν ἀκόμη τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες τοῦ 1900. Ἡδὲ ὁργανώνεται ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα μαραθωνοδρομία στὴ διαδρομὴ Pointoise - Paris, Porte Maillot, ἀνακοινώνονται τὰ βραβεῖα τῶν νικητῶν καὶ δημοσιεύονται οἱ ὅροι συμμετοχῆς. Στόχος των, ὅπως ἐπαναλαμβάνεται στὸ κείμενον, μὲ πνεύμα ἀμιλλας, εἶναι ἡ καλύτερη ἐπίδοση ἀπὸ τὸ Σπύρο Λοῦη, ἡ διεκδίκηση τοῦ τρόπαιου ποὺ κατέκτησε καὶ τὸ ὅποιο τοῦ χάρισε τὸν τίτλον τοῦ ὀλυμπιονίκου.

Μὲ τὸν τίτλον *Μιά κροναζιέρα στὴν Ἑλλάδα* ἡ ἐφημερίδα *Le Matin*, στὴ δευτέρη σελίδα τοῦ φύλλου τῆς 5ης Ἀπριλίου 1896, ὑπογραμμίζει τὸ χαρακτηριστὴρ ἐνὸς ταξιδιοῦ ποὺ παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ὡς περιήγηση στὰ πλάισια τοῦ μεγάλου ἀθλητικοῦ γεγονότος τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Δίδεται ἔμφαση στὴν ὁμαδικὴ ἐκδρομὴ μὲ πλοῦ, ποὺ ἐγκαινιάζει μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ τὸν

τὸν ὁμαδικὸ τουρισμὸ. Γιὰ τὴν ἐφημερίδα ἀρχίζει μιὰ ἀνέα φάση στὴν ἱστορία τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας (...) Γιὰ τὴν ἐπόμενη χρονιά ὥσως εἶναι ἡ Ἰταλία, ἡ Σικελία, ἡ Συρία(...) Νὰ ποὺ ἀρχίζει στὴ Γαλλία ἡ ἐποχὴ τοῦ εἰρηνικοῦ θαλάσσιου ταξιδιοῦ ἀναψυχῆς». Δημοσιεύεται τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα τῆς περιήγησης ποὺ ὁργανώνεται μὲ τὸ πλοῖο *Σενεγάλη*:

«29 Μαρτίου: Ἀναχώρηση ἀπὸ τὴ Μασσαλία

1 Ἀπριλίου: Ἀφίξη στὸ Κατάκωλο μὲ εἰδικὸ δρομολόγιο τρένου. Οἱ ταξιδιωτὲς ὁδηγοῦνται ἀπὸ τὸν Πύργο στὴν Ὀλυμπία ὅπου μιὰ μέρα ἀφιερώνεται στὴν ἐπίσκεψι τῶν μνημείων μὲ τὴν ξενάγηση τοῦ P. Monceaux, μέλους τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς.

2 Ἀπριλίου: Μὲ τὸ πλοῖο *Σενεγάλη* οἱ ταξιδιωτὲς μεταφέρονται στὴν Ἰτέα κι ἀπὸ ἐκεῖ μὲ ἄμαξες στοὺς Δελφούς, ὅπου ξεναγοῦνται ἀπὸ τὸ διευθυντὴ τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς.

2-3 Ἀπριλίου περίπλους τῆς Πελοποννήσου μὲ προορισμὸ τὸ Ναύπλιο.

4 Ἀπριλίου: Ἀπὸ τὸ Ναύπλιο κατευθύνονται μὲ τρένο πρὸς τὸ Ἄργος τὶς Μυκῆνες, καὶ τὴν Τίρυνθα.

5 Ἀπριλίου: Τὸ πλοῖο πλέει πρὸς τὸν Πειραιᾶ ὅπου θὰ παραμείνει γιὰ διάστημα τεσσάρων ἡμερῶν. Οἱ ἐπισκέπτες θὰ παραβρεθοῦν στοὺς Ἀγῶνες καὶ θὰ ξεναγηθοῦν στὴν Ἀκρόπολη, στὸ Μουσεῖο καὶ στὴν Ἑλευσίνα.

9 Ἀπριλίου: Ἀναχώρηση ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ γιὰ τὴ Δῆλο καὶ Σῦρο.

13 Ἀπριλίου: Ἐπιστροφή στὴ Μασσαλία».

Διαλέξεις καὶ προβολὲς στὸ σκλόνι τοῦ πλοίου θὰ συμπληρώσουν, σύμφωνα μὲ τὸν ἀρθρογράφο, τὴν ξενάγηση στὶς ἀρχαιότητες. Ἐπίσης δύο ἐκπρόσωποι τῆς δεύθυνσης τοῦ περιοδικοῦ *Tour du Monde*, ὁργανωτικοῦ φορέα τοῦ ταξιδιοῦ, (Fontaine καὶ Jacottet) θὰ βρίσκονται στὴ διάθεσι τῶν ἐκδρομέων κατὰ τὴ διάρκεια τῆς περιήγησης.

Ἐνῶ ἡ ἐφημερίδα *Le Parisien* δημοσιεύει ἐκτενὲς φιλελληνικὸ ἄρθρο στὸ φύλλο τῆς 7ης Ἀπριλίου ἀφιερωμένο στὸν ἑορτασμὸ τῆς 25ης Μαρτίου, ἐπετείου τῆς παλιγγενεσίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀναφορικά μὲ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, τὸ θέμα ἐξαντλεῖται σ' ἓνα μικρῆς ἔκτασης κείμενο μὲ τίτλο *Οἱ Ἀθηναϊκὲς γιορτὲς*, στὶς 9 Ἀπριλίου. Ἀπαράλλακτο τὸ ἴδιο κείμενο μὲ γενικὲς πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὴ διεξαγωγὴ τῶν διεθνῶν ἀγῶνων στὴν Ἀθήνα, δημοσιεύεται ἐπίσης τὴν ἐπόμενη ἡμέρα 10 Ἀπριλίου.

Τὸ γεγονός τῆς τέλεσης τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων τοῦ 1896 ἔχει σημαντικὴ ἀπὸψη στὸν γαλλικὸ Τύπο· προβάλλεται ὡς ἀναβίωσι ἐνὸς θεσμοῦ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παράδοσης. Οἱ συγγραφεῖς τῶν ἀνταποκρίσεων τῶν ἀγῶ-

νων εἶναι κυρίως εἰδικοί ἀπεσταλμένοι, οἱ περισσότεροι, περιοδικῶν ἐντύπων ἢ δημοσιογράφοι ποὺ ἀντλήσαν τὶς πληροφορίες τῶν ἀπὸ ἄλλες πηγές. Γενικά, συνδυάζουν τὴν περιγραφή τῶν ἀγώνων μὲ τὴν περιήγηση στὴν Ἑλλάδα, καὶ δὲν ὑποτάσσουν πάντα τὸ ἔργο των στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ δημοσιογραφικοῦ καθήκοντος. Πέρα ἀπὸ τὴν κάλυψη τοῦ ἀθλητικοῦ γεγονότος ἀναδιπλώνουν ὅψεις τῆς σύγχρονης ζωῆς, προσανατολίζονται ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ προδιάθεση γιὰ ἐμπειρίες καὶ γνώσεις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, οἱ ὁποῖες θὰ ἐμπλουτισθοῦν μὲ ἀναγνώσεις προηγούμενων ταξιδιωτικῶν ἀναφορῶν.

Τὰ κείμενα αὐτά, σύμφωνα μὲ τὴν ἔρευνά μας, δημοσιεύονται ἀποσπασματικά, μὲ τὴ μορφή χρονικῶν, συνήθως μὲ τίτλους ὅπως: *Γράμματα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, Ταξίδι στὴν Ἑλλάδα, Ὀλυμπιακὲς ἐπιστολές, Στὴν Ἑλλάδα, Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες, Ὀκτὼ μέρες στὴν Ἑλλάδα* καὶ ἀργότερα τὰ περισσότερα ἐκδίδονται αὐτοτελῶς. Ὅρισμένοι ἀνταποκριτὲς εἶναι διανοούμενοι, ἐφοδιασμένοι μὲ ὁδηγούς καὶ ἄλλες περιγητικὰς ἐκδόσεις καὶ ἀνταποκρίνονται στὸ πρότυπο τοῦ ταξιδιώτη ποὺ εἶναι προσηλωμένος στὶς ἀρχιότητες, ὅπως ὁ Gustave Larroumet, ὁ Charles Maurras ἢ ὁ Emile Cartailhac. Ἄλλοι εἶναι ἐπαγγελματίες δημοσιογράφοι, ἐπηρεασμένοι βέβαια ἀπὸ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὅμως προσανατολίζονται στὴν ἐπικαιρότητα τοῦ ἀθλητικοῦ γεγονότος καὶ σὲ ὅψεις τῆς νεοελληνικῆς πραγματικότητος ποὺ ἡ εὐκαιρία τῶν ἀγώνων παρουσιάζει, ὅπως ὁ Hugues Le Roux. Γιὰ τὸν Pierre de Coubertin τὸ ἐνδιαφέρον ἐστιάζετα στὸς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες τῶν ὁποίων τὴν ἀναβίωση ἐμπνεύστηκε.

Βιώνοντας τὸ ὄνειρο τοῦ παρελθόντος, τὴν πολιτιστικὴ κληρονομιά, οἱ Γάλλοι ἐπισκέπτες ἐπιεντρώνουν τὸ ἐνδιαφέρον των στὶς ἀνασκαφὰς ποὺ ἀναδεικνύουν τὸν πολιτιστικὸ πλοῦτο «τῆς πατρίδας τῶν Καλῶν Τεχνῶν». Ὁ συνδυασμὸς τῆς παρακολούθησης τῶν ἀγώνων μὲ τὶς ξεναγήσεις σὲ ἀρχαῖα μνημεῖα, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὸ πρόγραμμα τοῦ ὀργανωμένου ταξιδιοῦ μὲ τὸ πλοῖο *Σενεγάλη*, ἐنبουσίασε τοὺς ξένους ἐπισκέπτες. Ἡ ἀρχαιολατρία ὅμως ὠρισμένων ἐπιβατῶν του ἀπέκλεισε πολλὰς ζωντανὰς εἰκόνες τῆς ἀθλητικῆς ἐπικαιρότητας.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις τῶν ἐπιστολῶν-ἀνταποκρίσεων στὶς ὁποῖες προβαίνουν οἱ συντάκτες μετὰ τὸ πέρας τοῦ ταξιδιοῦ των. Στὶς περισσότερες περιπτώσεις τὸ κείμενο τῶν ἐκδόσεων δὲν συμπίπτει ἀκριβῶς μὲ τὸ κείμενο τῶν ἐπιστολῶν: ἀφαιροῦνται ἢ προστίθενται στοιχεῖα μὲ φράσεις, παραγράφους ἢ κεφάλαια, τροποποιοῦνται περιγραφές, ἀποσιωπῶνται σχόλια. Χωρὶς τὴν ἔνταση τοῦ περιορισμένου χρόνου, κάτω ἀπὸ διαφορετικὰς συνθῆκες καὶ μὲ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν κάθε συγγραφεὴ κριτήρια, ἐπιχειροῦνται οἱ παραπάνω ἐπεμβάσεις τόσο στὴ μορφή ὅσο καὶ στὸ περιεχόμενο.

Ἡ ἐπιτυχία τῆς πρώτης σύγχρονης ὀλυμπιάδας προβάλλεται σὲ ὅλες τὶς

ἀνταποκρίσεις τῶν Γάλλων ἐπισκεπτῶν μὲ ἔμφαση στὴν ὑποβλητικότητα τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου ποὺ παραπέμπει στὴ συνέχεια τῆς ἀρχαίας ἀθλητικῆς παράδοσης καὶ στὴ θερμὴ ὑποδοχὴ, τὴ φιλοξενία⁷¹ ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ⁷².

RÉSUMÉ

FR. TABAKI-IONA, «Textes des voyageurs-correspondants des journaux français pendant les Jeux Olympiques de 1896».

Des hommes des lettres ou des journalistes professionnels, envoyés spéciaux en Grèce par la direction des journaux français, adressent des textes, des lettres en vue d'informer le public sur la première olympiade moderne de 1896.

La Grèce représente la terre sacrée pour Charles Maurras, voyageur du bateau *L'Ortégal*, correspondant de *La Gazette de France*. On y publie six lettres intitulées *Le voyage d'Athènes* où il est question de jeux olympiques, des antiquités de l'Attique ainsi que de la vie contemporaine. Le texte intégral de ces lettres, enrichi d'autres réflexions et impressions de voyage, paru avec les titres *Anthinéa: D'Athènes à Florence* ou *Le Voyage d'Athènes*, réalise plusieurs éditions successives.

L'inspirateur de la nouvelle ère des jeux olympiques, Pierre de Coubertin, adresse des *Lettres Olympiques* au *Journal des Débats Politiques et Littéraires* pour informer le public sur les préparatifs, la ville d'Athènes, le stade, la procédure des jeux, les athlètes, la tradition grecque. Ces lettres sont aussi publiées en partie dans l'édition intégrale portant le titre *Souvenirs d'Amérique et de Grèce*. De même, Emile

71. 'Ο γάλλος ὀλυμπιονίκης Paul Masson γράφει: «Ἐταξίδευσα ἀριετὰ εἰς τὸ ἑω-
τερικὸν κατὰ τὸ φιλαθλητικὸν μου στάδιον, ἀλλὰ μετ' εὐχαριστήσεως σᾶς λέγω, ὅτι οὐδέ-
ποτε μὲ ὑπεδέχθησαν τόσον θερμῶς καὶ τόσον φιλικῶς. Αἰσθάνεταιί τις καλῶς ὅτι οἱ μετα-
γενέστεροι Ἕλληνες ἔχουσι τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ μὲ τοὺς προγόνους τῶν: τὴν φιλοξενίαν
καὶ τὴν ἀνδρείαν (...)» Πανελλήνιον εἰκονογραφημένον Λεύκωμα: Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς
'Ολυμπιακοὺς Ἀγῶνες τοῦ 1896, Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Ἑστίας, 1896,
ἀνατύπωση Στ. Φλαοῦνα, 1996, σελ. 144.

72. Βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Α. Ν. Βερναρδάκη, σὺν περιοδικῷ *Τὰ Ὀλύμπια*, ἀρ. 38, 11
Αὐγούστου 1896: «Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ἐπέτυχον χάρις εἰς τὸ Στάδιον, τὴν ταυτότητα
τῶν ἑωυτερικῶν ὄρων, ὡς ἐν τῇ ἀρχαιότητι, τὴν ἡγεμονικὴν γενναιοδωρίαν τοῦ Ἀβέρωφ,
καὶ τὴν μητρικὴν στοργὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ δι' αὐτούς».

Cartailhac Jacques des Gachons écrivent des impressions de voyage, au *Bulletin de la Société de Géographie de Toulouse* et au périodique *La Plume* respectivement, des textes qui vont paraître aussi en édition intégrale.

Gustave Larroumet, collaborateur particulier du quotidien *Le Temps* envoie des lettres de chaque étape de son voyage, sous le titre *Quinze jours en Grèce*. Faisant partie du voyage organisé avec le paquebot *Sénégal*, il décrit, en détails, l'itinéraire, les lieux visités avec l'émotion du pèlerin de la Grèce antique. L'édition *Vers Athènes et Jérusalem* rassemble ces textes, y compris les deux lettres supplémentaires, écrites a posteriori, à Paris. Dans cette édition intégrale, comme presque dans toutes les autres, on peut souvent remarquer des modifications effectuées au texte initial des lettres. Les textes de Larroumet aussi bien que ceux d'Emile Cartailhac, de Jacques des Gachons, passagers tous du *Sénégal*, comprennent, outre le séjour à Athènes pendant la durée des jeux, la visite à Delphes, à Olympie, à Mycènes et à Délos, itinéraire du voyage organisé.

D'autres lettres et publications seront aussi publiées dans *Le Figaro*, *Le Monde Économique*, *Le Journal*, *Le Petit Journal*, *L'Illustration* etc., où des journalistes professionnels mettent l'accent sur le grand événement athlétique et sur les aspects de la Grèce contemporaine, développés à l'occasion de cette fête internationale. On relève aussi des références à l'antiquité ainsi que des allusions sur la liaison entre la civilisation du passé et les traditions de la Grèce moderne.

Les voyageurs-correspondants des journaux de cette période, à part des aspects du spectacle athlétique, des cérémonies officielles, du chaleureux accueil des Grecs, sont surtout attirés de l'atmosphère grecque, des anciens mythes réanimés à la vue des antiquités et du paysage grec.

FR. T.-I.